Міністерство освіти і науки України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Полтавський юридичний інститут

АДАПТАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції 19 листопада 2025 року

Полтава
2025

УДК 340.11 (477) : 341.1

Редакційна колегія:
І.Є.Криницький, д.ю.н., професор;
В.М. Божко, д.ю.н., професор

Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу : теоретичні та практичні аспекти : матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 19 листопада 2025 року). Полтава, 2025. 192 с.

Матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції висвітлюють теоретичні та практичні аспекти проблем адаптації правової системи України до права Європейського Союзу.

Збірник розрахований на юристів, фахівців органів державної влади та місцевого самоврядування, науковців, викладачів, слухачів та студентів.

УДК 340.11 (477) : 341.1

Матеріали друкуються мовою оригіналів.
За виклад, зміст і достовірність матеріалів відповідають автори.

Розповсюдження та тиражування без офіційного дозволу Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого заборонено

© Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, 2025

ЗМІСТ

Аванесян Геннадій Миколайович,
ГАРМОНІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 7

Батигіна Олена Михайлівна,
ДЕРЖАВНИЙ АГАРАРНИЙ РЕЄСТР В АСПЕКТІ ЕВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ УКРАЇНИ 10

Бібік Олег Костянтинович,
ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПОВЕРНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКОГО ШТРАФУ ІЗ БЮДЖЕТУ 14

Божко Володимир Миколайович,
НАПРЯМИ ПОДАЛЬШОГО РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ 18

Бондаренко Ольга Олегівна,
АПРОКСИМАЦІЯ ДЖЕРЕЛ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 22

Брояков Сергій Вікторович,
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗІСТАВНОСТІ ОПЕРАЦІЙ ДЛЯ ЦІЛЕЙ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІАПАЗОНУ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМАТИКА ТЦУ 25

Гаркуша Андрій Олександрович,
DIGITAL SERVICES ACT ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ АНАЛОГІЧНИХ СТАНДАРТІВ В УКРАЇНІ 29

Гнатюк Андрій Юрійович,
ЩОДО ПЕРЕДАЧІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЧЕРЕЗ НЕЕФЕКТИВНІСТЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 34

Гнітій Андрій Олександрович,
ВІД ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ ДО СТАЛОГО ПРАВОВОГО СТАТУСУ: НОВИЙ ВИМІР ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ 37

Гринько Лариса Петрівна,
КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИФРОВОЇ ДОКАЗОВОСТІ У РОЗСЛІДУВАННІ ІНТЕРНЕТ-ШАХРАЙСТВ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ 40

Губанова Ольга Валеріївна,
ПРАВО НА МАТЕРИНСТВО ТА ПРАВО НА РЕПРОДУКЦІЮ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ 44

Данілов Олександр Дмитрович,
ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ДОБРОЧЕСНОСТІ ТА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ У СУДОВІЙ ВЛАДІ: ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ 48

Діденко Олег Григорович,
РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ 52

Кабальський Роман Олександрович,
СТАНДАРТ ДОКАЗУВАННЯ У ЮРИДИЧНОМУ ПРОЦЕСІ 62

Капустник Володимир Валерійович,
Клочко Максим Олександрович,
ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВИКОНАННЯ ПОДАТКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 66

Коваленко Володимир Федорович,
АГРЕСІЯ ЗА МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ..... 71

Ковінько Наталія Миколаївна,
ЩОДО ПІЛЬГОВОГО РЕЖИМУ ОПОДАТКУВАННЯ ПОДАТКОМ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ ТОВАРІВ ОБОРОННОГО ПРИЗНАЧЕННЯ..... 74

Козаченко Анатолій Іванович,
ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ ПРАВА НА ЗАРОДЖЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ 76

Карпушин Григорій Леонідович,
Криницький Ігор Євгенович,
СПЕЦИФІКА ПОБУДОВИ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ АВТОНОМІЙ У СКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ УНІТАРНИХ ДЕРЖАВ (НА ПРИКЛАДІ АВТОНОМНОГО ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УТВОРЕННЯ ҐАҐАУЗІЯ)..... 80

Кронівець Тетяна Миколаївна,
Мельник Софія Олександрівна,
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄС 85

Куцепал Світлана Вікторівна,
ЛОГІКА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ПРОЦЕСУ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ... 88

Кущ Олексій Євгенович,
ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОРГАНІВ 91

Лебедько Дмитро Миколайович,
КОНТРОЛЬОВАНІ ІНОЗЕМНІ КОМПАНІЇ: ОПОДАТКУВАННЯ НАСКРІЗНИХ ДИВІДЕНДІВ..... 95

Литвиненко Карина,
АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ СПАДКОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ПРАВА ЄС..... 98

Лісний Іван Анатолійович,
РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 101

Любченко Олексій Олександрович,
ПИТАННЯ ГЕНДЕРУ У КОНТЕКСТІ ЗМІСТОВНОЇ СКЛАДОВОЇ РІВНОСТІ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНОГО ПРИНЦИПУ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ ВИЩИМИ КОЛЕГІАЛЬНИМИ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ 103

Мельник Олена Дмитрівна,
ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ ЯК КРИТЕРІЇ ПЕРЕВІРКИ СУДАМИ ЗАКОННОСТІ РІШЕНЬ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ 108

Нога Петро Петрович,
КОНФЛІКТ МІЖ АДМІНІСТРАТИВНИМИ ТА ПОДАТКОВИМИ ПРОЦЕДУРАМИ ПРИ СПЛАТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ..... 113

Пашков Віталій Михайлович,
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБМЕЖЕННЯ АПТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КРАЇНАХ ЄС ТА США 118

Петренко Юлія Володимирівна,
ПРАВОВИЙ ВИМІР ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ 121

Полховська Інна Костянтинівна,
ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ЦІННІСТЬ УКРАЇНИ 126

Прохазка Ганна Анатоліївна,
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ 129

Сидоренко Анна Сергіївна,
СУЧАСНИЙ СТАН ОХОРОНИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ 132

Скрипник Андрій Володимирович,
ДО ПИТАННЯ ПРО УМОВИ ЗАКОННОСТІ ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОГОЛОШЕННЯ ПІДОЗРЮВАНОГО У РОЗШУК У КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ КОНВЕНЦІЙНИХ СТАНДАРТІВ З ПРАВ ЛЮДИНИ..... 136

Славко Анна Сергіївна,
ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: ВПЛИВ «М'ЯКОЇ СИЛИ»..... 140

Смирнов Максим Іванович,
МЕХАНІЗМ ПЕРЕДАЧІ ОСІБ ДО МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЯК ЕЛЕМЕНТ АДАПТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ 144

Смичок Євген Михайлович,
ГРОШОВА ДОПОМОГА АРМІЇ: ПОДАТКОВО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ДОНАТІВ ДЛЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ 147

Спаскін Олег Анатолійович,
ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТУ СКЛАДУ ПОДАТКОВОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ 150

Стрілко Дмитро Леонідович,
Аванесян Геннадій Миколайович,
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ТА НЕДИСКРИМІНАЦІЇ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТІВ ЄС 154

Терела Галина Василівна,
ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ЯК МІРИЛО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 157

Товста Світлана Петрівна,
ПРОБЛЕМА УНІФІКАЦІЇ ПІДХОДІВ ДО ТЛУМАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ДОБРОСОВІСНОСТІ, СПРАВЕДЛИВОСТІ Й РОЗУМНОСТІ, ЯКІ ЛЕЖАТЬ В ОСНОВІ ПРИВАТНОГО ПРАВА ЄС 160

Цебенко Соломія Богданівна,
ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРИНЦИПИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ 164

Червінська Дар'я Іванівна,
ПОДАТКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ОПЕРАЦІЯМИ З ЦИФРОВИМИ АКТИВАМИ 167

Швецова Лариса Анатоліївна,
ОПОДАТКУВАННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ 170

Шимко Артем Романович,
ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗМЕНШЕННЯ РОЗМІРУ НЕУСТОЙКИ СУДОМ 175

Шульга Валерія Олегівна,
ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ СУДОМ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ СТОСОВНО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩОДО ЯКОГО НЕ ОТРИМАНО ЗГОДИ ДЕРЖАВИ, ЯКА ВИДАЛА ОСОБУ 179

Шульга Тетяна Михайлівна,
ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА 183

Яковлєва Анастасія Сергіївна,
Бондаренко Ольга Олегівна,
ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ДИРЕКТИВАМИ ЄС 188

Аванесян Геннадій Миколайович,
доцент кафедри правознавства та фінансів
Полтавського інституту економіки і права
ЗВО Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Процес європейської інтеграції України передбачає не лише політичну, а й правову трансформацію, спрямовану на приведення національної правової системи у відповідність до acquis Європейського Союзу. Важливим напрямом цього процесу є гармонізація цивільного законодавства України, що становить основу регулювання майнових, договірних та особистих немайнових відносин.

Гармонізація у широкому розумінні означає узгодження національних норм із загальними принципами, стандартами та регламентами Європейського Союзу з метою забезпечення правової єдності й ефективності правового регулювання у межах майбутнього спільного правового простору. У контексті цивільного законодавства України гармонізація полягає у поступовому наближенні положень Цивільного кодексу України до норм і принципів права ЄС, зокрема у сфері договірного, деліктного, корпоративного, споживчого та інтелектуального права.

Одним із концептуальних орієнтирів є Директива 93/13/ЄЕС про несправедливі умови у договорах із споживачами [4], Директива 2011/83/ЄС про права споживачів [5], а також Регламент (ЄС) №1215/2012 щодо юрисдикції та визнання судових рішень у цивільних і комерційних справах [6]. Український законодавець поступово інтегрує основні положення цих актів у національне право, зокрема через модернізацію інституту договору приєднання, захист прав споживачів і механізмів електронної комерції.

Варто зазначити, що процес гармонізації не є механічним перенесенням норм ЄС, а вимагає концептуального осмислення з урахуванням української правової традиції. Зазначаємо, гармонізація цивільного права має спиратися на національну доктрину приватного права, водночас узгоджуючи її з європейськими підходами до свободи договору, добросовісності, справедливості та рівності сторін [1, с.182].

У науковій літературі наголошується, що одним із головних напрямів гармонізації цивільного законодавства України є адаптація договірного права до вимог європейських директив. Варто звернути увагу на необхідність системного оновлення загальних положень про зобов'язання з метою забезпечення балансу між свободою договору та захистом слабкої сторони [2, с.96].

Також актуальним є питання правової охорони інтелектуальної власності. Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2014), наша держава взяла на себе зобов'язання наблизити законодавство у сфері авторського права, торговельних марок, патентного права та захисту комерційної таємниці до європейських стандартів. Це зумовило прийняття нової редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права» (2023) та внесення змін до Цивільного кодексу щодо об'єктів інтелектуальної власності.

Окремої уваги заслуговує гармонізація деліктного права. Європейські принципи відповідальності за шкоду, сформульовані у Проєкті спільної довідкової рамки (DCFR), можуть бути використані при вдосконаленні національних положень щодо відшкодування шкоди, спричиненої неправомірними діями. У цьому аспекті необхідне формування єдиних підходів до поняття вини, причинного зв'язку та принципу пропорційності відшкодування [3, с.22].

Попри позитивні тенденції, залишається низка проблем. Серед них – фрагментарність імплементації європейських норм, відсутність єдиного концептуального документа щодо гармонізації приватного права, а також потреба у системному перегляді Цивільного кодексу України. Важливо, щоб адап-

тація здійснювалася не лише на законодавчому, а й на правозастосовному рівні, із залученням судової практики Європейського суду з прав людини та Суду ЄС як джерела інтерпретаційних орієнтирів.

Таким чином, гармонізація цивільного законодавства України з правом Європейського Союзу є багаторівневим процесом, що охоплює не лише нормативну уніфікацію, а й глибоке перетворення правової доктрини, правосвідомості та методології правозастосування. Лише за умови поєднання європейських стандартів і національної ідентичності можливе формування справді конкурентоспроможного приватного права, здатного забезпечити ефективний захист прав і свобод людини в умовах євроінтеграції.

Література:

1. Коваленко І. А. Аналіз гармонізації договірного права України до права Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. № 78(1). С. 181-185.

2. Завертнева-Ярошенко В. А., Кисель А. С. Проблеми гармонізації законодавства України та Європейського Союзу в сфері захисту прав споживачів. *Правова держава*. 2018. № 29. С. 95-101.

3. Філіппських М. О. Гармонізація джерел цивільного права України з правом ЄС. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. № 15. С. 19-25.

4. Directive 93/13/EEC on Unfair Terms in Consumer Contracts. Official Journal L 095, 21/04/1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_001-93#Text.

5. Directive 2011/83/EU on Consumer Rights. Official Journal L 304, 22/11/2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_023-11#Text.

6. Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters. URL:https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/15134.

Батигіна Олена Михайлівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри конституційного, адміністративного,
екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ДЕРЖАВНИЙ АГАРАРНИЙ РЕЄСТР В АСПЕКТІ ЕВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ УКРАЇНИ

Євроінтеграційний курс України зумовлює необхідність глибокої модернізації правової системи, зокрема у сфері аграрних відносин, які становлять стратегічно важливий сегмент національної економіки. В умовах трансформації аграрної політики особливого значення набуває формування ефективних цифрових інструментів державного управління, що забезпечують прозорість, підзвітність та узгодженість із європейськими стандартами. Одним із ключових елементів такого цифрового переходу став Державний аграрний реєстр (далі ДАР) як офіційна електронна система обліку суб'єктів господарювання аграрного сектору, створена з метою удосконалення механізмів надання державної підтримки, збору статистичних даних та реалізації політики сталого розвитку сільського господарства. Законодавче закріплення ДАР та його поступове наповнення даними про аграрних виробників є важливим кроком у напрямі імплементації норм права Європейського Союзу, зокрема положень Спільної аграрної політики. Функціонування подібних реєстрів у державах-членах ЄС (наприклад, систем FADN, LPIS, IACS) засвідчує, що цифровізація управління аграрним сектором сприяє не лише підвищенню ефективності адміністрування державної допомоги, а й забезпеченню прозорості та запобіганню злов-

живанням у розподілі бюджетних коштів. Разом із тим в Україні процес правового та технічного становлення ДАР супроводжується низкою викликів, що і зумовлює актуальність обраної теми.

Правові основи створення та функціонування ДАР неодноразово розглядалися в публікаціях таких відомих учених як Х. Григор'єва, Н. В. Ільків, Д. Кондтратенко, Г. С. Корнієнко, П. Ф. Кулинич, О. В. Мірошниченко, М. Ю. Покальчук, В. Д. Сидор, В. П. Станіславський тощо. З огляду на нещодавні законодавчі зміни, а саме прийняття Закону України «Про інформаційно-комунікаційну систему «Державний аграрний реєстр» [1] активізувалося питання необхідності додаткового дослідження обраної проблематики.

Метою цього дослідження є комплексне осмислення правової природи ДАР, визначення його ролі в процесі цифровізації та євроінтеграції аграрної сфери.

Ідея створення інформаційно-комунікаційної системи для управління ресурсами, надання державної підтримки та забезпечення прозорості сільського господарства не є новою. У світі можна знайти багато прикладів успішного функціонування чогось подібного до українського ДАР. Перш за все, необхідно згадати про ЄС та його фокус на реформування аграрної політики в аспекті справедливого розподілу фінансових ресурсів [2]. У країнах ЄС існує багато різних платформи та реєстрів, які забезпечують електронну взаємодію між аграрними виробниками та державою. Наприклад, Інтегрована система управління та контролю (IACS) – це ключова система ЄС для забезпечення прозорості і контролю над розподілом фінансової підтримки аграріям, реєстрацією земельних ділянок, збором даних про посіви, а також моніторинг аграрної діяльності [3]. Варто нагадати, що Україна також активно рухається у напрямку впровадження вищевказаної системи як складової ДАР. Зокрема, у Операційному плані заходів з реалізації у 2025-2027 роках Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року визначено, що за для підвищення ефективності програм

державної підтримки до першого кварталу 2027 року в Україні також буде створено систему контролю даних за принципом IACS. Для порівняння, у Польщі її впровадження розпочалося за три роки до вступу в ЄС у липні 2001 року [4].

Що ж до України, то системний розвиток розпочався з включення до Плану України в рамках програми фінансової підтримки ЄС Ukraine Facility 2024-2027 ДАР як ключового інструменту модернізації аграрного сектору. Згідно з цим Планом, до першого кварталу 2026 року понад 80% державної агропідтримки має надаватися саме через ДАР.

Передумовою та основою формування окремого спеціального законодавства щодо ДАР можна вважати цілу низку законодавчих актів, зокрема: «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про публічні електронні реєстри», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», «Про інформацію», «Про адміністративні послуги», «Про захист персональних даних», «Про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації земель», «Про аграрні ноти» тощо.

Безпосереднє успішне започаткування ДАР сталося завдяки Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування Державного аграрного реєстру та удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції» від 05.11.2020 року №985-IX. Згодом прийнято Закону України «Про інформаційно-комунікаційну систему «Державний аграрний реєстр» [1].

Однією із основних вимог західних програм підтримки аграріїв є ефективність та цільове використання наданої державної підтримки, але реалії України зовсім інші. Доволі часто приходиться стикатися із питаннями нецільового використання державної підтримки, тому ще одним важливим наслідком впровадження нового законодавства про ДАР є створення системи моніторингу цільового використання державної підтримки. Це підтверджує п.2-1.1. статті 2-1 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 № 1877-IV, у якій згідно останніх

законодавчих змін серед принципів підтримки сільського господарства України з'являється принцип моніторингу.

Моніторинг цільового використання державної підтримки з одного боку дуже важливий для забезпечення ефективності використання ресурсів, а з іншого сприятиме більш відповідальному веденню сільського господарства і тому поява на рівні спеціального аграрного законодавства подібних норм дійсно є важливим

Ефективність функціонування та подальший розвиток законодавчих положень про ДАР залежить від належного підзаконного нормативно-правового регулювання. Зокрема у розвиток Закону № 3980-IX прийнято постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання функціонування інформаційно-комунікаційної системи «Державний аграрний реєстр»» від 13 травня 2025 р., якою визначено порядок ведення, адміністрування, інтеграції з іншими державними реєстрами, а також забезпечення функціонування ДАР.

Значна активізація нормотворчого процесу з досліджуваної сфери свідчить про те, що Україна виконує взяти зобов'язання з євроінтеграційних процесів. Беззаперечним є факт того, що у процесі адаптації правової системи України до права ЄС важливе місце посідає створення сучасних цифрових інструментів державного управління, які відповідають принципам прозорості та ефективності. Державний аграрний реєстр є одним із ключових кроків на цьому шляху, оскільки його функціонування спрямоване на уніфікацію обліку сільськогосподарських виробників, удосконалення механізмів державної підтримки та інтеграцію інформаційних потоків у межах аграрного сектору.

Проведений аналіз дає змогу зробити висновок, що ДАР виступає інструментом реалізації державної аграрної політики відповідно до вимог Спільної аграрної політики ЄС. Зокрема, його впровадження сприяє запровадженню європейських принципів субсидування, моніторингу аграрного виробництва, забезпеченню прозорості фінансування та запобіганню зловживанням у системі державної допомоги.

Література:

1. Про інформаційно-комунікаційну систему «Державний аграрний реєстр» : Закон України від 19.09.2024 року. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3980-20#Text (дата звернення 15.10.2025 року).
2. Трофімцева О. Євроінтеграція агросектору: що зробити, аби посилити переговорні позиції? URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/09/%D1%94vrointegracziya-agrosektoru.-shho-zrobiti-abi-posiliti-peregovorni-poziczi%D1%97.pdf.
3. Integrated Administration and Control System (IACS). Agriculture and rural development. European Commission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/financing-cap/assurance-and-audit/managing-payments_en.
4. Прямі виплати забезпечать сталий розвиток агросектору. Platform knowledge. URL: https://arci.org.ua/articles/pryami-vyplaty-zabezpechat-stalyj-rozvytok-agrosektoru.html.

Бібік Олег Костянтинович,
аспірант кафедри податкового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПОВЕРНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКОГО ШТРАФУ ІЗ БЮДЖЕТУ

З'ясовуючи характер публічно-владних управлінських функцій треба враховувати те, що у суб'єкта повноважень існує можливість застосовувати надану йому владу. Саме цим шляхом він впливає на динаміку правовідносин. В той же час, управлінські функції виражають основні орієнтири, напрямки діяльності органу влади. Саме тому, визначаючи юрисдикцію адміністративного суду щодо розгляду спору треба визначитись з тим, чи мав хоча б один із суб'єктів повноваження владно керувати поведінкою іншого суб'єкта. Більш того, у останнього мав бути чітко закріплений обов'язок виконувати та додержуватись вимог такого суб'єкта владних повнова-

жень. Спираючись на подібні висновки Велика Палата Верховного Суду зробила висновок стосовно помилковості застосування приписів ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України та поширенні юрисдикції адміністративних судів на всі спори стороною яких є суб'єкт владних повноважень. Визначальною ознакою для правильного вирішення спору є характер правовідносин з яких виник спір [1].

Треба погодитись з висновком Великої Палати Верховного Суду стосовно того, що в режимі адміністративної юрисдикції мають вирішуватись публічно-правові спори між учасниками публічно-правових відносин, які стосуються саме цих відносин. Приватно-правові відносини вирізняються наявністю майнового чи немайнового особистого інтересу учасника. Приватно-правовий характер такого спору пов'язується з порушенням або загрозою порушення майнового-приватного права чи інтересу [1]. Погоджуючись в цілому з запропонованими критеріями розмежування адміністративного та господарського спору, хотілося б звернути увагу і на те, що їх не можна вважати досконалими. Справа в тому, що в режимі вирішення класичного публічно-правового спору – податкового також йдеться про наявність майнового особистого інтересу учасника відносин. Платник податків як учасник відносин має безпосередній майновий інтерес щодо незаконно вилучених у нього коштів у формі податків та зборів. Саме тому, критерій характеру спірних правовідносин треба застосовувати дуже виважено чітко враховуючи їх предметний зміст.

Органи, які діють в інтересах держави та які наділені нею відповідними повноваженнями (компетенцією) не мають власних прав та обов'язків, а уособлюють дії держави. Таким чином, відповідальним суб'єктом в подібних умовах є не цей орган, а саме держава. Саме тому, намагання позивача повернути з державного бюджету України суму стягнення не повзується з виконанням органами державної влади публічно-владно управлінських функцій. Позиція Великої Палати Верховного Суду акцентує увагу на тому, що треба розмежовува-

ти публічно-правові відносини, коли органи Укртрансбезпеки реалізує публічно владні управлінські функції і відносини, які не пов'язані з виконанням таких функцій. Проведення контролюючих заходів характеризує саме перший тип цих відносин. Відносини ж щодо повернення з державного бюджету стягнутих коштів не пов'язується з виконанням органами державної влади публічно-владних управлінських функцій. Вони припинились до моменту повернення коштів із державного бюджету [1].

Кошти, які були сплачені як адміністративно-господарський штраф і які надійшли до бюджету визначаються такими, що знаходяться у бюджеті без достатньої правової підстави. Визначаючи ці відносини, які за природою не є публічно-правовими, наголос робився на тому, що повернення з бюджету коштів, які були сплачені як адміністративно-господарський штраф після скасування постанови про застосування штрафу знаходяться у бюджеті без достатньої правової підстави. В такому випадку підстава перерахування такого штрафу відпадає і господарський суд може стягнути на користь платника їх відповідно до ст. 1212 Цивільного кодексу України. При цьому не можна вважати, що подібні кошти були сплачені помилково, тому що на момент сплати адміністративно-господарського штрафу була чинною постанова про застосування штрафу і відкрите виконавче провадження. В подальшому при набранні законної сили рішення адміністративного суду про визнання протиправною та скасування такої постави юридична підстава платежу відпала.

Виходячи з цього, Порядок № 787 застосовувати до цих відносин не можливо. Підставами застосування цього Порядку є повернення помилково чи надміру зарахованих до бюджету коштів, якими цей штраф не є. Тому, після скасування адміністративним судом постанови про застосування штрафу виникає можливість реалізувати ст. 1212 Цивільного кодексу України щодо позову про стягнення суми перерахованих платником коштів до бюджету, які утримуються без достатньої правової підстави. В подібних умовах немає підс-

тав і розглядати ці обставини через деліктні зобов'язання. Останні передбачають вину як обов'язковий елемент настання відповідальності, в той час як для кондикційних зобов'язань вина не має значення. Для останніх принциповим є неправомірність набуття майна однією особою за рахунок іншої. Тобто, у деліктних зобов'язаннях одна із сторін втрачає певне майно, а інша його не набуває, тоді як у кондикційних зобов'язаннях одна із сторін втрачає певне майно внаслідок того, що інша його набуває [1].

В той же час, не можна вважати, що позиція Великої Палати Верховного Суду стосовно оцінки та вирішення подібних спорів є безапеляційною. Хотілося б послатись на окрему думку суддів Великої Палати Верховного Суду [2]. В цій ситуації слушно акцентуєтеся увага на тому, що подібні відносини пов'язуються з вимогою про повернене позивачу сплаченого до Державного бюджету України адміністративно-господарського штрафу. Цей штраф було перераховано на казначейський рахунок Міжрайонного ВДВС. Варто мати на увазі, що бюджетним законодавством впорядковано спеціальний позасудовий порядок повернення помилково або надміру зарахованих платежів до бюджету. Органи державного Казначейства України, виконуючи Державний бюджет України за доходами ведуть бухгалтерський облік усіх надходжень Державного бюджету України та за поданням органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, здійснює повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до бюджету [3].

На підставі норм Бюджетного кодексу України Порядок № 787 деталізує процедуру повернення помилково або надміру зарахованих коштів до бюджетів. Повернення таких коштів здійснюється Казначейством або головними управліннями Державної казначейської служби України шляхом оформлення розрахункових документів [4]. В основі прийняття рішення щодо повернення помилково або надміру зарахованих коштів до бюджету є подання органів, що контролюють справляння надходжень бюджету [4]. Треба мати на

увазі, що прийняття подібного рішення має бути ініційовано платником, що передбачає надання заяви платника у довільній формі з обов'язковим за значенням необхідної інформації.

Література:

1. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 8 серпня 2023 року по справі № 12-36гс22.
2. Окрема думка суддів Великої палати Верховного суду щодо постанови Великої Палати Верховного Суду від 8 серпня 2023 року у справі № 910/5880/21 (провадження № 12-26гс22).
3. Бюджетний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 50-51. Ст.572.
4. «Про затвердження Порядку повернення (перерахування) коштів, помилково або надміру зарахованих до державного та місцевих бюджетів» : наказ Міністерства фінансів України від 03.09.2013 року № 787.

Божко Володимир Миколайович,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного, адміністративного,
екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

НАПРЯМИ ПОДАЛЬШОГО РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Реформування місцевого самоврядування в Україні на сучасному етапі набуває системного та стратегічного характеру у зв'язку з набуттям Україною статусу держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу та переходом до переговорної фази євроінтеграційного процесу. Місцеве самоврядування розглядається Європейським Союзом не лише

як складова внутрішньої організації публічної влади, але й як ключовий інструмент демократичного врядування, забезпечення прав людини, ефективного надання публічних послуг і реалізації принципу субсидіарності. Саме тому подальше реформування цієї сфери є одним із визначальних чинників успішності загальної трансформації системи публічного управління в Україні.

У щорічних звітах Європейської Комісії щодо України за 2024 та 2025 роки місцеве самоврядування оцінюється в контексті адміністративної спроможності держави виконувати зобов'язання, що випливають із членства в ЄС. У цих документах відзначається значний прогрес України у впровадженні децентралізаційної реформи, зокрема у формуванні спроможних територіальних громад, розширенні їхніх бюджетних повноважень та наближенні системи надання публічних послуг до громадян. Водночас Європейська Комісія акцентує увагу на збереженні структурних проблем, серед яких фрагментарність нормативного регулювання, недостатня інституційна спроможність окремих органів місцевого самоврядування, обмеженість фінансової автономії та потреба у більш чітких механізмах підзвітності й контролю.

Подальші напрями реформування місцевого самоврядування безпосередньо пов'язані з виконанням зобов'язань України в межах так званого Кластеру 1 «Основи процесу вступу до ЄС», де реформа державного управління, включно з місцевим рівнем, є однією з базових умов просування переговорного процесу. У цьому контексті важливе значення має «Дорожня карта з питань реформи державного управління», затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475-р, в якій місцеве самоврядування розглядається як невід'ємна складова єдиної системи публічного управління, що потребує подальшого інституційного укріплення, професіоналізації кадрів та чіткого розмежування повноважень між різними рівнями влади.

Одним із ключових напрямів подальших реформ є поглиблення фінансової децентралізації та забезпечення реальної

фінансової автономії територіальних громад. Хоча в Україні вже сформовано базові механізми бюджетної самостійності громад, у звітах Європейської Комісії та програмних документах Уряду наголошується на необхідності подальшого вдосконалення системи міжбюджетного вирівнювання, запровадження більш прогнозованого середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні та зменшення залежності громад від трансфертів із державного бюджету. Такі кроки відповідають стандартам Європейської хартії місцевого самоврядування і спрямовані на формування стабільної фінансової бази для реалізації власних і делегованих повноважень.

Важливим напрямом подальшого реформування є розвиток адміністративної спроможності органів місцевого самоврядування, що передбачає модернізацію управлінських процедур, удосконалення організаційних структур та інвестування в людський капітал. У Дорожній карті реформи державного управління окремо наголошується на необхідності системного підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування, впровадження сучасних підходів до управління персоналом та посилення координації між центральними органами виконавчої влади і громадами. Такий підхід відповідає рекомендаціям Європейської Комісії щодо створення професійної, політично нейтральної та результативної публічної служби на всіх рівнях влади.

Суттєву роль у трансформації місцевого самоврядування відіграє цифровізація публічного управління. Європейська Комісія у своїх звітах послідовно підкреслює важливість розвитку електронних сервісів, єдиних реєстрів та цифрових платформ для надання адміністративних і соціальних послуг на місцевому рівні. У поєднанні з приписами «Плану пріоритетних дій Уряду на 2025 рік» це формує вектор переходу до сервісно орієнтованої моделі місцевого самоврядування, де основним критерієм ефективності є доступність, прозорість і якість публічних послуг для населення.

Окрему увагу в євроінтеграційному контексті приділено питанням прозорості, підзвітності та залучення громадян до прийняття рішень на місцевому рівні. Відповідно до стандартів ЄС, місцеве самоврядування має функціонувати на засадах відкритості, забезпечення доступу до інформації та реальних механізмів участі громадськості. Подальше реформування в цій сфері передбачає розвиток інструментів громадського контролю, відкритих бюджетів, консультацій з громадськістю та електронної демократії, що прямо корелює з рекомендаціями Європейської Комісії та умовами фінансової підтримки України з боку ЄС.

Значний вплив на напрями реформування місцевого самоврядування має також Ukraine Facility Plan на 2024–2027 роки, який поєднує фінансову допомогу Європейського Союзу з виконанням конкретних реформаторських зобов'язань. У межах цього інструменту місцеве самоврядування виступає як важливий рівень реалізації інвестиційних і відновлювальних проєктів, а також як об'єкт інституційного зміцнення. Умовність фінансування стимулює державу до прискорення реформ, зокрема у сфері публічного управління, фінансового контролю та антикорупційних механізмів, що безпосередньо впливає на діяльність органів місцевого самоврядування.

Таким чином, подальше реформування місцевого самоврядування в Україні в умовах євроінтеграції характеризується комплексністю та багатовимірністю. Воно охоплює фінансові, інституційні, кадрові та процедурні аспекти, а також тісно пов'язане з виконанням зобов'язань у межах переговорного процесу з Європейським Союзом. Узгодженість положень звітів Європейської Комісії, стратегічних документів Уряду України та фінансових інструментів ЄС свідчить про формування єдиної логіки реформ, спрямованих на створення спроможного, демократичного та ефективного місцевого самоврядування як фундаменту європейської моделі публічної влади в Україні.

Бондаренко Ольга Олегівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри цивільно-правових дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ

АПРОКСИМАЦІЯ ДЖЕРЕЛ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Апроксимація національного законодавства до норм права Європейського Союзу є одним із центральних завдань правової політики України в контексті євроінтеграції. У сфері приватного (цивільного) права це означає адаптацію інститутів договірного, майнового та спадкового права, захисту прав споживачів, правил щодо цифрових активів та механізмів виконання рішень, що прямо впливає на інвестиційну привабливість та внутрішній ринок.

Актуалізація інтересу до питання сучасного розвитку цивільного та цивільного процесуального права зумовлюється деякими об'єктивними та суб'єктивними факторами, зокрема: трансформація поняття «джерело права» у сучасній юриспруденції, важливе значення для розуміння джерел права становить аналіз різних концепцій правоврозуміння (інтегративної, лібертарно-легістської, комунікативної, інструментальної); кардинальною зміною політичної концепції та процесуальної ідеології в сфері правосуддя; оновленням законодавства у сфері судоустрою та судочинства в межах здійснюваної глибинної судової реформи; орієнтування на європейські стандарти якості правотворчої та правозастосовної діяльності у сфері регулювання та захисту державних, соціальних та приватних інтересів у процесі інтенсифікації зближення національної правової системи із системами інших держав; діджиталізація процесів як у цивільно-правовій сфері, так і у сфері вирішення спорів та інших правових питань [1, с.21].

Важливим кроком в процесі гармонізації цивільного законодавства, стало реєстрація двох законопроєктів - №14056 [2] та №14057 [3], які передбачають оновлення перших двох книг Цивільного кодексу України. Їх мета – модернізація приватного права, наближення українського законодавства до європейських стандартів та закріплення сучасних підходів до захисту прав людини. Оновлені положення мають перетворити Цивільний кодекс на справжню «Конституцію приватного права», де головною цінністю є людина, її гідність, свобода та особисті права. Вони направлені а осучаснення двох фундаментальних книг Цивільного кодексу: загальних положень та особистих прав. Їх було оновлено та приведено у відповідність до вимог європейського законодавства. У новій редакції поєднали сучасні європейські тенденції розвитку приватного права з українською реальністю.

Разом із тим треба відзначити, що низка запропонованих норм потребує доопрацювання з огляду на якість нормотворчої техніки, узгодженість із чинним законодавством і прогнозованість правозастосування.

Серед висловлених застережень Національної асоціації адвокатів України – необхідність узгодити положення проектів із профільними законами. Так, наприклад ЦК пропонується доповнити нормою про захист цивільних прав та охоронюваних законом інтересів медіатором. Нова стаття 18-1 закріплює, що медіатор може здійснювати захист особи шляхом проведення медіації як позасудової процедури врегулювання цивільного конфлікту (спору) у випадках та в порядку, визначених законом та/або договором. Адвокати звернули увагу, що зміст пропонованої норми суперечить Закону «Про медіацію», відповідно до якого медіація – це позасудовий спосіб врегулювання конфліктів, де сторони на підставі угоди залучають третю особу для того, щоб знайти спільне рішення [4].

Закон передбачає, що кожен учасник може відмовитись від медіатора, від медіації. У разі порушення угоди про медіацію учасниками законодавчо за це не передбачено відпові-

дальності. Медіатор не має владних повноважень, як суд – він не може накласти штраф, постановити ухвалу про привід, винести окрему ухвалу. Рішення медіатора не є обов'язковим до виконання на всій території України, не забезпечується державою. Також укладена угода не має сили виконавчого напису. Отже, медіація – це лише спосіб мирного, позасудового вирішення конфлікту, але не спосіб захисту права [4].

Також звертаємо увагу на використання у законопроєктах складних або нечітко визначених термінів. Зокрема, НААУ рекомендує вилучити поняття «еманація» та переглянути доцільність запровадження категорії «доброзвичайність (boni mores)», чітко відмежувавши її від поняття «добросовісність» або визначивши конкретні критерії її застосування. В іншому разі існує ризик довільного трактування цих положень.

Важливі новели стосуються тлумачення змісту правочину. Важливо, що проєкт прямо закріплює принцип contra proferentem: якщо умову договору сформульовано неясно, тлумачення здійснюється не на користь сторони, яка цю умову запропонувала. Зміни у частині недійсності правочинів і договорів спрямовані на те, щоб зробити регулювання інституту недійсності більш логічним, усунути дублювання та колізії, а також врахувати принцип добросовісності.

Як висновок можемо зазначити, що апроксимація цивільного законодавства України до норм права Європейського Союзу є не лише формальним етапом євроінтеграції, а й системним процесом оновлення правової доктрини, спрямованим на зміцнення засад верховенства права, захисту прав людини та правової визначеності. Модернізація положень Цивільного кодексу України через законопроєкти №14056 і №14057 засвідчує прагнення держави створити сучасну модель приватного права, зорієнтовану на європейські стандарти, де людина та її гідність є найвищою цінністю. Водночас успішна гармонізація вимагає глибокого аналізу й доопрацювання запропонованих норм із урахуванням чинного законодавства, практики застосування та позицій правничої спільноти. Лише за умови системного підходу, нормативної

узгодженості та належної якості правотворчої техніки можливо забезпечити ефективне функціонування оновленого цивільного законодавства.

Література:

1. Фліппських М.О. Гармонізація джерел цивільного права України з правом ЄС. *Наукові записки. Серія:право*. Випуск 15.2023. С.19-25.
2. Проект Закону про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги першої від 21.09.2025 р. № 14056. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57356?utm_source= chatgpt.com.
3. Проект Закону про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги другої від 21.09.2025 р. №14057. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57355?utm_source= chatgpt.com.
4. НААУ розкритикувала окремі норми рекодифікації Цивільного кодексу: які зауваження. Судово-юридична газета. URL: https://sud.ua/uk/news/ukraine /343829-naau-raskritikovala-otdelnye-normy-rekodifikatsii-grazhdanskogo-kodeksa-kakie-zamechaniya.

Брояков Сергій Вікторович,

доктор філософії, асистент кафедри податкового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗІСТАВНОСТІ ОПЕРАЦІЙ ДЛЯ ЦІЛЕЙ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІАПАЗОНУ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМАТИКА ТЦУ

Комплексність правил трансфертного ціноутворення (ТЦУ) є мабуть аксіомою податково-правового регулювання. При цьому, наслідки неправильного застосування правил ТЦУ можуть бути суттєвими для платника податків. В рамках відповідного матеріалу буде розглянуто окремі проблемні питання зіставності операцій для цілей проведення дослідження діапазону рентабельності в аспекті ТЦУ.

І. Пов'язаність компаній в аспекті зіставності для цілей проведення дослідження діапазону рентабельності. В даному випадку не можна брати за основу критерій пов'язаності в широкому сенсі – не релевантне посилання на загальне визначення «пов'язані особи» (пп. 14.1.159 п. 14.1. ст. 14 Податкового кодексу України (ПК України)). Так, відповідно до пп. 3) пп. 39.3.2.9. пп. 39.3.2. п. 39.3 ст. 39 ПК України: «Інформація про зіставних юридичних осіб для розрахунку фінансових показників, зазначених у підпункті 39.3.2.5 цього підпункту, використовується у разі одночасного дотримання таких умов: якщо зіставна юридична особа не володіє прямо та/або опосередковано корпоративними правами іншої юридичної особи з часткою такої участі більше 20 відсотків або не має як учасника (акціонера) юридичну особу з часткою прямої (опосередкованої) участі більше 20 відсотків» [1].

Тобто, ключовим для визначення зіставності є відсутність пов'язаності саме на рівні юридичних осіб. Отже, для того щоб юридична особа відповідала критеріям зіставності вона: а) не повинна прямо/опосередковано володіти корпоративними правами іншої юридичної особи (в частці більше 20 %); б) корпоративними правами такої співставної юридичної особи не повинні прямо/опосередковано володіти інші юридичні особи (в частці більше 20 %). Спеціальне правило щодо визначення прийнятності інформації про зіставних юридичних осіб, не вступає в суперечність із загальними положеннями податкового законодавства. Відповідно, мова йде навіть не про колізію в нормативному регулюванні, а про необхідність застосування чітко визначеного і конкретного правила поведінки (застосування спеціальної норми). Більше того, ПК України не встановлює обов'язок для платника податків при визначенні співставності юридичних осіб, при розрахунку діапазону рентабельності відповідно до принципу «витягнутої руки», враховувати критерій пов'язаності на рівні фізичних осіб.

Отже, для цілей використання інформації про зіставних юридичних осіб для розрахунку діапазону рентабельності відповідно до принципу «витягнутої руки» - пов'язаність на рівні фізичних осіб немає значення.

II. Наявність ТМ як обставина, що виключає компанію для цілей зіставності. ПК України не передбачено такого критерію виключення юридичної особи з числа зіставних, як наявність ТМ. Більше того, наявність ТМ у юридичної особи є звичайною бізнес-практикою. В Розділі 5А Настанови ОЕСР щодо трансферного ціноутворення для транснаціональних компаній та податкових служб (Настанови ОЕСР) зазначається наступне: «…критерії, пов'язані з нематеріальними активами, такими як відношення чистої вартості нематеріальних активів до загальної вартості чистих активів або відношення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт до обсягів реалізації, у випадку наявності, можуть бути використані, наприклад, для вилучення компаній з цінними нематеріальними активами або значними за обсягом науково-дослідними та дослідно-конструкторськими роботами, якщо досліджувана сторона не використовує ні цінних нематеріальних активів, ні бере участі у значних за обсягами науково-дослідних та дослідно-конструкторських роботах» [2].

Тобто, для цілей вилучення компанії із числа зіставних може слугувати наявність саме «цінних нематеріальних активів». Контролюючий орган повинен довести «цінність ТМ». Такі цінні нематеріальні активи (ТМ) повинні дійсно використовуватися компанією у процесі просування та продажу продукції, а не просто бути на балансі компанії/виступати в якості логотипу/фірмового найменування. Це також повинен довести контролюючий орган, який посилається на відповідну обставину. Настанови ОЕСР є актом «м'якого права» та не встановлюють імперативних до застосування правил. Більше того, відповідне положення, навіть за умови наявності відповідного фактичного складу (наявність дійсно цінного нематеріального активу), «може», а не «обов'язково» враховується при залученні або відхиленні потенційних ознак порівнюва-

ності (виходячи із формулювань відповідних Настанов ОЕСР).

ІІІ. Період дослідження. Якщо дослідження з питань ТЦУ проводиться умовно за 2018 рік, то необов'язково для цілей зіставлення брати за основу дані щодо операцій саме у 2018 році. У рік проведення дослідження (наприклад, у 2019 році) в базах даних ще може і не бути достовірної та повної інформації по 2018-му році, що пов'язано із різними строками подання звітності/проведення аудитів компаніями у різних юрисдикціях. Відповідно до пп. 39.3.2.8. пп. 39.3.2. п. 39.3. ст. 39 ПК України «Під час визначення діапазону рентабельності використовується: - інформація про зіставних юридичних осіб на підставі даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності, відображених за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності, згідно з підпунктом «б» підпункту 39.5.3.1 підпункту 39.5.3 пункту 39.5 цієї статті за звітний (податковий) період (рік), у якому здійснена контрольована операція, або за декілька податкових періодів (років)» [1]. Тобто, у платника податків наявна рівнозначна альтернатива: взяти за основу звітний податковий період (виключно 2018 рік), або взяти за основу декілька податкових періодів (в тому числі й тих, що передували звітному – наприклад, 2015-2017 рр.). Обирати декілька попередніх періодів - це навіть більш безпечний метод. Як правило, для зіставлення беруться 3 періоди. Два способи (якщо готуємо за 2018 рік документацію з ТЦУ): а) беремо 2018, 2017 та 2016 роки - стандартний; б) беремо 2015, 2016, 2017 роки - більш обережний, адже у 2019 році можуть по 2018 року в базах даних змінюватися дані. Обидва способи є в рівній мірі правильними.

Отже, правила ТЦУ в аспекті зіставності операцій для цілейпроведення дослідження діапазону рентабельності перебувають на стадії свого динамічного інтерпретаційного становлення, що обумовлює актуальність проваджуваних досліджень із відповідного питання.

Література:

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 року №2755-VI в редакції від 03.01.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення: 20.10.2025).
2. Organisation for Economic Co-operation and Development. OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations. Paris : OECD Publishing, 2017. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations_20769717.html.

Гаркуша Андрій Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного, господарського
і фінансового права Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

DIGITAL SERVICES ACT ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ АНАЛОГІЧНИХ СТАНДАРТІВ В УКРАЇНІ

Цифрова трансформація суспільства створила нові виклики правового регулювання. З лютого 2024 року в Європейському Союзі повністю застосовується Регламент (ЄС) 2022/2065 про єдиний ринок цифрових послуг (далі – Digital Services Act, DSA), який встановлює нову парадигму регулювання онлайн-платформ. DSA створює комплексну систему правил для всіх цифрових послуг, доступних користувачам в ЄС, незалежно від місця знаходження постачальника, що відображає цілком логічний екстратериторіальний характер цифрового регулювання. Актуальність посилюється тим, що українські ІТ-компанії активно виходять на європейський ринок, але стикаються з правовою невизначеністю, що загрожує санкціями до 6% глобального обороту. Метою є аналіз

правової природи DSA, правозастосовчої практики ЄС та визначення напрямів імплементації аналогічних правил в українське законодавство.

1. Правова природа та структура DSA. DSA є регламентом ЄС прямої дії, який набув чинності 16 листопада 2022 року. Для дуже великих онлайн-платформ (VLOPs) з понад 45 мільйонами користувачів щомісяця в ЄС вимоги застосовуються з серпня 2023 року, для інших – з лютого 2024 року. DSA встановлює горизонтальні правила для широкого спектру цифрових послуг: базові посередницькі послуги (mere conduit, caching, hosting); онлайн-платформи (маркетплейси, соціальні мережі, платформи поширення контенту); магазини додатків; онлайн-сервіси для подорожей та проживання. Регламент базується на принципі «багатошарової відповідальності», де обсяг зобов'язань відповідає ролі, розміру та впливу платформи на суспільство.

2. Ключові механізми регулювання. DSA передбачає низку системних заходів, спрямованих на досягнення вищевказаних цілей, а саме: **1)Заборона темних патернів.** DSA прямо забороняє практики у дизайні інтерфейсів, які можуть вводити користувачів в оману щодо їхнього вибору (процеси підписки, скасування послуг, налаштування конфіденційності тощо); **2) Прозорість реклами.** Платформи зобов'язані чітко маркувати рекламу, вказувати рекламодавця та пояснювати причини її показу. Заборонено таргетинг за чутливими персональними даними (расова приналежність, релігія, сексуальна орієнтація) та реклама для неповнолітніх; **3) Контроль стрічки рекомендацій.** Великі платформи надають вибір між персоналізованою стрічкою (алгоритмічні рекомендації) та неперсоналізованою (хронологічна або нейтральна). Це дозволяє уникнути так званих «інформаційних бульбашок» та зменшити ризик залежності; **4) Модерація контенту.** DSA встановлює процедуру «повідомлення та дії» з оперативним реагуванням на незаконний контент. Регламент захищає свободу слова, вимагаючи прозорості рішень та надаючи право оскарження; **5) Доступ для дослідників.** Платформи надають

верифікованим дослідникам доступ до публічних даних для аналізу системних ризиків; **6) Вимоги до VLOPs.** Найбільші платформи мають проводити щорічну оцінку ризиків (незаконний контент, вплив на права людини, маніпуляції виборами) та вживати заходів їх попередження.

3. Практика правозастосування. Станом на жовтень 2025 року Комісія визначила 23 VLOPs та 2 VLOSEs. Створено Європейську раду з питань цифрових послуг (EBDS), діючу з лютого 2024, та Центр алгоритмічної прозорості. Розпочато формальні розслідування. Щодо X (Twitter) у липні 2024 попередньо встановлено порушення: система «верифікованих акаунтів» вводить в оману користувачів; репозиторій використовуваної реклами не відповідає вимогам прозорості; платформа не надає дослідникам належного доступу до даних. Щодо TikTok розслідується програма Lite Rewards через дизайн, що побудований на формуванні залежності у для дітей. Великі загальновідомі відеоплатформи дорослого контенту визначені в статусі VLOPs з найсуворішими зобов'язаннями щодо захисту неповнолітніх. У жовтні 2025 перевіряються Snapchat, YouTube, Apple App Store та Google Play. Санкції до 6% глобального обороту.

4. Виклики імплементації. Держави-члени ЄС зволікають з призначенням координаторів цифрових послуг. Комісія відправила листи 12 державам та відповідні висновки до Чехії, Кіпру, Португалії. Серед найбільших викликів для перспектив у цьому напрямі, релевантних для України, варто виокремити: а) інституційні – потрібен незалежний координатор з технічною експертизою в цифрових технологіях, алгоритмах та модерації; б) законодавчі – Закони «Про електронну комерцію» та «Про телекомунікації» не покривають вимоги DSA та загалом є суттєво застарілими. Відсутнє регулювання алгоритмічної прозорості, темних патернів, модерації; в) технічні – оцінка ризиків та алгоритмічний аудит потребують суттєвих інфраструктурних ресурсів.

5. Серед потенційних рекомендацій для мінімізації ризиків та побудови поміркованої стратегії можна виокремити

такі напрями: А) Нормотворчий – є сенс або прийняти окремий закон «Про цифрові послуги», або внести зміни до існуючих релевантних законів з урахуванням орієнтирів та практик, запроваджених DSA; Б) Інституційний – запровадити посаду незалежного координатора, встановити співпрацю з EBDS, розробити та імплементувати систему моніторингу ризиків; В) Освітній – провести відповідні інформаційні кампанії для бізнесу, органів правозастосування та регуляторних суб'єктів.

DSA створює нову глобальну модель регулювання цифрових послуг, яка виходить далеко за межі ЄС завдяки «брюссельському ефекту» та вже стандартному для подібних ініціатив екстратериторіальному застосуванню. Регламент демонструє інноваційний підхід, віртуозно балансуючи між стимулюванням інновацій у цифровій економіці та надійним та багаторівневим захистом фундаментальних прав користувачів в онлайн-середовищі.

Для України потенційна імплементація вимог DSA є не лише черговою вимогою євроінтеграційного процесу та передумовою доступу до єдиного цифрового ринку ЄС, але й стратегічною можливістю модернізувати правове регулювання цифрової сфери (яке системно відстає від флагманів), підвищити захист прав громадян в інтернеті та створити конкурентні переваги для національної ІТ-індустрії на глобальному ринку технологічних послуг.

Ключовими пріоритетами мають стати: комплексне законодавство про відповідальність онлайн-посередників; незалежний спеціалізований регуляторний орган з необхідними ресурсами; ефективні механізми контент-модерації з балансом свободи слова; прозорість алгоритмів та рекомендаційних систем; посилення захисту неповнолітніх онлайн. Успішна імплементація потребує узгоджених зусиль законодавчої та виконавчої влади, активної участі приватного сектору, конструктивної позиції громадянського суспільства та підтримки міжнародної спільноти для створення безпечного та

інклюзивного цифрового простору за європейськими стандартами.

Література:

1. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market for Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). Official Journal of the European Union, L 277/1, 27 October 2022.

2. European Commission. The Digital Services Act package. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act-package.

3. European Commission. Digital Services Act: keeping us safe online. URL: https://commission.europa.eu/news-and-media/news/digital-services-act-keeping-us-safe-online-2025-09-22_en.

4. European Parliament. EU Digital Markets Act and Digital Services Act explained. URL: https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20211209STO19124.

5. Eucrim. Overview of the Latest Developments Regarding the Digital Services Act (April-September 2024). URL: https://eucrim.eu/news/overview-of-the-latest-developments-regarding-the-digital-services-act/.

6. European Parliament Think Tank. Enforcing the Digital Services Act: State of play. URL: https://epthinktank.eu/2024/11/21/enforcing-the-digital-services-act-state-of-play/.

7. Cabinet of Ministers of Ukraine. European Commission presents report on Ukraine's progress within the 2025 Enlargement Package. URL: https://www.kmu.gov.ua/en/news/yevrokomisiia-predstavyla-zvit-shchodo-prohresu-ukrainy-v-mezhakh-paketa-rozshyrennia-2025.

8. Open Government Partnership. Harmonization of the European Integration Legislation (Ukraine). URL: https://www.opengovpartnership.org/members/ukraine/commitments/UA0105/.

9. German Marshall Fund. Ukraine Gets Ready for Europe. URL: https://www.gmfus.org/news/ukraine-gets-ready-europe.

10. Закон України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 45. Ст. 410.

11. Закон України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 № 1280-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 12. Ст. 155.

Гнатюк Андрій Юрійович,
кандидат юридичних наук, асистент кафедри
кримінального права та кримінально-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ПЕРЕДАЧІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЧЕРЕЗ НЕЕФЕКТИВНІСТЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Одним з завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування. На орган досудового розслідування ч.5 ст. 38 КПК України покладено обов'язок застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування [1]. Проведення досудового розслідування у розумні строки забезпечує прокурор (ст. 28 КПК України). В свою чергу ч. 5 ст. 36 КПК України визначає, що Генеральний прокурор (особа, яка виконує його обов'язки), керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники своєю вмотивованою постановою мають право доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування або за наявності об'єктивних обставин, що унеможливлюють функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійсненням ним досудового розслідування в умовах воєнного стану. Як визначити «неефективність», законодавець у процесуальному Законі не конкретизував. Профільний наказ Офісу Генерального прокурора за № 309 від 30.09.2021 р. «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» також не дає відповіді на це питання, і разом з

тим не регулює порядок дій процесуального керівника від встановлення факту «неефективності» до вирішення питання про доручення досудового розслідування іншому органу. Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного суду у своєму рішенні від 24.05.2021р. визначила, що вказана постанова має надавати обґрунтоване пояснення щодо фактичних та юридичних підстав прийнятого рішення та бути вмотивованою. Наслідком недотримання належної правової процедури як складового елементу принципу верховенства права є визнання доказів, одержаних в ході досудового розслідування недопустимими на підставі ст. 86, п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК [3].

Можна погодитися з О.В. Гринюк та К.М. Христенко, які пропонують визначати неефективність як істотні порушення прав і свобод людини щодо проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, порушення засади розумності строків проведення досудового розслідування, систематичне невиконання вказівок та доручень прокурора [2]. Оскільки процесуальний керівник має право ініціювати перед керівником органу досудового розслідування відсторонення слідчого та його заміну (п. 8 ч. 2 ст. 36 КПК України) через його неефективність, то логічно, що перед тим як доручити здійснення розслідування кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування повинно мати місце заміна слідчого та констатація неефективності «нового». Однак залишається відкритим питання щодо порядку послідовності дій процесуального керівника у такому провадженні з моменту прийняття рішення про необхідність передати іншому органу досудового розслідування до самого винесення постанови про таку передачу.

І.В. Рогатюк запропонував чіткий послідовний порядок дій: виявлення процесуальним керівником (якщо група прокурорів – старшим групи) факту «неефективності»; складення письмового висновку із зазначенням обставин, через які він вважає досудове розслідування неефективним; направлення

рапорту разом з висновком на керівника органу прокуратури (в разі виявлення працівником апарату обласної прокуратури або Офісу генерального прокурора – інформується начальник відділу або управління) про доцільність передачі кримінального провадження; керівник органу прокуратури звертається до прокурора вищого рівня з клопотанням про передачу кримінального провадження із зазначенням в чому саме полягає неефективність досудового розслідування із пропозицією про передачу іншому органу; суб'єкт прийняття рішення про передачу за результатом розгляду такого клопотання або відмовляє в ньому або своєю постановою доручає проведення досудового розслідування іншому органу [4].

Підсумовуючи треба зазначити, що у зв'язку із тим, що і процесуальний Закон, і галузеві накази Офісу генерального прокурора не дають визначення «неефективного» досудового розслідування, а також не містять порядку дій процесуального керівника, то вбачається необхідним чітко регламентувати це питання в майбутньому з метою проведення швидкого, повного, неупередженого та ефективного досудового розслідування у розумні строки. Саме прийняття рішення у формі постанови про передачу на вищевказаній підставі з одного органу досудового розслідування до іншого має бути вмотивований та обґрунтованим. Недотримання цих вимог може тягнути визнання доказів, одержаних в ході досудового розслідування недопустимими на підставі ст. 86, п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК. Механізм запропонований Рогатюком І.В. може бути імплементований до наказу Офісу генерального прокурора № 309 за № 309 від 30.09.2021 р.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змінами).

2. Гринюк В.О., Христенко К.М. Здійснення прокурором процесуального керівництва на початковому етапі досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 2. С. 15-26.

3. Постанова Об'єднаної палати Кримінального касаційного суду від 24 травня 2021 року у справі № 640/5023/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/97286253.

4. Рогатюк І.В. Прокурорський нагляд як гарантія законності прийняття процесуальних рішень на початковому етапі досудового розслідування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2014. № 2. С. 140-154.

Гнітій Андрій Олександрович,
доктор філософії, асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ВІД ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ ДО СТАЛОГО ПРАВОВОГО СТАТУСУ: НОВИЙ ВИМІР ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Повномасштабне збройне вторгнення Російської Федерації на територію України зумовило безпрецедентне для Європейського Союзу (далі – ЄС) застосування Директиви Ради № 2001/55/ЄС щодо мінімальних стандартів надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та заходів, спрямованих на забезпечення збалансованого розподілу навантаження між державами-членами стосовно прийому таких осіб і подолання наслідків цього процесу. На виконання положень зазначеної Директиви Імплементаційним рішенням Ради ЄС № 2022/382 її дію було поширено на громадян України та членів їхніх сімей, а також на іноземців і осіб без громадянства, які користувалися міжнародним захистом станом на 24 лютого 2022 року. Для цих категорій осіб було запроваджено правовий режим тимчасового захисту.

Станом на 2025 рік понад 4,3 мільйона громадян України перебувають під режимом тимчасового захисту в державах-членах ЄС. Термін дії цього механізму неодноразово продовжувався Радою ЄС. Водночас, як зауважують низка дослідників, зокрема професор С. Пірс [1] та доктор М. І. Сігер [2],

ЄС, вдаючись до певної «правової алхімії», фактично перевищив установлені Директивою межі у три роки застосування тимчасового захисту, продовживши його дію до 4 березня 2027 року. Така практика створює потенційно ризикований правовий прецедент. З огляду на зазначене, з метою вироблення скоординованого підходу до поступового переходу від режиму тимчасового захисту для переміщених осіб з України, Радою ЄС була ухвалена відповідна рекомендація [3].

Виходячи з аналізу положень Рекомендації Ради ЄС щодо переходу від тимчасового захисту для переміщених осіб з України, Союз окреслює декілька можливих напрямів подальших дій для громадян України, які скористалися механізмом тимчасового захисту.

По-перше, державам-членам пропонується надавати дозволи на проживання відповідно до національного законодавства, зокрема на підставі працевлаштування, участі у програмах професійної підготовки чи освіти, возз'єднання сім'ї або інших обставин, передбачених внутрішнім правом.

По-друге, Рекомендація передбачає можливість застосування законодавчих актів ЄС, що регулюють в'їзд і проживання громадян третіх країн на інших підставах, зокрема: 1) Директиви ЄС № 2021/1883 про умови в'їзду та проживання висококваліфікованих працівників; 2) Директиви ЄС № 2016/801 про умови в'їзду та проживання громадян третіх країн з метою навчання, проведення досліджень чи здійснення волонтерської діяльності.

По-третє, одним із варіантів визначено сприяння добровільному поверненню та реінтеграції переміщених осіб в Україні у разі наявності відповідних безпекових умов.

Зазначені підходи мають рекомендаційний характер і не створюють обов'язкових юридичних зобов'язань для держав-членів, залишаючи їм широку, але не абсолютну дискрецію у виборі конкретних механізмів імплементації. Разом з тим, такі заходи не розв'язують усіх практичних проблем.

По-перше, відмінності у національних режимах проживання осіб, які користувалися тимчасовим захистом, можуть

призвести до фрагментації правового поля в межах ЄС. Наприклад, у Польщі дозвіл на проживання строком до трьох років може бути отриманий після одного року безперервного перебування, тоді як в Італії відповідний статус надається лише за умови офіційного працевлаштування. Така різнорідність підходів потенційно стимулює вторинну міграцію громадян України в межах Союзу.

По-друге, чинні директиви ЄС, що регулюють надання дозволів на проживання з підстав праці, навчання, досліджень чи волонтерства, не враховують особливі потреби вразливих категорій осіб, зокрема дітей, людей з інвалідністю та осіб похилого віку. У більшості випадків для отримання дозволу на проживання необхідним є підтвердження фінансової спроможності, що об'єктивно ускладнює його отримання саме для таких груп, які, навпаки, потребують підтримки з боку держави.

По-третє, у Рекомендації Ради ЄС відсутні положення щодо можливості застосування до громадян України різних форм міжнародного захисту, передбачених законодавством Союзу. Зокрема, не розглядається перспектива надання статусу біженця або додаткового (субсидіарного) захисту, що могло б забезпечити більш надійні гарантії для найбільш вразливих категорій осіб, таких як діти, люди з інвалідністю чи особи похилого віку.

Ще однією практичною проблемою, яка може постати після завершення дії режиму тимчасового захисту, є обмеженість доступу громадян України до статусу довгострокового резидента ЄС. Відповідно до положень Директиви Ради № 2003/109/ЄС, період перебування під режимом тимчасового захисту не зараховується до строку законного проживання, необхідного для отримання зазначеного статусу. Такий підхід потенційно ускладнює правову інтеграцію осіб, які тривалий час перебувають на території держав-членів ЄС у зв'язку зі збройним конфліктом в Україні. У цьому контексті доцільним теж видається перегляд чинних вимог щодо підтвердження фінансової спроможності заявників під час переходу

від статусу тимчасового захисту до статусу довгострокового резидента, особливо для осіб, які продемонстрували сталі соціально-економічні зв'язки з приймаючою державою.

Отже, запропоновані у Рекомендації Ради ЄС варіанти поступового завершення дії механізму тимчасового захисту потребують подальшого нормативного вдосконалення. Зокрема, це стосується розширення спектра правових статусів, доступних громадянам України, а також внесення відповідних змін до низки законодавчих актів ЄС, що регулюють питання міжнародного та довгострокового захисту.

Література:

1. Peers S. Temporary means temporary? The Commission proposes the extension – and the phase-out – of temporary protection. EU Law Analysis. 2025. URL: https://eulawanalysis.blogspot.com/2025/06/temporary-means-temporary-commission.html.

2. Meltem. I.C. Towards Temporary Prolonged Protection. EU Immigration and Asylum Law and Policy. 2025. URL: https://eumigrationlawblog.eu/towards-temporary-prolonged-protection/.

3. Council Recommendation on a coordinated approach to the transition out of temporary protection for displaced persons from Ukraine of 8 September 2025. URL: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12015-2025-INIT/en/pdf.

Гринько Лариса Петрівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИФРОВОЇ ДОКАЗОВОСТІ У РОЗСЛІДУВАННІ ІНТЕРНЕТ-ШАХРАЙСТВ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Стрімкий розвиток цифрових технологій, поширення інтернет-банкінгу, електронної комерції та онлайн-сервісів, а

також масовий перехід на дистанційні форми роботи, зумовлений пандемією COVID-19 і воєнними подіями, істотно трансформували споживчу поведінку сучасного суспільства. У результаті значна частина соціально-економічних процесів перемістилася у цифрове середовище, що суттєво спростило доступ до фінансових, інформаційних і торговельних послуг. Однак, водночас, це сприяло зростанню кількості кіберзлочинів, зокрема шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет». Злочинці активно використовують соціальну інженерію, технічні вразливості та складні схеми для незаконного заволодіння коштами, персональними даними або іншою інформацією, що має комерційну чи конфіденційну цінність. У таких умовах органи досудового розслідування стикаються з новими викликами, які вимагають не лише технічного оснащення, а й застосування спеціальних знань у сфері інформаційних технологій. Водночас, призначення судових експертиз є найбільш ефективною процесуальною формою використання таких знань у розслідуванні шахрайств, вчинених через мережу Інтернет.

Аналіз судової практики свідчить про той факт, що судові експертизи призначалися у 90% випадків при розслідуванні злочинів, передбачених за ст. 190 КК України. Висока частка призначених експертиз є цілком закономірна, оскільки переважна більшість доказової бази у кібершахрайстві має цифрову природу. Це пояснюється і тим, що сучасні тенденції у сфері інформаційних технологій – зростання обсягів даних для аналізу, використання складних систем захисту інформації та впровадження новітніх технологій у пристрої створюють необхідність у застосуванні сучасних методів і інструментів [1, с. 154]. Така вимога абсолютно виправдана, тому серед усіх видів судових експертиз, що призначаються у справах про інтернет-шахрайства, комп'ютерно-технічна експертиза (далі – КТЕ) є однією з найпоширеніших та має місце у 64% випадків досліджуваних кримінальних проваджень. Саме КТЕ слугує ключовим процесуальним інструментом, який забезпечує перетворення складних та значних обсягів

цифрової інформації на достовірні, науково обґрунтовані та процесуально допустимі докази для судового розгляду, що є вирішальним у справах про кіберзлочини.

Повноцінна організація проведення КТЕ передбачає наявність спеціалістів з різних операційних систем, прикладного програмного забезпечення, бухгалтерських програм, баз даних, програмування, криптоаналізу, мультимедіа, мережевих та інтернет-технологій, апаратних компонентів комп'ютера та машинних носіїв інформації, зв'язку [2, с. 257-158].

Завдання комп'ютерно-технічної експертизи охоплює широкий діапазон досліджень: від оцінки технічного стану комп'ютерних систем і якості програмного забезпечення до встановлення фактів несанкціонованого доступу або втручання в роботу вебсайтів, серверів та електронної пошти.

Об'єктами комп'ютерно-технічного дослідження є різноманітний спектр пристроїв та інформації: персональні комп'ютери, ноутбуки, системні блоки, мобільні телефони, планшети, що використовувались підозрюваними, а також сервери та мережеве обладнання, лог-файли, електронна пошта, мережевий трафік, носії інформації тощо. Наприклад, при розслідуванні фішингу, експерт аналізує програмний код фішингового сайту, час його створення, IP-адресу хостингу та, що критично важливо, шукає на носіях інформації підозрюваного бази даних із викраденими обліковими записами або реквізитами банківських карток [3]. У випадку шахрайства з електронними платежами, експертиза концентрується на ідентифікації пристроїв (за MAC-адресою, унікальним ідентифікатором пристрою) та мережевих підключень (IP-адреси), з яких було здійснено неправомірну транзакцію, а також на виявленні шкідливого програмного забезпечення (кейлогерів, троянів), використаного для викрадення фінансових даних.

Розглядаючи питання використання спеціальних знань під час розслідування інтернет-шахрайств, слід зазначити про наявність низки проблемних аспектів. Так, С.О. Золотарьов до основних недоліків в цій сфері відносить: низький рівень

навичок аналізу даних; незабезпеченість обладнанням; недоліки на етапі вилучення об'єктів дослідження (неналежне пакування або транспортування цифрових носіїв оперативними та слідчими підрозділами); проблеми збереження доказів [4, с. 95-96]. Як вбачається, ці складнощі зумовлені як динамічним розвитком самих технологій, що випереджає нормотворчі процеси та підготовку кадрів, так і необхідністю забезпечення належного рівня цифрової доказовості.

Подолання виявлених проблемних аспектів вимагає комплексної реалізації низки завдань. По-перше, мова йде про підготовку фахівців МВС України, які проводять комп'ютерно-технічні експертизи. Насамперед, це стосується поглиблення знань стосовно форматів зберігання даних на накопичувачах, характеристик окремих операційних систем, баз і банків даних, мов програмування тощо. Так, П.П. Харківський зазначає, що розробка методик дослідження об'єктів комп'ютерно-технічної експертизи (у тому числі накопичувачів інформації, накладок на банкомати, диктофонів, мобільних терміналів) потребує від їх розробників (найчастіше експертів-практиків) як чіткого розуміння мети та завдань експертного дослідження, так і глибоких знань щодо принципів побудови, конструкції та функціонування досліджуваної техніки [5, с. 99].

По-друге, високий рівень професійної підготовки експертів має бути забезпечений належною матеріально-технічною базою експертних установ. Саме матеріально-технічна оснащеність є ключовим фактором, що дозволяє експертам не лише оперативно працювати з даними, але й дотримуватись принципів незмінності та цілісності цифрових доказів на всіх етапах. Без сучасного інструментарію неможливе ефективне виявлення цифрових слідів у складних інформаційних системах, а також їх правильне вилучення.

Таким чином, комп'ютерно-технічна експертиза є однією з найважливіших процесуальних дій під час розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет». Вона забезпечує отримання ключової доказової інформації,

дозволяє виявити цифрові сліди злочину, відновити видалені дані, зафіксувати метадані та встановити зв'язки між об'єктами. Ефективність цієї процесуальної дії залежить від ретельної підготовки, наявності сучасних засобів та оснащення, застосування технічно правильних методів роботи з даними.

Література:

1. Топчій В. В., Липкан І. І. Проблемні питання розслідування шахрайств, вчинених з використанням цифрових технологій. Юридична наука. 2020. № 3, том 2. С. 150-157. URL: https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/view/734/682.
2. Кіберзлочинність та електронні докази. Cybercrime and digital evidence: навч. Посібник. Б.М. Головкін, О. І. Денькович, В. В. Луцик, Д. М. Цехан; за ред. канд. юрид. наук, доц. Ольги Денькович, д-р права, проф. Габріеле Шмельце. Електрон. вид. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 298 с.
3. Клименко М. І. Судова експертиза у кримінальному провадженні. 2021. Київ: Юрінком Інтер. 424 с.
4. Золотарьов С.О. Судова комп'ютерно-технічна експертиза та її роль у боротьбі з кіберзлочинами. Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми. Збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конференції. Харків, 27 травня 2020 р. С. 95-96.
5. Харківський П.П. Комп'ютерно-технічна експертиза: проблемні питання. *Криміналістичний вісник*.2014. № 2 (22). С. 97-100.

Губанова Ольга Валеріївна,

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного, господарського
і фінансового права Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРАВО НА МАТЕРИНСТВО ТА ПРАВО НА РЕПРОДУКЦІЮ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

У статті 49 Сімейного кодексу України [1] серед особистих немайнових права подружжя визначено право на мате-

ринство. І хоча норма закону не містить поняття материнства, спроби дати визначення цій категорії існують. З наукових праць Бірюкова І., Ганкевича О., Гопанчука В., Москалюка В., Ромовської З., Стефанчука Р. та інших можемо зробити висновок, що материнство розглядається у широкому і вузькому розумінням. У широкому правовому розумінні материнство – це врегульовані законодавчими нормами суспільні відносини, спрямовані на захист інтересів матері і дитини, їх майнову і моральну підтримку. Материнство у вузькому розумінні – це забезпечена законом можливість жінки здійснювати репродуктивну функцію (народжувати здорових дітей), належним чином утримувати їх та виховувати в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини [2, с. 104].

Право на материнство нерозривно пов'язане з реалізацією жінкою права на репродукцію. Тож набуває актуальності питання дослідження співвідношення права на материнства та права на репродукцію з огляду на належність останніх до особистих немайнових прав.

Право на материнство у сучасних умовах розвитку суспільства, включає право на реалізацію двох функцій: біологічної (репродуктивної), що полягає у праві вирішувати питання щодо зачаття дитини, та соціальної (право брати участь у вихованні та утримуванні дитини). Причому повноваження дружини щодо здійснення біологічної (репродуктивної) функції є ширшими [2, с. 105]. Тут варто зазначити, що регламентоване Сімейним кодексом України право на материнство в розрізі особистих немайнових прав подружжя не враховує факту існування такої правової можливості у особи, яка не перебуває у шлюбі. Крім того, право на материнство може бути реалізоване жінкою уже після припинення шлюбу, зокрема, у разі смерті чоловіка за допомогою допоміжних репродуктивних технологій. Погоджуємося з думкою Москалюк В., яка право на материнство визначає як природне особисте немайнове право будь-якої людини, що розгляда-

ється у контексті права на життя і забезпечується на загальних підставах нормами цивільного законодавства [2, с. 105].

Визначаючи правову природу репродуктивних прав зазначимо, що вони мають комплексний характер і включають низку особистих немайнових прав, закріплених у міжнародно-правових актах з прав людини та у Конституції України.

Аналізуючи доктринальні підходи до визначення репродуктивних прав, виокремимо дисертаційне дослідження В. Чечерського, який відмежовує право людини на репродукцію від репродуктивних прав і наголошує на взаємозв'язку цього права з іншими особистими немайновими правами.

Науковець визначає право людини на репродукцію (відтворення) як фундаментальне особисте немайнове право на вільне, добровільне та індивідуальне прийняття рішень щодо реалізації репродуктивної функції, яке полягає у народженні або відмові від народження генетично споріднених дітей, визначенні їхньої кількості та інтервалів між народженнями, а також у використанні доступних репродуктивних технологій для досягнення зазначених цілей. Права, пов'язані з правом людини на репродукцію (відтворення), – це ті права, які спрямовані на забезпечення реалізації особою свого базового права на репродукцію, тоді як репродуктивні права становлять сукупність прав, якими особа наділена у сфері репродуктивної діяльності [3, с. 8].

На думку Т. Длугопольської, система репродуктивних прав має охоплювати такі складові: право на репродуктивний вибір; право на репродуктивне здоров'я; право жінки на штучне переривання вагітності; право на штучне запліднення та перенесення ембріона в організм жінки; право на донорство та збереження репродуктивних клітин; право на використання методу сурогатного материнства;право на стерилізацію; право на використання контрацептивних засобів;право на профілактику та лікування безпліддя; право на інформацію про репродуктивні права; право на конфіденційність відомостей щодо реалізації репродуктивних прав; право на захист репродуктивних прав [3, с. 8].

Враховуючи вищевикладене зазначимо, що право на материнство жінка може реалізувати за допомогою права на репродукцію, використавши при цьому окремі репродуктивні права у сфері репродуктивної діяльності. У системі особистих немайнових прав право людини на репродукцію є похідним від права на материнство. Оскільки зазначені права є особистими немайновими, вони нерозривно пов'язані з особою носієм і не можуть бути передані третім особам. Враховуючи той факт, що право на материнство може бути реалізовано, зокрема, через використання репродуктивних прав, пов'язаних із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій, важливого значення набувають дослідження біоетичної проблеми співвідношення репродуктивних прав людини з правом на життя та дослідження правового статусу людського ембріона.

Література:

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text.

2. Яцюк А.Р. Право на батьківство та материнство як особисті немайнові права. *Правова держава*. № 49. 2023. С. 101-111. URL: http://pd.onu.edu.ua/article/view/276047/272890.

3. Bielova M., Byelov D. Legal regulation of human reproductive rights: theoretical principles and practical aspects of the use of assisted reproductive technologies. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2025. №2. С.6-12. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2025/08/3.pdf.

Данілов Олександр Дмитрович,
аспірант кафедри адміністративного і фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ДОБРОЧЕСНОСТІ ТА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ У СУДОВІЙ ВЛАДІ: ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Державними службовцями в апаратах суду є особи, які займають посади, віднесені до відповідних категорій посад державної служби згідно з рішеннями Державної судової адміністрації України, та здійснюють заходи організаційного забезпечення роботи суду, суддів, функціонування судового процесу, автоматизованої системи документообігу суду, заходів матеріально-технічного, кадрового, фінансового забезпечення, організаційно – методичного, документального, правового, соціально-побутового, господарського забезпечення [1]. Їхній правовий статус визначається положеннями Закону України «Про державну службу» та Закону України «Про судоустрій та статус суддів». На відміну від працівників, що здійснюють технічні чи обслуговуючі функції, державні службовці апарату суду реалізують владні повноваження від імені держави, беруть участь у підготовці матеріалів судового процесу, веденні діловодства, контролю за виконанням судових рішень. На основі чого, можемо відмітити, що вони виступають важливою ланкою у забезпеченні належності судової, ефективності судочинства та дотримання принципу верховенства права.

Доброчесність та професіоналізм є базовими категоріями, на яких ґрунтується діяльність державних службовців апарату суду, оскільки саме вони визначають рівень довіри суспільства до судової влади та забезпечують ефективність її функціонування. Принцип доброчесності для державних

службовців апарату суду означає не лише дотримання вимог законодавства, а в тому числі і усвідомлене служіння публічному інтересу, відмову від будь-яких проявів корупції, зловживань чи політичній заангажованості. Крім того, доброчесність може розумітись як прояв чесності, неупередженості, сумлінності і готовності діяти виключно в інтересах держави та суспільства [2]. Працівник апарату суду має діяти виключно в межах своїх повноважень, керуючись принципами неупередженості, прозорості та підзвітності, що прямо відповідає положенням Законів України «Про державну службу», «Про запобігання корупції», Загальним правилам етичної поведінки державних службовців, затверджені наказом НАДС від 05.08.2016 № 158, де доброчесність визначено як основу професійної етики службовця та Правил поведінки працівника суду [3].

Професіоналізм – це компетентне, об'єктивне та неупереджене виконання службових обов'язків, що поєднується з постійним удосконаленням професійних знань і навичок державного службовця, а також із належним володінням державною мовою та, за необхідності, мовою національної меншини чи регіональною мовою відповідно до законодавства [4, с.231]. Професіоналізм державних службовців апарату суду проявляється у високому рівні правової культури, знання законодавства, здатності ефективно забезпечувати організацію судового процесу, діловодства, комунікацій із громадянами та іншими органами. Вимога до професійної компетентності підтверджується європейськими стандартами публічної служби, зокрема Керівними принципами Комітету міністрів Ради Європи щодо публічної етики, які визначають, що державні службовці повинні демонструвати професіоналізм у наданні послуг громадянам, діючи компетентно та проявляючи повагу до кожного [5]. Відтак, доброчесність та професіоналізм виступають не лише моральними вимогами, а й елементами правової культури судового адміністрування, що формують основу довіри до суду як незалежного органу публічної влади.

Система публічної служби в інституціях судової влади в Європейському Союзу та Європейському просторі публічного адміністрування оперує низкою фундаментальних понять та принципів, які можна звести до трьох взаємопов'язаних рівнів: 1. законодавчий рівень; 2. етичні кодекси та професійні стандарти (етичний рівень); 3. організаційно-управлінський рівень.

Законодавчий рівень визначає основні засади діяльності державних службовців судової системи, їхній правовий статус, гарантії незалежності, прозорості та підзвітності. У межах Європейського Союзу ці питання врегульовано опосередковано статтю 41 Хартії основоположних прав ЄС, яка гарантує право на належне адміністрування, передбачає неупереджене, справедливе та ефективне розглядання справ. В Україні ці стандарти імплементовано через Закон «Про державну службу» та Закон «Про судоустрій і статус суддів», які визначають статус державних службовців апарату судів і гарантії їхньої діяльності.

Етичний рівень охоплює систему морально-правових принципів, спрямованих на забезпечення чесності, неупередженості, доброчесності та прозорості поведінки службовців. Визначальним документом є Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо публічної етики, які встановлюють засади етичної поведінки службовців у демократичних інституціях. В Україні ці норми відображені у Кодексі етичної поведінки державного службовця та внутрішніх правилах етики Державної судової адміністрації України, що сприяють підвищенню рівня довіри до судової влади.

Організаційно-управлінський рівень передбачає реалізацію законодавчих і етичних засад через систему добору, оцінювання, навчання та відповідальності працівників судових апаратів. У державах ЄС діють спеціальні установи підготовки кадрів судової влади, як-от Національна школа магістратури у Франції чи Центр підготовки судових кадрів у Нідерландах.

Проблеми імплементації принципів доброчесності та професіоналізму державних службовців апарату судів в Україні пов'язані, передусім, із недостатньою інтеграцією європейських стандартів у національне законодавство, формальною природою механізмів контролю та оцінювання, а також із низьким рівнем усвідомлення значення доброчесності серед працівників. Часто відсутні системні заходи щодо підготовки та підвищення кваліфікації, а прозора система мотивації і стимулів для дотримання етичних і професійних стандартів є недостатньо розвиненою. Крім того, на практиці можуть спостерігатись неформальна заангажованість і вплив політичних факторів, що підривають довіру до судової влади та зменшують ефективність її функціонування. Усунення цих проблем потребує комплексного підходу: імплементації європейських стандартів у національне законодавство, систематичного професійного навчання та етичної підготовки, запровадження прозорих і об'єктивних механізмів оцінювання діяльності службовців, а також формування культури доброчесності, яка поєднує професіоналізм, відповідальність і відданість публічному інтересу.

Література:

1. Положення про апарат суду Глобинського районного суду Полтавської області. URL: https://gl.pl.court.gov.ua/sud1604/aparat/.
2. Доброчесність для державних службовців: що потрібно знати. URL: https://dpss-ks.gov.ua/novini/доброчесність-для-державних-службов.
3. Про затвердження Правил поведінки працівника суду. Рішення Ради суддів України від 06.02.2009, № 33. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr033414-09#Text.
4. Грищук А.Б. Принцип професіоналізму в державній службі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. С 227-232. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/10/43.pdf.
5. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on public ethics. Adopted by the Committee of Ministers on 11 March 2020. URL: https://rm.coe.int/09000016809a59e7.

Діденко Олег Григорович,
кандидат державного управління,
доцент кафедри публічного управління, адміністрування та права Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»,
депутат Полтавської обласної ради

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Забезпечення сталого розвитку європейських країн є важливим завданням, яке вимагає комплексного підходу для досягнення балансу економічних, соціальних та екологічних інтересів, а також – між задоволенням сучасних проблем та захистом потреб майбутніх поколінь.

Регіональна політика ЄС розглядається як інституційна передумова сталого розвитку територій, оскільки вона спрямована на подолання регіональних диспропорцій та покращення економічного добробуту населення. Важливим є завдання забезпечення збалансованого розвитку територій у межах ЄС. Завдяки впровадженню спільних стандартів та реалізації програм розвитку, що передбачають значні інвестиції, Європейський Союз стимулює інновації, що сприяє ліквідації чи скороченню розривів між регіонами і створює передумови для сталого (збалансованого, відповідального, тривалого тощо) розвитку [1, с.7], що відповідає потребам як сучасних, так і майбутніх поколінь. Поліструктурний і міжсистемний характер регіональної моделі ЄС дозволяє вирішувати проблеми на європейському, національному та регіональному рівнях, ґрунтуючись на принципах солідарності, субсидіарності, компліментарності, ефективності, доповнюваності тощо.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій свідчить про увагу українських та зарубіжних вчених до питань регіо-

нальної політики ЄС та сталого розвитку, що помітно вже з початку XXI століття у публікаціях М.І. Долішнього, З.С. Варналія, Т.І. Єфименко, М. М. Іжі, О.С. Качного, В.Ю. Керецмана, Є.Б. Кіш, В.В. Костицького, В.С. Куйбіди, А.А. Чухна та інших вчених. Варто відзначити увагу до цієї проблематики не лише представників економічної науки, а й вчених у сфері юридичних наук, соціології, публічного управління та адміністрування, що підтверджує комплексність цієї проблематики. Акцент досліджень, за нашим спостереженням, поступово зміщувався залежно від євроінтеграційних перспектив України, а також від намірів проведення адміністративно-територіальної реформи та децентралізації. Значна частина досліджень присвячена теоретичним засадам сталого розвитку з урахуванням регіональних та місцевих аспектів. Так, О.О. Кравець розглядає теоретичні засади сталого розвитку територіальних громад [2], І.З. Сторонянська, Л.Я. Беновська досліджують нову регіональну політику ЄС [3], С.А. Давимука, В.С. Куйбіда, Л.І. Федулова показують тенденції її розвитку [4]. Саме імплепентація досвіду регіональної політики ЄС в Україні є основним предметом дослідження більшості вчених. Наприклад, Л.В. Мельнишин розглядає її в контексті євроінтеграції [5], О.В. Марухненко та Д.С. Кузьменко наголошують на необхідності розуміння філософії ключових політик ЄС та «величезного масиву відповідного законодавства [6, с. 229]. Генезу та основні напрями регіональної політики країн Євросоюзу (в контексті досвіду для України) розкриває В.І. Захарченко [7], а О.П. Крайник у цьому контексті висвітлює державне регулювання сталого розвитку територіальних громад [8]. Серед останніх публікацій українських вчених варто виокремити колективну монографію, присвячену аналізу викликів та можливостей сталого розвитку територій [9] та монографію [10] і статті Ю.П. Харченко, в яких висвітлено теоретичні та практичні питання інституціоналізації регіонального простору. Звернено увагу на необхідність практичної імплементації європейського досвіду з погляду інклюзивності, вседоступності та людиноцентризму. Отже, українськими

вченими здійснюються дослідження регіональної політики ЄС, що особливо актуально з огляду на євроінтеграційні завдання України. Важливим видається розгляд у цьому контексті завдань створення інституційних передумов забезпечення сталого розвитку територій.

Метою даного дослідження є узагальнення європейських підходів до вирішення проблем регіонального розвитку з концентрацією уваги на питаннях інституційного забезпечення сталого розвитку регіонів в Україні.

Методи дослідження визначалися комплексністю теми, яка стала відображенням комплексності проблеми забезпечення інституційних факторів сталого розвитку територій. Використано як загальнонаукові (аналіз і синтез, індукція та дедукція, системний підхід), так і спеціальні (контент-аналіз, інституційний аналіз, порівняння тощо) методи дослідження. Саме комбінація методів дозволяє скласти комплексне уявлення про регіональну політику ЄС як одного з чинників сталого розвитку, її інституційні механізми, ефективність та перспективи.

Концепція регіональної політики Європейського Союзу у офіційних документах та дослідженнях осмислюється порізному, залежно від фокусу уваги авторів. Зважаючи, що досі юридичного визначення поняття «регіональна політика» немає, для цілей нашого дослідження використано визначення, які можна знайти на сайтах ЄС. Як правило, вони включають такі ознаки, як: адресна спрямованість на регіони ЄС, використання заходів для стимулювання економічного зростання та створення робочих місць, а також покращення якості життя шляхом стратегічних інвестицій [11]. Регіональна політика або політика згуртування є основною інвестиційною політикою ЄС, яка враховує всі регіони та міста ЄС з метою підтримки створення робочих місць, конкурентоспроможності бізнесу, економічного зростання, сталого розвитку та покращення якості життя громадян. Регіональна політика забезпечує необхідну інвестиційну базу для досягнення цілей

стратегії щодо розумного, сталого та інклюзивного зростання в Європейському Союзі [12].

Увага до регіональних диспропорцій та їх негативних наслідків проявилася вже у перших договорах, де наголошувалося на необхідності зміцнення економік та забезпечення їх гармонійного розвитку шляхом зменшення диспропорцій між регіонами та зменшення відсталості окремих регіонів [13]. Проте протягом багатьох років ці декларації не втілювалася в конкретні ініціативи на рівні всієї організації – аж до конкретизації регіональної політики в середині 1960-х років, внаслідок економічної кризи. Вже тоді окремі країни (Франція) зауважували можливість порушення державного суверенітету внаслідок передачі регіональної політики на наднаціональний рівень, але в результаті політики централізації та об'єднання виконавчих органів ЄОВС, ЄЕС та Євратому у 1968 році було створено Генеральний директорат регіональної політики. Це започаткувало спроби координації національної політики. На початку 1970-х років Статистичне управління Європейських Співтовариств (ЄВРОСТАТ) розробило Номенклатуру територіальних одиниць для статистики (з 1999 року діє класифікація, яка охоплює шість рівнів: від NUTS0 (країни) до NUTS5 (муніципалітети та парафії). Ця номенклатура служить головним чином для визначення зон, які отримують користь від коштів співфінансування.

До середини 1970-х років визначилися три основні напрямки регіональної політики:

- «регіональна орієнтація» політики Співтовариства (сільськогосподарська, енергетична, промислова, дослідницька тощо);
- координація політики держав-членів;
- фінансова підтримка проблемних регіонів (структурна політика).

Тоді ж створено Європейський фонд регіонального розвитку [14], який став основним джерелом фінансування регіональної політики.

Необхідність посилення регіональної політики зросла з приєднанням до ЄС менш економічно розвинених країн – Греції (1981 р.) та Іспанії і Португалії (1986 р.). Для аналізу проблем, пов'язаних з регіональним розвитком було створено Комітет з регіональної політики. Вже тоді виникла дискусії щодо вибору між проблемним та регіональним підходами, визначення критеріїв адресатів допомоги, методики розподілу коштів тощо. (Політика згуртованості ЄС та інструменти допомоги на етапі підготовки до вступу проаналізовані в Доповіді [15]).

Вузловим, на наш погляд, було і залишається питання знаходження оптимального співвідношення між забезпеченням конкурентноздатності економіки ЄС та її членів і необхідності вирівнювання рівня розвитку регіонів.

Маастрихтський договір (1002 р.) заклав основу для нової регіональної політики ЄС, посиливши її шляхом створення Європейського Союзу як цілісної структури, запровадження нових цілей та механізмів утворення простору без внутрішніх кордонів та спільної політики, що опосередковано стимулювало регіональний розвиток, оскільки усунення кордонів сприяло інтеграції та координації політики між регіонам

На початку 2000-х років регіональна політика ЄС сприймалася як офіційно визначений, тематично структурований процес прийняття та реалізації рішень, спрямованих на усунення диспропорцій в економічному та соціальному розвитку регіонів у межах ЄС, що вимагає використання комплексу правових та фінансових інструментів і забезпечення сталого зростання у всіх його сферах. Вона стала предметом окремого вивчення для країн-кандидатів з точки зору створення вітчизняних інституційних систем для її впровадження. Прикладом може бути видана у Варшаві у 2000 році Інститутом публічних справ в рамках проєкту Фундації ім. Фрідріха Еберта монографія Т.Г. Гроссе, яка описувала регіональну політику ЄС на прикладі Греції, Італії, Ірландії [16].

У наступні роки після розширення ЄС 2004 року регіональна політика ЄС концентрувалася на інтеграції нових членів,

передусім посткомуністичних країн. Головною метою стало підтримка створення нових робочих місць, економічного зростання, забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку, що трактувалося як забезпечення зростання якості життя. Головними інструментами реалізації цієї політики стали Структурні та інвестиційні фонди, такі як Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР) та Фонд згуртування, які активно використовувалися для підтримки інфраструктурних проектів, інновацій та регіонального розвитку. Така політика сприяла значному економічному зростанню в нових державах-членах та зближенню рівнів розвитку між регіонами ЄС, що стримувалося фінансовою кризою. Політика сталості ЄС позитивно сприймалася у нових країнах-членах і включалася як обов'язкова складова до національних програм розвитку. Наприклад у Польщі після 2004 року були розроблені Національна стратегія регіонального розвитку, новий Закон про регіональну політику держави та розвиток регіонів, здецентралізовано систему публічних фінансів, що сприяло використанню фондів ЄС тощо (понад 50 млрд. євро за 2007-2013 роки).

Період після 2013 року був пов'язаний з переговорами щодо багаторічних фінансових рамок ЄС на 2014–2020 роки. Вже в той час аналітиками вказувалося й на недоліки політики згуртованості: зосередження на підтримці регіонів з низьким рівнем соціально-економічного розвитку посилювало їх залежність від зовнішньої допомоги та відсутності стимулів для мобілізації ендогенного потенціалу розвитку. Важливим завданням стала підтримка узгодженості між старими та новими членами ЄС, враховуючи при цьому зміну економічних та соціальних потреб. Наголошувалося на необхідності підвищення ефективності витрат коштів та їх кращому узгодженні зі стратегічними цілями ЄС. Було підкреслено важливість у регіональній політиці інновацій, досліджень та розробок, а також цифровізації, що поєднувалося із завданнями підтримки сталого розвитку в усіх регіонах, зокрема, із зеленою трансформацією та захистом навколишнього середо-

вища. Варто також звернути увагу на еволюцію цілей регіональної політики ЄС в процесі економічної інтеграції, яка пов'язана з посиленням уваги до виявлення можливостей регіонів (концепція розумної спеціалізації).

Поточна політика згуртованості ЄС, яка реалізується в програмному періоді 2021-2027 років, зосереджена в першу чергу на цифрових та екологічних трансформаціях. Тематичний акцент робиться на так званих розумних та зелених цілях, що відображається у розподілі коштів з фінансових інструментів політики згуртованості.

Зростає увага до інтегрованого розвитку регіонів різного рівня, який має підтримуватися на основі висхідних місцевих або територіальних стратегій розвитку через інтегровані територіальні інвестиції, місцевий розвиток, керований громадами, або інші інструменти, розроблені державами-членами. Варто зазначити, що у відповідь на кризу, спричинену пандемією COVID-19, було розроблено План відновлення для Європи (Recovery plan for Europe) [17], спрямований на відновлення та досягнення стійкості до криз. Для його фінансування було створено тимчасовий інструмент економічного відновлення – NextGenerationEU (NGEU) – фонд у розмірі близько 806 млрд євро (ціни 2018 р.), який фінансується через спільні позики ЄС на фінансових ринках. Його мета – підтримати держави-члени у відновленні економіки, модернізації та переході до «зеленого» і цифрового майбутнього. Помітна чітка тематична концентрація та акцент на кліматичних цілях (інвестиції у відновлювані джерела енергії, термомодернізація, скорочення атмосферних викидів, низьковуглецевий міський та регіональний транспорт, озеленення міст та пов'язаних з ними сфер) та цифрових цілях (розвиток мереж 5G, електронне урядування та електронне суспільство, універсальний доступ до високошвидкісного інтернету та забезпечення кібербезпеки). Центральним елементом NextGenerationEU є Механізм відновлення та стійкості (RRF) – інструмент для надання грантів та позик для підтримки реформ та інвестицій у державах-членах ЄС на загальну суму 723,8 мільярда євро.

Щоб отримати кошти в рамках Механізму відновлення та стійкості, держави-члени повинні підготувати плани відновлення та стійкості, в яких буде зазначено, як вони збираються інвестувати ці кошти. Крім того, їм необхідно виконати відповідні етапи та цілі, і перш ніж будь-які виплати в рамках RRF зможуть надійти, Комісія оцінює задовільне виконання кожного етапу та цілі. Механізм слугує моделлю для підтримки України, зокрема через програму Ukraine Facility, де фінансування надається в обмін на виконання узгодженого плану реформ і заходів, що щокварталу перевіряються.

Останні дослідження (2025 р.) під егідою Європейської Комісії [18] позитивно оцінюють діяльність фонду, відзначаючи, що завдяки виділенню 55.6 мільярда євро на заходи з досліджень та інновацій у національних планах відновлення та стійкості (RRP), вдалося пришвидшити реформи та інвестиції, зокрема у зелений та цифровий перехід, одночасно враховуючи рекомендації для кожної країни (CSR). Проте значне адміністративне навантаження, фрагментоване управління та жорсткі процедури знизили гнучкість та уповільнили впровадження в кількох країнах.

У 2025 році фінансування політики згуртованості здійснювалося через спеціальні фонди: Європейський фонд регіонального розвитку (інвестиції у соціальний та економічний розвиток), Фонд згуртованості (інвестиції у охорону довкілля та транспорт бідніших країн), Європейський соціальний фонд плюс (інвестиції на створення робочих місць та соціально інклюзивної економіки) та Фонд справедливого переходу (інвестиції для підтримки регіонів, які постраждали від переходу до кліматичної нейтральності).

Проведене дослідження дозволяє позитивно оцінити регіональну політику ЄС та відзначити її складність. Незважаючи на тривалі зусилля політики згуртованості, Європейський Союз досі стикається з диспропорціями між регіонами та навіть усередині них, а значна частина населення ЄС проживає в районах з постійними проблемами, такими як безробіття та бідність. Проблематика сталого розвитку в регіональній

політиці ЄС включає балансування економічної конкурентоспроможності із соціальною інклюзією та захистом довкілля, подолання диспропорцій між регіонами та ефективне впровадження Цілей сталого розвитку (ЦСР) на місцевому рівні. Ключовим завданням є забезпечення ефективної локалізації регіональної політики. При цьому регіональна політика стикається з проблемою узгодження економічного зростання із соціальною справедливістю та діями щодо зміни клімату. Це включає сприяння інноваціям та розумній спеціалізації, одночасно забезпечуючи справедливий енергетичний перехід та соціальну інклюзію.

Регіональна політика ЄС є важливим інструментом реалізації принципів сталого розвитку, оскільки поєднує економічні, соціальні та екологічні складові, спрямовані на зменшення регіональних диспропорцій, підвищення конкурентоспроможності та якості життя населення. Сучасна регіональна політика (2021–2027) зорієнтована на цифрову та зелену трансформацію, підтримку кліматичної нейтральності, інновацій, досліджень та розвитку людського капіталу і базується на інтегрованому розвитку територій та розумній спеціалізації.

Для України імплементація досвіду ЄС та використання переваг його сучасної регіональної політики є особливо актуальними в контексті децентралізації, відновлення після війни та інтеграції до європейського простору. Необхідно формувати власну модель регіональної політики, яка забезпечуватиме баланс між конкурентоспроможністю, соціальною справедливістю й екологічною безпекою.

Перспективи подальших досліджень полягають у міждисциплінарному аналізі інституційних механізмів сталого розвитку, удосконаленні правових інструментів регіональної політики та посиленні ролі місцевого самоврядування в реалізації цілей сталого розвитку. Враховуючи зростаючі ризики, пов’язані з глобальними викликами та внутрішніми проблемами, це питання потребує більш глибокого і комплексного вивчення на міждисциплінарному рівні.

Література:

1.Лахижа М.І. Теоретичні питання управління сталим (збалансованим, тривалим, відповідальним) розвитком у дослідженнях польських науковців. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. №6. С.7-12. URL: https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.6.

2. Кравець О. О. Теоретичні засади сталого розвитку територіальних громад: публічно-управлінський аспект. *Державне будівництво*. 2024. № 1 (35). С. 218–229. URL: https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-1-16.

3. Сторонянська І.З., Беновська Л.Я. Нова регіональна політика ЄС: особливості реалізації в контексті сучасних викликів та ризиків. *Регіональна економіка*. №1.2023. С. 3-11. URL: https://doi.org/10.36818/2071-4653-2023-1-1.

4. Давимука С. А., Куйбіда В. С., Федулова Л. І. Тенденції розвитку нової регіональної політики ЄС. *Регіональна економіка*. 2019. № 1. С. 76-87. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000989464.

5. Мельнишин Л.В. Регіональна політика стосовно сталого розвитку України в контексті європейської інтеграції Державне управління та місцеве самоврядування, 2020, вип. 2(45). *Public Administration and Local Government*. 2020. Issue 2(45). С. 118-126. http://doi 10.33287/102027.

6. Марухленко О.В., Кузьменко Д.С. Політика згуртованості в ЄС: досвід для України. *European scientific journal of Economic and Financial innovation.* 2024. №1(13) С. 229-340. URL: http://doi.org/10.32750/2024-0132.

7.Захарченко В. І. Генеза та основні напрями регіональної політики країн Євросоюзу (в контексті досвіду для України). *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2020. № 1. С. 11-20. URL: https://doi.org/10.15276/EJ.01.2020.2.

8. Крайник О. Державне регулювання сталого розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2021. № 24. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-2712.

9. Sustainable development of territories: challenges and opportunities: monograph / Bobrovska O. Yu., Krushelnytska T. A, Prokopenko L. L. [etc.]; ed. by O. Yu. Bobrovska. Published by the International Center for Research, Education, and Training. MTÜ. Tallinn, Estonia, 2021. 234 p.

10. Харченко Ю.П. Інституціоналізація регіонального простору: теорія, методологія, практика : монографія. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. 290 с.

11. Regional policy. European Union. URL: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/regional-policy_en.

12. EU Regional Policy. CLIMATE ADAPT. URL: https://climate-adapt.eea.europa.eu/en/other-eu-policies/eu-regional-policy.

13. Treaty of Rome (EEC). EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/treaty-of-rome-eec.html.
14. European Regional Development Fund. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/erdf_en.
15. Набок В. Фонди ЄС: можливості для України. Міжнародний Фонд Відродження. Інститут аналітики та адвокації. 2023. 20 с. URL: https://rrr4u.org/analytics/eu-funds-opportunities-for-ukraine/.
16. Grosse T.G. Politika regionalna Unii Eurupejskiej i jej wplyw na rozwoj gospodarczy. Przyklad Grecji, Wloch, Irlandii I wnioski dla Polski. Warszawa 2000. 78 s.
17. Recovery plan for Europe, European Commission. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/recovery-plan-europe_en.
18. Study on the R&I measures in the Recovery and Resilience Facility: Final report. EU publications. 2025. 239 s. URL: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/177ab34e-a7e2-11f0-a7c5-01aa75ed71a1/language-en.

Кабальський Роман Олександрович,
кандидат юридичних наук, асистент кафедри теоретично-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СТАНДАРТ ДОКАЗУВАННЯ У ЮРИДИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

Важливим елементом змагальності процесу є стандарти доказування – спеціальні правила, яким суд має керуватися при вирішенні справи. Стандарт доказування – це та ступінь достовірності наданих стороною доказів, за яких суд має визнати тягар доведення знятим, а фактичну обставину – доведеною. Тобто в цьому разі мається на увазі достатній рівень допустимих сумнівів, при якому тягар доведення вважається виконаним (пункт 8.45 постанови Верховного Суду від 07.06.2022 року у справі №910/15998/20). Тобто це міра юридичної аргументації, якої стороні потрібно досягнути у контексті обґрунтування своїх доводів, для того, щоб суд з ними погодився.

Верховний Суд, зокрема, у постанові від 04.03.2024 року у справі №400/4966/21 підкреслює (пункт 88), що на сьогодні у праві існують три основні стандарти доказування:

- «баланс імовірностей» (balance of probabilities) або «перевага доказів» (preponderance of the evidence);
- «наявність чітких та переконливих доказів» (clear and convincing evidence);
- «поза розумним сумнівом» (beyond reasonable doubt) та у справах, де суб`єкт владних повноважень доводить правомірність своїх рішень, що передбачають втручання у власність або діяльність суб`єкта приватного права (зокрема, притягнення його до відповідальності), подані таким суб`єктом владних повноважень докази, за загальним правилом, повинні відповідати критерію «поза розумним сумнівом».

Вважаємо, господарському судочинству притаманні належні стандарти доказування шляхом «балансу ймовірностей» (balance of probabilities) або «переваги доказів» (preponderance of the evidence). Так Верховний Суд (у складі колегії суддів Касаційного господарського суду) у вже згадуваній постанові від 07.06.2022 року у справі №910/15998/20 (пункт 8.46.) зазначає, що відповідно до ст.79 ГПК України наявність обставини, на яку сторона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, вважається доведеною, якщо докази, надані на підтвердження такої обставини, є більш вірогідними, ніж докази, надані на її спростування. Питання про вірогідність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання.

(Пункт 8.47) Тлумачення змісту цієї статті свідчить, що нею покладено на суд обов`язок оцінювати докази, обставини справи з огляду на їх вірогідність, яка дозволяє дійти висновку, що факти, які розглядаються скоріше були (мали місце), аніж не були (аналогічний висновок викладений у постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 25.06.2020 у справі №924/233/18).

Кримінальному судочинству належним є стандарт доказування «поза розумним сумнівом» (beyond reasonable doubt), закріплений у ч. 2 ст. 17 КПК України. Згаданий стандарт є найвищим з-поміж інших та практично повністю покладає тягар доказування на сторону обвинувачення.

Ця особливість ґрунтується на тому, у кримінальному провадженні сторони первинно не є рівними. Сторона обвинувачення має набагато більше можливостей та ресурсів, на противагу чому встановлюється презумпція невинуватості та необхідність такого істотного стандарту доказування.

У Постановах від 16.10.2024 року у справі № 279/315/22 та від 31.07.2024 року у справі № 742/3620/21 Верховний Суд зазначає, що стандарт доведення поза розумним сумнівом означає, що сукупність обставин справи, встановлена під час судового розгляду, виключає будь-яке інше розумне пояснення події, яка є предметом судового розгляду, крім того, що інкримінований злочин був вчинений і обвинувачений є винним у вчиненні цього злочину.

Для дотримання стандарту доведення поза розумним сумнівом недостатньо, щоб версія обвинувачення була лише більш вірогідною за версію захисту. Наявність таких обставин, яким версія обвинувачення не може надати розумного пояснення або які свідчать про можливість іншої версії інкримінованої події, є підставою для розумного сумніву в доведеності вини особи.

У контексті стандарту доказування, найбільш схожим до кримінального процесу буде адміністративний. Як пояснює Верховний Суд у постанові від 19.01.2023 року у справі № 520/6006/21, докази у справах, де суб'єкт владних повноважень доводить правомірність своїх рішень, що передбачають втручання у власність або діяльність суб'єкта приватного права (зокрема, притягнення його до відповідальності), за загальним правилом, повинні відповідати критерію «поза розумним сумнівом».

У цивільному процесі, відповідно до статті 80 ЦПК України, закріплено стандарт достатності доказів (мовою ВС –

«наявність чітких та переконливих доказів» (clear and convincing evidence), що за необхідним ступенем доказування, займає проміжну позицію між «балансом ймовірностей» та «поза розумним сумнівом».

Однак у приватноправових відносинах суди часто посилаються на стандарт «балансу ймовірностей» попри раніше згадану законодавчу норму.

Наприклад, у постанові Верховного Суду від 25.09.2023 року у справі №902/1068/20 зазначається, що у цивільних (господарських) справах стандартом доказування є «перевага доказів», стандарт також відомий як «баланс ймовірностей», де основним принципом є змагальність сторін, а суд виступає лише арбітром. Як зазначає суд, цей принцип не передбачає обов'язку суду вважати доведеною та встановленою обставину, про яку сторона стверджує. Така обставина підлягає доказуванню таким чином, аби задовольнити, як правило, стандарт переваги більш вагомих доказів, тобто коли висновок про існування стверджуваної обставини з урахуванням поданих доказів видається більш вірогідним, ніж протилежний.

Так само, тут можна згадати постанову Верховного Суду від 20.09.2023 року у справі № 141/124/21. У цьому рішенні суд зазначив, що попередні інстанції не могли відмовити у стягненні можливої шкоди посилаючись суто на ймовірність таких збитків.

Капустник Володимир Валерійович,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри податкового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
Клочко Максим Олександрович,
старший юрист Адвокатського об'єднання
«ТОП ДЕФЕНС», помічник адвоката

ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВИКОНАННЯ ПОДАТКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку із повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України та введенням в Україні правового режиму воєнного стану перед великою кількістю платників податків постали важливі та проблемні питання, у тому числі і реальна неможливість виконувати свої податкові обов'язки.

Проте, без підтвердження реальних причин неможливості виконання податкового обов'язку (форс-мажорних), підстави для звільнення від виконання останнього відсутні. У зв'язку з цим, у платників податків виникають питання: чи є правовий режим воєнного стану однозначною підставою для звільнення від виконання податкового обов'язку? Чи необхідно платнику податку вчиняти активні дії задля підтвердження неможливості виконувати податковий обов'язок в таких умовах? У яких випадках становище вважається таким, що зумовлене форс-мажорними обставинами, адже як відомо безпосередній факт введення воєнного стану в Україні не звільняє від виконання обов'язків у цивільних, господарських, адміністративних правовідносинах. Тож слід розглянути питання саме стосовно податкових правовідносин.

Станом на сьогодні, у Податковому кодексі України відсутня дефініція слова «форс-мажор», однак існують окремі норми, котрі передбачають, наприклад: списання безнадійного податкового боргу у зв'язку з настанням форс-мажорних обставин (ст. 101 ПК України), заборони нарахування пені у разі виникненням форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) у зв'язку із введенням воєнного, надзвичайного стану (абз. 2 п 200.23 ст. 200 ПК України), припинення податкових зобов'язань щодо втрачених підакцизних товарів утрачених внаслідок форс-мажорних обставин тощо (пп. «а» п. 216.3 ст. 216 ПК України) [1].

Відповідно до семантичного визначення поняття «форс-мажор» Академічного тлумачного словника української мови, у цивільному праві – це обставина, надзвичайна подія (повідь, шторм, землетрус і т. ін.), якій не могла запобігти особа, відповідальна за виконання зобов'язання [2].

Серед норм українського законодавства найбільш точне відображення поняття «форс-мажор» міститься у ч. 2 ст. 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», у якій передбачено, що форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливлюють виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами, а саме: загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи але не обмежуючись ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна, дії суспільного ворога, збурення, акти тероризму, диверсії, піратства, безлади, вторгнення, блокада, революція, заколот, повстання, масові заворушення, введення комендантської години, карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України, експропріація, примусове вилучення, захоплення підприємств, реквізиція, громадська демонстрація, блокада, страйк, аварія, протиправні дії третіх осіб, пожежа, вибух, тривалі перерви в

роботі транспорту, регламентовані умовами відповідних рішень та актами державних органів влади, закриття морських проток, ембарго, заборона (обмеження) експорту/імпорту тощо, а також викликані винятковими погодними умовами і стихійним лихом, а саме: епідемія, сильний шторм, циклон, ураган, торнадо, буревій, повінь, нагромадження снігу, ожеледь, град, заморозки, замерзання моря, проток, портів, перевалів, землетрус, блискавка, пожежа, посуха, просідання і зсув ґрунту, інші стихійні лиха тощо [3].

Однак, сам по собі факт введення в Україні правового режиму воєнного стану не звільняє платника податків від покладених на нього обов'язків, а також відповідальності за порушення останніх, що випливає із норм Податкового кодексу України. Визначення сукупності факторів, що підтверджують настання форс-мажорних обставин є досить складним правовим процесом поряд з доказуванням причинно-наслідкового зв'язку між подією та реальною неможливістю вчинення дій.

З метою забезпечення прав і обов`язків платників податків у період дії правового режиму воєнного стану Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» від 3 березня 2022 року № 2118-IX, який набрав чинності 7 березня 2022 року.

Так, підпунктом 69.1. пункту 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» ПК України (зі змінами, внесеними Законом від 12 травня 2022 року № 2260-IX) визначено, що у разі відсутності у платника податків можливості своєчасно виконати свій податковий обов`язок щодо дотримання термінів сплати податків та зборів, подання звітності та/або документів (повідомлень), у тому числі передбачених статтями 39 і 39-2, пунктом 46.2 статті 46 цього Кодексу, реєстрації у відповідних реєстрах податкових або акцизних накладних, розрахунків коригування, подання електронних документів, що містять дані про фактичні залишки пального та обсяг обігу

пального або спирту етилового тощо, платники податків звільняються від передбаченої цим Кодексом відповідальності з обов`язковим виконанням таких обов`язків протягом шести місяців після припинення або скасування воєнного стану в Україні [1].

Однак, у правовому регулюванні механізму звільнення від відповідальності, який передбачений вказаним вище пунктом, існує неузгодженість, яка фактично порушує принцип правомірності рішень платника податків, принцип правової визначеності, принцип законності та добросовісності.

У постанові Верховного Суду від 17.09.2024р. у справі №280/10300/23, провадження № К/990/32700/24, Суд встановив, що юридична особа суб'єкт господарювання неодноразово зазнавав обстрілів та руйнувань внаслідок збройної агресії російської федерації, що може слугувати підставою для звільнення від виконання податкового обов'язку. Проте, на думку Суду, з набранням чинності Законом № 2260-IX передбачене підпунктом 69.1 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України звільнення від відповідальності поставлене в залежність від підтвердження у визначеному законодавством порядку можливості чи неможливості виконання платником податків обов`язку, зокрема, щодо дотримання термінів подання звітності. Вказана норма зобов`язує особу вчинити певну дію, подати відповідну заяву до контролюючого органу [4].

Однак, пункт 69.1 підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України не містить прямої вказівки на обов'язок платника подавати заяву про неможливість виконання податкового обов'язку, вказаний пункт встановлює лише наслідки: звільнення від відповідальності за наявності такої неможливості.

Водночас, вимога про подання заяви для підтвердження можливості чи неможливості виконання податкового обов'язку міститься у Наказі Міністерства фінансів України від 29.07.2022 № 225 «Про затвердження Порядку підтвердження можливості чи неможливості виконання платником

податків обов'язків, визначених у підпункті 69.1 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, та переліків документів на підтвердження», тобто в підзаконному нормативно-правовому акті. [5].

Відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Якщо закон (Податковий кодекс України) прямо не зобов'язує подавати заяву, то відсутність такого обов'язку, на нашу думку, не може тлумачитися як підстава для притягнення до відповідальності, натомість встановлення додаткових обов'язків через підзаконний акт виходить за межі делегованих повноважень виконавчого органу.

Тому тлумачення відсутності такої заяви як безумовної підстави для притягнення до відповідальності суперечить принципу законності та презумпції правомірності рішень платника податку.

Доцільним, на нашу думку, є внесення змін до підпункту 69.1 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, де передбачити норму права яка б прямо передбачала обов'язок платника податків подавати відповідну заяву у разі настання форс-мажору та власне відсилала до підзаконного нормативно-правового акту.

Позаяк, враховуючи практику Верховного Суду яка склалася станом на сьогодні, у разі настання форс-мажору та неможливості виконувати податковий обов'язок, платникам податків слід подавати відповідну заяву до контролюючого органу зі своїми доводами та міркуваннями з питань неможливості виконання податкового обов'язку, а також сукупністю доказів, які це підтверджують. У разі ж неприйняття таких доводів або у випадку застосування до платника податків заходів відповідальності, останній вправі оскаржити такі рішення.

Література:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010, № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.
2. Академічний тлумачний словник української мови (1970-1980). URL: https://sum.in.ua/s/fors-mazhor
3. Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 № 671/97-ВР URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text.
4. Постанова Верховного Суду від 17.09.2024 у справі №280/10300/23, провадження № К/990/32700/24. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/121675267.
5. Наказ Міністерства фінансів України від 29.07.2022 № 225 «Про затвердження Порядку підтвердження можливості чи неможливості виконання платником податків обов'язків, визначених у підпункті 69.1 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, та переліків документів на підтвердження». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0967-22#Text.
6. Конституція України. URL :https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4223.

Коваленко Володимир Федорович,

старший викладач кафедри правознавства та фінансів
Полтавського інституту економіки і права
ЗВО Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»

АГРЕСІЯ ЗА МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ

Злочин агресії криміналізований статтею 437 Кримінального кодексу України. Дана стаття наступним чином визначає злочинне діяння:

1.Планування, підготовка або розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту, а також участь у змові, що спрямована на вчинення таких дій, -караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років.

2.Ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій, - карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

Таким чином, стаття 437 Кримінального кодексу України містить два окремі злочини: планування, підготовка або розв'язування агресивної війни та ведення агресивної війни. Кримінальний кодекс не визначає точні елементи жодного з цих злочинів, і практика в Україні, що стосується цього злочину, була неоднорідною і часто суперечливою. Таким чином, судді мають вдаватися до відповідних міжнародних інструментів, включаючи резолюцію 3314 Генеральної Асамблеї ООН і Статут МКС, коли визначають злочин агресії відповідно до статті 437 Кримінального кодексу України.

Поняття агресії в міжнародному праві походить із заборони застосування сили. Злочин агресії передбачає планування, підготовку, розв'язування та здійснення акту агресії однією державою проти іншої. Цей злочин є злочином керівництва, а це означає, що злочинець має займати керівну посаду в державі, яка вчинила акт агресії, щоб бути суб'єктом цього злочину.

Заборона агресії походить із заборони застосування сили, що встановлюється Статутом ООН. Статут ООН - це договір, яким засновано Організацію Об'єднаних Націй, підписаний 26 червня 1945 року. Статут ООН був ратифікований як Україною, так і Росією 24 жовтня 1945 року.

Заборона на застосування сили викладена в статті 2(4) Статуту ООН і передбачає, що «усі члени утримуються в своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і якимось іншим чином, несумісним із цілями Об'єднаних Націй». Ця заборона стосується дій держав і, отже й відповідальності держав.

Заборона стосується лише застосування збройної сили (або військової сили). Крім того, заборона поширюється не тільки на пряме застосування сили проти іншої держави, тобто на відправку військ через кордон, а й на участь держави в

застосуванні сили іншою державою або озброєними групами/найманцями. Глава VII Статуту ООН уповноважує Раду Безпеки вживати заходів у відповідь на загрози миру, порушення миру та акти агресії. Проте, незважаючи на те, що Рада Безпеки наділена цими повноваженнями, вона ніколи не робила офіційного висновку відповідно до статті 39 про те, що стався акт агресії.

Кодифікації міжнародного злочину агресії, що тягне за собою індивідуальну кримінальну відповідальність, вперше була зроблена в Статуті Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі 1945 року («МВТ»). Стаття 6(a) Статуту забороняє «злочини проти миру», що визначаються як «планування, підготовка, розв'язування або ведення агресивної війни або війни в порушення міжнародних договорів, угод або запевнень, або участь в спільному плані або змові з метою досягнення будь-чого з вищевказаного».

Нюрнберзький і Токійський трибунали створили насичену судову практику щодо міжнародного злочину агресії. Загалом, трибунали підійшли до свого аналізу того, чи вчинив обвинувачений злочин, у два етапи.1879 Спочатку трибунали розглядали питання про те, чи вчиняли Німеччина чи Японія акт агресії чи ні (елемент дій держави); потім вони визначили, чи може обвинувачений бути притягнутий до індивідуальної кримінальної відповідальності (елемент індивідуальної дії). Згідно з практикою Нюрнберзького трибуналу: «розв'язування агресивної війни є не тільки міжнародним злочином; це найвищий міжнародний злочин, що відрізняється від інших воєнних злочинів тим, що він містить в собі загальне накопичене зло».

Отже, аналіз української судової практики за статтею 437 Кримінального кодексу України показує практику використання визначень злочину агресії в міжнародному праві для встановлення ознак цього злочину. Українські суди неодноразово посилалися на міжнародні інструменти для тлумачення статті 437 Кримінального кодексу України, включаючи

Резолюцію 3314 Генеральної Асамблеї ООН, 1915 Нюрнберзькі принципи 1916 і Статут МКС.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 року. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
3. Статут ООН від 26.06.1945. Офіційний переклад. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text.
4. Жаровська І.М. Міжнародні трибунали ad hoc: історико-правова ретроспектива. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5898/vnulpurn201684561.pdf.
5. Коруц У.З. Вплив практики міжнародних кримінальних трибуналів на визначення пропаганди війни як міжнародного злочину.URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/1_2021/42.pdf.
6. Матковський А.А. Вплив трибуналів ad hoc на становлення та розвиток механізму міжнародної кримінальної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №6. С.627-63.

Ковінько Наталія Миколаївна,
аспірантка кафедри податкового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ПІЛЬГОВОГО РЕЖИМУ ОПОДАТКУВАННЯ ПОДАТКОМ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ ТОВАРІВ ОБОРОННОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

В умовах воєнного стану та збройної агресії проти України питання забезпечення Збройних Сил та інших військових формувань товарами оборонного призначення набуло особливої актуальності. Податкові пільги щодо таких операцій є важливим інструментом державної підтримки оборонного сектору, спрямованим на мінімізацію фінансових витрат та стимулювання виробництва необхідної продукції.

З метою підвищення обороноздатності держава застосовує спеціальний режим оподаткування, зокрема звільнення від сплати податку на додану вартість (далі - ПДВ) при ввезенні чи постачанні окремих видів товарів оборонного призначення.

Так, Законом України № 3019-IX від 10.04.2023 [1] було внесено зміни до пункту 32 підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, якими розширено, а також уточнено групи товарів, товарних позицій, та підкатегорій УКТ ЗЕД оборонного призначення, які на особливий період звільнено від оподаткування податком на додану вартість щодо операцій з ввезення їх на митну територію України та постачання на митній території України. Зокрема, до переліку товарів звільнених від оподаткування ПДВ було додано групу товарів визначених п. 29 ч. 1 Закону України «Про оборонні закупівлі» [2].

Крім того, платники податку отримали право не лише на пільгу, яка полягала у звільненні від оподаткування ПДВ операцій з ввезення митну територію України та постачання на митній території України товарів, а й право на збереження податкового кредиту отриманого за товарами/послугами які були використані під час виготовлення такої продукції.

Так, аналізуючи законодавчі зміни, можна встановити, що звільнення від ПДВ у сфері оборонних закупівель має подвійний економічний ефект.

По-перше, запровадженні пільги знижують вартість оборонних контрактів, що в свою чергу дає можливість державі здійснювати закупівлю продукції в більших обсягах за ті ж самі бюджетні кошти.

По-друге, дана політика держави стимулює розвиток вітчизняного оборонно-промислового комплексу, оскільки зменшується податкове навантаження на виробників і створюються умови для інвестицій у військові технології.

В свою чергу, з економічної точки зору, дана пільга не призводить до суттєвих фіскальних втрат, адже оборонні підприємства в основному виконують державні замовлення і

фінансуються з бюджету. Навпаки, відсутність оподаткування прискорює оборот коштів та знижує навантаження на казначейське обслуговування.

За таких обставин можна діти до висновку, що звільнення від ПДВ товарів оборонного призначення є обґрунтованим і необхідним заходом у розрізі сучасних безпекових питань. Впровадження даних пільг не лише забезпечує оперативність оборонних закупівель, а й виконує стратегічну функцію економічної підтримки військово-промислового комплексу.

Науково-практичний аналіз підтверджує, що дана пільга є фіскально нейтральною, але високоефективною у воєнний період, оскільки зменшує трансакційні витрати та сприяє концентрації ресурсів у секторі оборони.

Література:

1. Про внесення змін до підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з постачання/ввезення товарів для потреб безпеки і оборони у період воєнного стану : Закон України від 10.04.2023 №3019-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3019-20#Text.

2. Про оборонні закупівлі : Закон України від 17 липня 2020 року № 808-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text.

Козаченко Анатолій Іванович,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теоретико-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ ПРАВА НА ЗАРОДЖЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Формування сучасного вітчизняного конституціоналізму, визначальною складовою якого є приєднання України до

складу Європейського Союзу, можливе за умови сприйняття і запровадження європейської традиції права. Наріжним каменем європейської правової традиції є визнання людини вищою соціальною цінністю, вироблення і застосування міжнародних стандартів прав людини [1, с. 38]. Осмислення специфіки розвитку конституційної системи України, як зазначає Ю.М. Тодика, вимагає ґрунтовного аналізу історичних витоків українського конституціоналізму [2, с. 4].

Зародження раннього українського конституціоналізму припадає на добу Речі Посполитої й України-Гетьманщини (друга половина XVI – XVIII ст.). Польсько-литовський державно-правовий досвід мав позитивний вплив на розвиток конституційної думки в Україні. Для державного ладу Речі Посполитої була характерна низка прогресивних, як на той час, ознак, таких як виборність та обмеження влади короля, діяльність виборного, колегіального, строкового, становопредставницького органу – сейму. Через Річ Посполиту із Західної Європи до України проникали конституційні ідеї Просвітництва і Реформації, які сприяли формуванню і розвитку національної конституційної традиції.

Під впливом європейського просвітництва в Україні формувалися конституційні ідеї відродження української національної держави та закріплення демократичних прав і свобод, що набули поширення у другій половині XVI – першій половині XVII ст. Носіями таких ідей стали впливові релігійні діячі-просвітителі Г. Балабан, Й. Борецький, П. Могила, З. Копистенський, К. Острозький, І. Потій, М.Смотрицький, К. Терлецький. Ідеї суспільного договору, природних прав та обмеження влади, котрі спиралися на європейську правову традицію, набули розвитку у працях українських філософів, просвітителів та релігійних полемістів Й. Верещинського, І. Вишенського, Х. Філарета, Т. Сафоновича.

У другій половині XVII ст. в Українській державі зберегли свою чинність козацькі демократичні правові звичаї – важливе джерело конституційної традиції. Спираючись на них в Україні було встановлено республіканську форму правлін-

ня. Звичаєве право обмежувало владу гетьмана, полковників і сотників. При укладенні міжнародних угод та у процесі розробки нормативно-правових актів гетьман і генеральний уряд керувалися козацьким звичаєвим правом. Частина правових звичаїв набула юридичного закріплення в міжнародних угодах та нормативно-правових актах Української держави [3, с. 91].

Джерелом конституційного права України у другій половині XVII ст. стали україно-польські та україно-московські міжнародні угоди. Спираючись на козацьке звичаєве право та державно-правові традиції Речі Посполитої, міжнародні угоди юридично закріпили в Українській державі права та свободи реєстрових козаків, міщан і православного духовенства, виборність, колегіальність, підконтрольність та підзвітність органів влади. Міжнародні угоди узаконили козацький звичай, що вимагав колегіального вирішення найважливіших адміністративних, військових, фінансових, судових та інших справ, закріпили підконтрольність гетьмана раді старшин.

Важливою віхою у розвитку вітчизняної конституційної думки початку XVIII ст. стала Конституція України 1710 р., відома як Конституція Пилипа Орлика 1710 р., котра спиралася на національний та європейський державно-правовий досвід [3, с. 95; 4, с. 23]. Конституція Пилипа Орлика 1710 р. це результат розвитку конституційних ідей, конституційних нормативних актів і договорів, а також практики їх реалізації в Україні-Гетьманщині у другій половині XVII – на початку XVIII ст. Політико-правові погляди Пилипа Орлика формувалися під впливом викладача Києво-Могилянської академії Стефана Яворського, котрий отримав блискучу освіту в колегіумах Львова, Любліна, Познані та Віленській академії. П. Орлику були відомі праці Г. Гроція, Т. Гобса, Дж. Локка, С. Пуффендорфа та інших європейських просвітителів. Окрім власного конституційного досвіду України, серед джерел Конституції Пилипа Орлика 1710 р., О.В. Кресін називає західно-європейську політико-правову думку, «pacta

conventa» – конституційні акти Речі Посполитої, що укладалися між королем і сенатом, після виборів короля [5, с. 195].

Конституція Пилипа Орлика 1710 р. містила положення про державний суверенітет і територіальну цілісність України, виборність, колегіальність та підзвітність органів влади, обмежувала повноваження гетьмана, передбачала захист прав і свобод представників непривілейованих суспільних станів. Аналіз тексту Конституції Пилипа Орлика 1710 р. дає підстави стверджувати, що в основу організації державної влади України було покладено поділ державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Конституція запроваджувала елементи системи стримувань і противаг. Аналіз основних положень, юридичних термінів і стилістики Конституції України 1710 р. свідчить, що вона має низку спільних рис із Великою хартією вольностей 1215 р. і Білем про права 1689 р. Англії, а отже європейською традицією права [6, с. 214-218].

Таким чином, процес зародження вітчизняного конституціоналізму впродовж другої половини XVII – початку XVIII ст. відбувався під впливом європейського конституціоналізму та європейської традиції права періоду просвітництва у поєднанні з національними демократичними традиціями, спираючись на власну багатовікову правову культуру. Визначальною умовою цього процесу було відродження української національної державності у середині XVII ст.

Література:

1. Яковюк І.В. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу: проблеми реалізації. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2012. Вип. 24. С. 37-49.

2. Тодика Ю.М. Політико-правове значення Конституції Пилипа Орлика для розвитку українського конституціоналізму. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2006. Вип. 11. С. 3-9.

3. Савчин М.В. Конституціоналізм і природа конституції: монографія. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2009. 372 с.

4. Луцький І.М. Вплив європейської (західної) філософсько-правової традиції на формування сучасного українського права. *Університетські наукові записки*. 2011. № 3. С. 22-26.

5. Кресін О.В. Пакти й конституції законів і вольностей Запорозького Війська 1710 р. *Український історичний журнал*. 2005. № 2. С. 192-204.
6. Головатий С. Золота корона української правничої спадщини. Конституційна традиція української державності. Відп. ред. С. Головатий. Київ: Всеукраїнська правозахисна організація «Меморіал» ім. В. Стуса, Юридичне видавництво «Право України», 2021. С. 210-231.

Карпушин Григорій Леонідович,
доктор філософії,
Полтавський апеляційний суд

Криницький Ігор Євгенович,
доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник,
дійсний член (академік) Національної академії
правових наук України,
директор Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

СПЕЦИФІКА ПОБУДОВИ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ АВТОНОМІЙ У СКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ УНІТАРНИХ ДЕРЖАВ (НА ПРИКЛАДІ АВТОНОМНОГО ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УТВОРЕННЯ ҐАҐАУЗІЯ)

Автономні утворення є доволі важливими, розповсюдженими та водночас складними інститутами сучасних держав. Вони мають пріоритетне значення в удосконаленні державного устрою, в здійсненні децентралізації влади, оптимізації місцевого управління та місцевого самоврядування, в захисті культурних цінностей народів, що проживають на території таких держав [1, с.93]. Науковці країн Заходу передусім розрізняють три форми автономії: а) корпоративну; б) персональну; в) територіальну [2, с.20]. При цьому, в Європі парале-

льно існують як традиційні територіальні автономії (Данія, Молдова, Португалія, Сербія, Україна, Фінляндія, Франція), так і місцеві автономії, що стали наслідком реалізації державної політики регіоналізації (Італія, Іспанія) [3, с.12]. Відсутність єдиної стандартної моделі автономії, специфіка їх правової природи та широке різноманіття дають підстави правознавцям не обмежуватися наведеною диференціацією, виокремлювати й інші основні типи (різновиди): адміністративні або політичні автономії; територіальні чи етнотериторіальні (національно-територіальні) автономії. Водночас, в юридичній літературі цілком справедливо констатується, що утворення нових автономних утворень є скоріше виключення із правил, процес автономізації в країнах Європи завершився головним чином у XX столітті [1, с.93]. Чи не останні подібні трансформації відбулися на початку 1990-х років і пов'язані з розпадом Радянського Союзу. Так, до них можна віднести створення Автономної Республіки Крим у складі України та надання автономного статусу Ґаґаузії (Ґаґауз Ері) у складі Республіки Молдова.

Автономне територіальне утворення Ґаґаузія можна віднести до національно-територіальних та політичних (законодавчих) автономій. Вивчення досвіду становлення та розвитку окресленого АТУ становить значний інтерес для вітчизняних фахівців, адже воно розташоване в межах сусідньої країни, яка також крокує до Європейського майбутнього та пов'язана з нашою державою спільним пострадянським минулим і традиціями нормотворення. Окремо слід зазначити, що рішення Верховної Ради України прийняте в 2014 році щодо визнання кримськотатарського народу як корінного народу, щодо гарантії збереження та розвитку його етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності, щодо гарантії захисту та реалізації невід'ємного права на самовизначення кримськотатарського народу у складі суверенної і незалежної Української Держави [4] закладає підвалини до формування на території нашої держави етнотериторіального автономного

утворення за національно-мовними ознаками, подібного за цим критерієм до АТУ Ґаґаузія.

На ефективність автономій як форми взаємовідносин територій з центральною владою передусім впливає рівень дієвості бюджетної системи як держави, так і автономного утворення. Правове призначення бюджетів полягає у тому, що вони надають органам влади, які їх затверджують, можливість постійного керівництва у галузі фінансової діяльності, контролю діяльності виконавчо-розпорядчих органів, які складають і виконують бюджет [5, с.46]. Бюджетні системи автономних утворень у цьому сенсі не є виключеннями. Вони також відіграють ексклюзивну роль у фінансово-ресурсному забезпеченні адекватного функціонування владного апарату, в належному виконанні компетентними органами покладених на них завдань і функцій та врешті-решт нормального суспільного життя в країні та автономному регіоні. Одним із актуальних аспектів окресленої проблематики є аналіз підходів до визначення місця бюджетів автономного утворення в бюджетній системі Республіки Молдова, обрання прийнятного варіанту їх структури та з'ясування можливості врахування таких рішень в нашій державі.

Особливий статус Автономного територіального утворення Ґаґаузія передбачено пунктом 1 статті 111 Конституції Республіки Молдова. Так, встановлено, що воно є формою самовизначення ґаґаузів, складовою та невід'ємною частиною держави, що самостійно, в межах своєї компетенції [6, С.97] вирішує питання політичного, економічного та культурного характеру. Що ж до питань бюджетно-правового забезпечення автономії, то пункт 5 зазначеної статті закріплює, що бюджет Автономно-територіального утворення Ґаґаузія формується згідно з нормами, встановленими органічним законом, який регламентує особливий статус Ґаґаузії. [6, С.98]. Таким законодавчим актом є Закон «Про особливий правовий статус Ґаґаузії (Ґаґауз Ері)» [7]. Він надає право представницькому органу Ґаґаузії (Народним Зборам) приймати місцеві закони, зокрема, в сфері місцевої бюджетно-фінансової та

податкової діяльності (пункт 2 статті 12 Закону). Водночас закріплюється, що бюджет Ґаґаузії формується з усіх видів платежів, встановлених законодавством Республіки Молдова і Народними Зборами (пункт 1 статті 18 Закону), а взаємовідносини бюджету Ґаґаузії та державного бюджету встановлюються у відповідності із законами Республіки Молдова про бюджетний устрій та про державний бюджет на відповідний рік як фіксовані платежів із всіх видів податків і платежів (пункт 2 статті 18 Закону).

Подальша законодавча конкретизація цих питань здійснюється у Законі «Про публічні фінанси» (Законі № 8-VIII/V від 26 березня 2013 р.) [8]. Його розділ I глави II присвячений регламентації бюджетних відносин, зокрема, побудові бюджетної системи Ґаґаузії. Встановлюється, що бюджетна система цього АТУ є єдиною системою бюджетів і фондів, що утворює бюджет Ґаґаузії та складається із: а) центрального бюджету, що є сукупністю доходів і видатків, потрібних для виконання функцій, що належать згідно до законодавства до компетенції АТУ Ґаґаузії, а також додаткових функцій, делегованих йому Урядом и Парламентом Республіки Молдова; б) районних бюджетів, що є сукупністю доходів і видатків, потрібних для виконання функцій, що належать згідно до законодавства до компетенції районів (далоєв), а також додаткових функцій, делегованих ним Виконавчим Комітетом Ґаґаузії; в) місцевих бюджетів – бюджетів сіл (комун), міст (муніціпієв), що входять до складу АТУ Ґаґаузії (пункт 1 статті 10 Закону). Водночас, пункт 2 статті 10 наведеного Закону передбачає, що бюджет кожної адміністративно-територіальної одиниці (села/комуни, міста/муніципія, району/долаю), включає бюджети публічних установ, що фінансуються повністю або частково із відповідного бюджету. Перераховані бюджети є самостійними елементами, що розробляються, затверджуються та виконуються в умовах фінансової автономії у відповідності до положень законодавства Автономного територіального утворення Ґаґаузії. Важливим аспектом, який слід враховувати при аналізі бюджет-

ної системи цієї автономії, є визначення її як складової публічних фінансів Ґаґауз Ері.

Що ж до питань бюджетного процесу Ґаґаузії, то законодавство передбачає, що розгляд та затвердження центрального бюджету зазначеного автономного утворення та районних бюджетів здійснюють Народні Збори Ґаґаузії, а місцевих бюджетів (сіл/комун, міст/муніципієв) – відповідні органи місцевого публічного управління.

Вважаємо, що аналіз нормативно-правової регламентації бюджетної системи АТУ Ґаґаузії дозволяє констатувати, що її зміст та форма не є досконалими і навряд чи заслуговують на впровадження у вітчизняному бюджетно-правовому регулюванні. На специфіку побудови бюджетної системи АТУ впливає: 1) принципова різниця українського та молдовського підходів до бюджетного устрою, в нашій державі відсутні етнотериторіальні автономії; 2) рівень бюджетної самостійності Ґаґауз Ері. Він значно вищий у порівнянні з бюджетом Автономної Республіки Крим, адже відповідно до статті 131 Конституції Республіки Молдова бюджет АТУ Ґаґаузії не включено до Національного публічного бюджету; 3) виокремлення як особливої бюджетної ланки районних бюджетів (зокрема, через процедуру їх розгляду та затвердження вищим представницьким органом автономії).

Література:

1. Мяловицька Н.А. Автономія: поняття, принципи, класифікація. Альманах права. 2012. Вип.3. С.93 – 97.

2. Мяловицька Н.А. Теоретичні проблеми правового статусу автономних утворень у сучасних державах світу. *Наукові записки НаУКМА*. 2003. Том 21: *Юридичні науки*. С.20 – 23.

3. Бориславська Олена. Територіальна автономія, регіоналізація та проблеми політичної сецесії в Європі. *Український часопис конституційного права*. 2017. №4. С.11 – 17.

4. Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави» від 20 березня 2014 року №1140-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. №15. Ст.581.

5. Токарєва К.О. Бюджетна система. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т.6: Фінансове право. Харків: Право, 2010. 616 с.
6. Конституція Республіки Молдова. Декларація незалежності. Постанова КС №36 від 05.12.2013 р.: Конституційний блок / Конституційний суд Респ. Молдова; підготовлене під керівництвом Александру Тенасе; переклад на укр. мову: Катерина Кожухар. Chişinău: Arc, 2016 (Tipogr. «Balacron»). 156 p. URL: https://www.constcourt.md/public/files/file/constitutia_minoritara/Constitutia_RM_format_mic_Ucr_Tipar_15-07-2016.pdf.
7. Закон «Про особливий правовий статус Гагаузії (Гагауз Ері)» від 23 грудня 1994 р. №344-XIII. URL: https://halktoplushu.md/archives/102.
8. Закон «Про публічні фінанси» (Закон № 8-VIII/V від 26 березня 2013 р. URL: https://halktoplushu.md/archives/321.

Кронівець Тетяна Миколаївна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри фундаментальних і приватно-правових дисциплін Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Мельник Софія Олександрівна,
студентка 4 курсу
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄС

Одним із впливових та інтегрованих об’єднань у світі є Європейський Союз, який створювався з метою сприяти економічному розвитку, добробуту і підвищенню рівня життя європейців. Процес Євроінтеграції передбачає створення спільного простору, цінностей, досягнення взаємопорозуміння між усіма державами-членами ЄС. Згідно з «Копенгагенськими критеріями» 1993 року один із критеріїв надання членства в ЄС – це здатність прийняти на себе зобов’язання, що

пов'язані з членством у ЄС, тобто на момент вступу до ЄС країни кандидати повинні не лише імплементувати всі елементи acquis communautaire в свою національну правову систему, але й адаптувати проєкти нормативних актів, нератифіковані конвенції Євросоюзу, забезпечуючи їхнє практичне використання в національній правовій системі відповідно до адміністративних та судових процедур.

Від дня проголошення Незалежності України, народ України прагне стати частиною Європейського співтовариства, разом з цим прагненням Україні необхідно імплементувати в національне законодавство європейські стандарти з захисту прав людини, реформувати інститути публічної влади з дотриманням людиноцентристських засад, створити нові робочі місця з високим рівнем конкурентноспроможності та інше.

Україна подолала значний шлях для надання їй статусу кандидата на членство в ЄС, і лише 23 червня 2022 року цей статус був її наданий. Тоді як в 1994 році ця перспектива була закріплена лише в Угодою про

партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами.

Одним із елементів Концепції адаптації українського законодавства до європейських стандартів є розбудова правової системи, що грунтуватиметься на засадах верховенства права, забезпечуватиме дотримання прав людини та такої, що сприятиме стабільності у всіх правовідносинах суспільного життя. Адаптація законодавства є одним із основних напрямків роботи держави, який полягає у максимальному наближенні національних норм до європейських, а не їх заміна. Нинішня політика у сфері права характеризується трьома рівнями адаптації до права ЄС: «мінімальна адаптація» передбачає роботу над окремими сферами права, такі як: комерційне право, права людини, реформу системи правосуддя, що собою не впливають на вступ України до ЄС, проте вони сприяють налагодженню економічному співробітництву з країнами ЄС; «помірна адаптація» являє собою реалізацію економічних та соціально-політичних реформ, з метою запровадження віль-

ної торгівлі з ЄС, що забезпечує дію таких базових європейських свобод, як рух осіб, капіталу, товарів та послуг; «максимальна адаптація» в свою чергу передбачає системні реформи, що в результаті призводять до вступу до ЄС.

Звернемо увагу на те, що Директивою 96/9/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 11 березня 1996 року про правову охорону баз даних передбачається необхідність внесення доповнень до існуючої авторськоправової охорони творчих баз даних для держав-членів ЄС виключним правом sui generis виробників некреативних баз даних. Зазначимо, що при адаптації слід враховувати певні організаційно-правові аспекти, а також, що норми щодо змісту прав повинні мати бланкетний характер та відсилати до спеціального закону про баз даних. На сучасному етапі розвитку в Україні формується нова модель захисту прав інтелектуальної власності, враховуючи європейські правові моделі, які закріплені в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами. Одним із нововведень є запровадження системи постійного аналізу прийнятих рішень Суду ЄС (CVRIA) в сфері права інтелектуальної власності та щодо проблем, які пов'язані із загальними питаннями державної політики з адміністрування сфери інтелектуальної власності з метою створення відповідних законодавчих та правозастосовних підходів з урахуванням положень вищезазначених судових актів. Хоча й на сьогодні в України ще є завдання щодо гармонізації українського законодавства до європейських вимог, проте Україною зроблено чимало наприклад, правила конкуренції, торговельне, промислове і митне законодавство, інтелектуальна власність, технічні правила і стандарти[1, с.162-167].

Література:

1. Гуртова К. М. Теорія і практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Київський часопис права. 2023. №4. С.162-168.

Куцепал Світлана Вікторівна,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри теоретико-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЛОГІКА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ПРОЦЕСУ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Для здобувача вищої освіти важливим випробуванням стає написання наукового дослідження – від тез, які мають невеликий обсяг до курсової, дипломної, магістерської роботи або наукової статті. Усі ці різновиди наукових робіт узагальнено називаються науковим дослідженням, яке має чітку логічну архітектоніку, розробляється на основі чітко визначених методів та принципів здійснення такого типу робіт, має свій об'єкт та предмет.

Існує багато дефініцій поняття «наукове дослідження», серед яких зазначимо наступні, які наголошують на таких суттєвих ознаках цього поняття як системність, чіткість, структурованість, верифікованість, всебічність аналізу певного явища чи процесу:

- «наукове дослідження – особливий вид людської діяльності, який спрямований на здобуття нових, більш глибоких, точних, нових знань, що служать, як правило, практичними цілями для створення нових або вдосконалення старих знань, які набула людина протягом свого життя»[1, с.77];
- «наукове дослідження – процес дослідження певного об'єкта, предмета або явища за допомогою наукових методів, який має на меті встановлення закономірностей його виникнення, розвитку і перетворення в інтересах

раціонального використання у практичній діяльності» [2, с.53];

– «наукове дослідження являє собою квінтесенцію найдосконаліших умовиводів та когнітивних здобутків вченого, це чітка, логічно обумовлена система, досконаліть кожного елементу якої має надважливе значення для досягнення істинної мети дослідження» [3, с.3].

Наукові дослідження розподіляються на два різновиди:

1) фундаментальні – наукова теоретична та (або) експериментальна діяльність, спрямована на здобуття нових знань про закономірності розвитку та взаємозв'язку природи, суспільства, людини;

2) прикладні – наукова і науково-технічна діяльність, спрямована на здобуття й використання знань для практичних цілей [4, с.208].

Вирішальне значення в процесі підготовки наукового дослідження відіграє правильно обрана методологічна база або методологія – система принципів та методів наукового пізнання, які детермінують успішне досягнення поставленої мети наукової роботи та вирішення окреслених дослідницьких завдань, отримання істинних висновків та формування подальших перспектив дослідження обраної проблеми. «Методологія в дослідженні визначається як систематичний метод вирішення дослідницької проблеми шляхом збору даних з використанням різних методів, надання інтерпретації зібраних даних і створення висновків щодо даних дослідження» [5, с.329].

Традиційно виділяють загальнонаукові (сходження від абстрактного до конкретного, діалектичний, аксіоматичний, гіпотетико-дедуктивний, історичний тощо) та емпіричні (експеримент, спостереження, опис, вимірювання тощо) методи дослідження, а також загальнологічні методи та прийоми дослідження, серед яких особливе значення мають аналіз та синтез. «Залежно від ступеня пізнання об'єкта і глибини проникнення у його сутність використовуються декілька видів аналізу і синтезу: прямий, або емпіричний аналіз і синтез, що

використовується на стадії поверхневого ознайомлення з об'єктом; зворотний, або елементарно-теоретичний аналіз і синтез, який використовується на стадії встановлення зв'язків детермінації; структурно-генетичний аналіз і синтез, використання якого відбувається на стадії осягнення сутності явища»[6, с.63]. Також варто зазначити, що існують спеціальні методи для кожної конкретної наукової галузі.

Отже, у сучасному освітньому процесі актуальною та необхідною навчальною дисципліною має стати методологія наукового досліження, оскільки сучасний фахівець має усвідомлювати значення принципів та методів наукової діяльності, мати цілісне уявлення про сутність та структуру науково-дослідницького процесу, володіти навичками пошуку інформації з використанням усіх можливостей, які надають сучасні технології та мережі, бути обізнаним з особливостями академічного письма.

Література:

1. Конверський А.Є. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. Для студ. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
2. Шишкіна Є.К., Носирєв О.О. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Харків: Діса плюс, 2014. 200 с.
3. Антошина І.В. Методологія як фундаментальна основа наукового дослідження. *Академічні візії*. 2024. Вип.27. С.1-7. URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.10803139.
4. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методологія наукових досліджень: підручник. Харків: Право, 2023. 488 с.
5. Маргасова В., Гарафонова О., Дерій Ж., Руденко О. Методологія наукових досліджень як загальний підхід і перспектива дослідницького процесу. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 6. Том 2. С.328-334. URL: https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-55
6. Дзьобань О. П. Методологія, організація та технологія наукових досліджень : навч. посіб. для аспірантів. ДНУ «Ін-т інформації, безпеки і права Нац. академії прав. наук України». Київ; Одеса : Фенікс, 2025. 284 с.

Кущ Олексій Євгенович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, адміністративного,
екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОРГАНІВ

Відносини адміністративних органів з фізичними та юридичними особами на сьогоднішній день регулюються низкою нормативно-правових актів. Зокрема, щодо розгляду і вирішення адміністративних справ, такі відносини регулюються Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 (далі – ЗАП або Закон) [1]. Це, безумовно, є основним нормативно правовим актом. Але такі взаємовідносини не обмежуються адміністративними справами, тобто справами, що стосуються публічно-правових відносин щодо забезпечення реалізації чи захисту прав, свобод чи законних інтересів особи або виконання нею визначених законом обов'язків, розгляд яких здійснюється адміністративними органами (п. 2 ч. 1 ст. 2 ЗАП). Окремі види взаємовідносин осіб з адміністративними органами можуть виникати при нормотворчій діяльності останніх, або діяльності, на яку відповідно до ч. 2 ст. 1 ЗАП не поширюється дія цього Закону, чи діяльності, яка не закінчується прийняттям адміністративного акту. Натомість у зарубіжному законодавстві предмет регулювання законів про адміністративну процедуру, як правило, визначається достатньо загально. Йдеться про відносини між адміністративними органами та приватними особами. І винятків, як правило, немає або вони мінімальні [2, с. 22].

Відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» остання розглядається достатньо лаконічно як визначений законом порядок розгляду та вирішення справи.

Більш розгорнуто зміст цього терміну тлумачиться в науковій літературі. Аналізуючи різні підходи та зарубіжні джерела стосовно змісту цієї категорії, Н. Г. Плахотнюк досить повно визначає адміністративну процедуру як порядок прийняття та виконання органами державного управління й органами місцевого самоврядування індивідуального адміністративного акту та порядок вчинення адміністративних організаційних дій (заходів) з метою реалізації й забезпечення прав, свобод, законних інтересів та обов'язків фізичних та юридичних осіб [3].

Необхідно звернути увагу на ту надзвичайно важливу роль, яку відіграють принципи адміністративної процедури, оскільки саме їх дотримання дозволяє, з одного боку, створити умови для ефективної діяльності адміністрації, а з іншого – посилити захист прав та свобод громадян і приватних інституцій у відносинах з державою. Особливої важливості принципам адміністративної процедури надає п. 3 розділу IX ЗАП, відповідно до якого до приведення законодавчих актів у відповідність із цим Законом вони застосовуються в частині, що не суперечить принципам цього Закону. На рівні ЗАП ці принципи закріплені у ч. 1 ст. 4, де перераховуються 13 таких принципів та деталізуються у наступних статтях.

Базові принципи адміністративної процедури мають конституційну основу. Так, з положень Конституції України походять принципи: верховенства права (ст. 8), законності (статті 6, 19, 92, 120), рівності учасників адміністративного провадження перед законом (ст. 24), гарантування правого захисту (ст. 55). Окремі принципи адміністративної процедури, закладені в ЗАП, виходять з низки документів Ради Європи щодо захисту прав особи у відносинах з адміністративними органами (Резолюції (77)31 про захист особи відносно актів адміністративних органів від 28.09.1977 р.; Рекомендацій № R(80)2 щодо здійснення дискреційних повноважень

адміністративними органами від 11.03.1980 р. та № R(87)16 щодо адміністративних процедур, які зачіпають велику кількість осіб, від 17.09.1987 р.). Зокрема, це стосується принципів обґрунтованості, безсторонності (неупередженості) адміністративного органу, пропорційності (включно з застосуванням повноваження з належною метою), гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні, гарантування правового захисту [2, с. 47].

Не вдаючись в детальний аналіз цих принципів, спробуємо знайти відповідь на таке актуальне питання: чи розповсюджуються зазначені у ст. 4 ЗАП принципи на усі взаємовідносини фізичних та юридичних осіб з адміністративними органами, чи тільки тими, які пов'язані зі здійсненням адміністративних процедур. Частково на це питання відповідає ч. 2 ст. 4 ЗАП, відповідно до якої принципи адміністративної процедури, визначені цим Законом, поширюються також на адміністративну діяльність адміністративних органів, що не вимагає прийняття адміністративних актів.

Щодо інших правовідносин, думки з цього приводу розділилися. Так, аналізуючи вищезазначені приписи ч. 2 ст. 4 ЗАП, О.М. Соловйова робить наступний висновок: «адміністративна діяльність» представляє собою сукупність дій публічної адміністрації, спрямованих на виконання покладених завдань і функцій. Тобто охоплює всі сфери, у яких публічна адміністрація реалізує повноваження владного характеру, зокрема прийняття нормативно-правових актів, надання адміністративних послуг, проведення перевірок дотримання законодавства. Тому, на думку науковиці, дія принципів адміністративної процедури поширюється на всю діяльність публічної адміністрації, а не лише на прийняття та виконання адміністративних актів [4].

Іншу думку висловлюють автори науково-практичного коментаря до Закону України «Про адміністративну процедуру», які вважають, що «адміністративний орган» – це саме функціональна категорія. Коли йдеться про виконання функції публічної адміністрації, то такого суб'єкта саме при вико-

нанні такої діяльності можна вважати адміністративним органом. Водночас коли ці ж органи виконують нормотворчі та політичні функції, то у цих випадках вони не виступають адміністративними органами у розумінні ЗАП та не підпадають під предмет регулювання останнього [2, с. 25-26, 18].

В цьому аспекті вважаємо, що вирішуючи питання розповсюдження принципів адміністративної процедур на діяльність адміністративних органів, необхідно виходити не з букви норм Закону «Про адміністративну процедуру», а з того змісту, який закладався в нього законодавцем. Тому, ми підтримуємо думку О.М. Соловйової про дію цих принципів на всю діяльність адміністративних органів, оскільки принципи адміністративної процедури є вираженням стандартів взаємовідносин особи з публічною адміністрацією, метою діяльності якої є забезпечення реалізації та захисту прав особи в усіх сферах взаємовідносин адміністративних органів і громадян.

Література:

1. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text.
2. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністратив ну процедуру» / авт. колектив: Андрійко О. Ф., Бевзенко В. М. та ін.; за заг. ред. Тимощука В. П. Київ, 2023. 545 с.
3. Плахотнюк Н. Г. Адміністративна процедура в Україні: проблемні питання формалізації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 10 (60). С. 55-66.
4. Соловйова О.М. Принципи адміністративної процедури: чи вся діяльність публічної адміністрації має їм відповідати? 2024. URL: https://uplan.org.ua/analytics/pryntsypy-administratyvnoi-protsedury-chy-vsia-diialnist-publichnoi-administratsii-maie-im-vidpovidaty/.

Лебедько Дмитро Миколайович,
аспірант кафедри податкового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

КОНТРОЛЬОВАНІ ІНОЗЕМНІ КОМПАНІЇ: ОПОДАТКУВАННЯ НАСКРІЗНИХ ДИВІДЕНДІВ

Державна податкова служба України опублікувала статистику за звітні періоди 2022-2024 роки [1]. Контролери іноземних компаній задекларували 4,92 млрд грн до сплати за цей період [1]. Зрозумілі правила оподаткування є необхідними для стабільного притоку капіталу до України. Однак, деклараційні КІК-компанії за 2022-2023, 2024 роки виявили значну кількість технічних неузгодженостей та прогалин в нормативному регулюванні.

Однією з таких проблематик постали «наскрізні дивіденди». Концепція наскрізних дивідендів є запозиченою з американського законодавства. Початково, «look-thru rule» 26 U.S.C. §954(c)(6) або так зване «виключення 954(c)(6)» призначено для можливості алокувати наявні доходи чи інші активи пов'язаних компаній контролера через операції з процентами, дивідендами та роялті без додаткового оподаткування [2]. Податковий кодекс України містить спеціальну норму-фікцію. Відповідно до пп. 170.13.3 п. 170.13 ст. 170 Податкового кодексу України, якщо контрольована іноземна компанія отримує дивіденди з України, то в такому випадку дивіденди вважаються виплаченими безпосередньо на контролера, незалежно від факту розподілу прибутку самою іноземною компанією [3].

Перша проблема виникла у зв'язку з подвійним оподаткуванням на національному рівні, оскільки сплата дивідендів з юридичної особи-резидента на юридичну особу-нерезидента передбачає застосування положень пп. 141.4.2 п. 141.4 ст. 141 Податкового кодексу України та утримання у

податку на репатріацію за ставкою 15% або за нижчою ставкою, залежно від релевантних положень конвенції про уникнення подвійного оподаткування. Описана операція створювала подвійну базу, і одночасно оподатковувалась на рівні фізичної особи і на корпоративному рівні.

05.07.2025 р. у зв'язку з набуттям чинності Законом України № 4505-IX від 18.06.2025 р. ситуація зазнала змін, у зв'язку з доповненням Податкового кодексу України пп. 1 п. 170.131 ст. 170 – спеціальним виключенням з загального місячного (річного) оподатковуваного доходу суми дивідендів, що оподатковані податком на репатріацію (податком на доходи нерезидентів) [4].

Вказаному правилу надали ретроспективного застосування до 2024 календарного року. Враховуючи, що строк сплати на момент набуття законом чинності добігав кінця і частина платників податків виконали цей обов'язок, постало питання повернення сплачених коштів. Однак, законодавець передбачив зарахування суми сплачених податків у наступні податкові періоди після скасування або припинення воєнного стану. В такій ситуації платнику податків, враховуючи невизначеність, пізнє надання роз'яснень, вигідно виконувати податкові зобов'язання наближено до граничного строку.

Вказані зміни також не додали юридичної визначеності для платника податків. В практичній дискусії виник ряд питань, зокрема: як буде застосовуватися абз. 5 пп. 170.13.3 п. 170.13 ст. 170 Податкового кодексу України, коли відповідна сума сплачених резидентом України дивідендів не включається до прибутку контрольованої іноземної компанії, не оподатковується під час фактичної виплати на контролера; як буде застосовуватися описана норма, якщо відповідна конвенція про уникнення подвійного оподаткування звільняє дивіденди від оподаткування.

Вбачається потенційний конфлікт між платником податків та контролюючим органом. Буквальне тлумачення абз. 5 пп. 170.13.3 п. 170.13 ст. 170 Податкового кодексу України передбачає формулювання «така сума», яке може бути спів-

віднесено лише з прибутком контрольованої іноземної компанії від резидентів України, незалежно від факту їх оподаткування податком на доходи фізичних осіб [3]. В той же час очікується профіскальне тлумачення з боку контролюючого органу на користь оподаткування дивідендів у випадку фактичної виплати на користь контролера.

Корпоративне структурування наразі тяжіє до тої логіки, коли виплата на користь юридичної особи-нерезидента підлягає оподаткуванню податком на репатріацію (незалежно від розміру ставки) передбачає звільнення для наскрізних дивідендів на рівні фізичної особи. Водночас, у разі повного звільнення дивідендів від оподаткування на підставі конвенційних положень на корпоративному рівні, дивіденди будуть оподатковані на рівні контролера.

Законодавець демонструє інтенцію на врегулювання неузгодженостей податкового законодавства. Утім, інститут контрольованих іноземних компаній нашаровано на пласт податкового законодавства. Неточності та можливість множинного тлумачення податкових норм створюють складне для застосування колізійне правове середовище.

Література:

1. Державна податкова служба України Звітність та повідомлення про КІК: ключові результати (станом на 01.07.2025). URL: https://tax.gov.ua/diyalnist-/transfertne-tsinoutvorennya-ta-mijnarodne-opodatkuva nnya/kontrolovani-inozemni-kompanii/prezentatsiyni-materiali/914158.html.

2. The Office of the Law Revision Counsel of the United States House of Representatives. The United States Code. URL: https://uscode.house.gov.

3. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо розширення доступу пацієнтів до лікарських засобів, що підлягають закупівлі особою, уповноваженою на здійснення закупівель у сфері охорони здоров'я, шляхом укладення договорів керованого доступу: Закон України від 18.06.2025 р. № 4505-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4505-20#n14.

Литвиненко Карина,
студентка 2 курсу, групи 207
Донецького державного університету внутрішніх справ,
спеціальність 081«Право»
Бондаренко Ольга Олегівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри цивільно-правових дисциплін
Донецький державний університет внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ СПАДКОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ПРАВА ЄС

Спадкове право є одним із найважливіших підгалуззю цивільного права, що забезпечує реалізацію права власності, спадкових прав та волевиявлення особи на випадок смерті. Сучасні процеси європейської інтеграції України зумовлюють потребу оновлення спадкового законодавства, його гармонізації з правом Європейського Союзу. Реформування спадкових правовідносин є невід'ємною частиною трансформації приватного права, адже воно покликане забезпечити баланс між свободою волі спадкодавця та захистом інтересів спадкоємців.

Як зазначає М. Б. Кравчик, розвиток євроінтеграційних процесів вимагає «новелізації норм цивільного права в сфері спадкування та приведення до відповідності інститутів, норм і навіть принципів» [2, с. 95]. У цьому контексті ключовим завданням законодавця є гармонізація національного законодавства з положеннями Регламенту (ЄС) № 650/2012 Європейського Парламенту і Ради від 4 липня 2012 року, який визначає питання юрисдикції, застосовного права та визнання рішень у справах спадкування [4]. Цей документ спрямований на усунення колізій між правовими системами різних держав і запроваджує поняття Європейського свідоцтва про

спадкування, що може стати орієнтиром для України у створенні єдиного електронного реєстру спадкових справ.

Прийняття Цивільного кодексу України у 2003 році (Закон України № 435-IV) започаткувало новий етап розвитку спадкового права, однак за понад два десятиліття соціально-економічні умови змінилися настільки, що виникла нагальна потреба у вдосконаленні його положень [1]. Численні правові колізії, пов'язані із застосуванням норм спадкування, свідчать про необхідність рекодифікації цивільного законодавства.

Сучасні тенденції свідчать про поступове розширення сфери спадкового права, зокрема у частині спадкування майнових прав інтелектуальної власності, часток у статутному капіталі та цифрових активів. Ці зміни потребують чіткої законодавчої регламентації, що буде узгоджуватися з нормами права ЄС. Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» від 10 серпня 2023 року № 3321-XI відкриває можливості для врегулювання питань електронних сервісів, що безпосередньо впливають на процедури спадкування цифрового майна, а також створює правову основу для впровадження електронних форм заповіту та механізмів їх автентифікації [4].

Досвід країн ЄС свідчить про доцільність цифровізації процесів спадкування, включно з веденням електронних реєстрів, дистанційним поданням заяв та інтеграцією нотаріальних дій в єдине інформаційне середовище [3]. Україна має потенціал для впровадження таких механізмів, особливо з огляду на успішну цифрову трансформацію в інших галузях права. Водночас важливо забезпечити високий рівень правового захисту громадян, автентичності документів і безпеки персональних даних.

Розвиток спадкового права вимагає не лише законодавчих змін, а й узгодження судової практики. Як підкреслює Кравчик, в Україні «присутня неоднаковість застосування спадкового законодавства», що створює труднощі у реалізації принципу свободи заповіту та захисту прав спадкоємців [2, с.

96]. З огляду на це, гармонізація із судовими стандартами ЄС сприятиме підвищенню стабільності правозастосування та зменшенню колізій у тлумаченні норм.

Оновлення спадкового права має базуватися на принципах європейської правової культури - рівності сторін, справедливості, правової визначеності та поваги до приватної автономії особи. Водночас необхідно враховувати сучасні виклики, зокрема цифровізацію правовідносин та нові біоетичні аспекти, що впливають на інститут спадкування.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що реформування спадкового права України під впливом норм Європейського Союзу спрямоване на створення ефективної, прозорої та справедливої системи правового регулювання, яка забезпечує захист прав громадян і зміцнює довіру до правової системи держави. Як зазначає М. Кравчик, «держава обрала шлях еволюційного розвитку, і процеси новелізації норм спадкового права повинні бути динамічними, але виваженими» [2, с. 93].

Література:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Поточна редакція від 01.07.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15.

2. Кравчик М. Б. Сучасні тенденції спадкового права України. *Право і суспільство*. 2022. № 6. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.6.14.

3. Регулювання спадкових відносин в Україні та країнах ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/6-1.pdf.

4. Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» від 10.08.2023 № 3321-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text

5. Regulation (EU) N 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2012/650/oj.

Лісний Іван Анатолійович,
старший викладач кафедри правознавства та фінансів,
Полтавського інституту економіки і права
ЗВО Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Процес євроінтеграції України передбачає не лише політичні й економічні кроки, але й глибоку трансформацію правової системи. Гармонізація національного права з правом ЄС має здійснюватись на підставі створення ефективних механізмів адаптації. Одним із ключових інституційних елементів в цьому процесі є Конституційний Суд України), який виступає гарантом відповідності національних нормативно-правових актів Конституції України і, водночас, діє у контексті правових стандартів Європейського Союзу.

Розглянемо юридичне підґрунтя ролі Конституційного Суду України у цьому аспекті. Згідно з офіційними матеріалами Конституційний Суд України, на всіх етапах євроінтеграції Суд «відігравав важливу функціональну роль, яка є багатоаспектною» – зокрема у трансформації норм міжнародного права до національної системи [1, с.115].

У висновку Конституційного Суду України щодо законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо стратегічного курсу на набуття членства в ЄС та НАТО Суд встановив відповідність проекту статтям 157 і 158 Конституції України [4].

Конституційний Суд України бере участь у діалозі з іноземними судами, зокрема здійснена зустріч з суддею Суд Справедливості Європейського Союзу.

Конституційний Суд України через конституційний контроль нормативно-правових актів, які імплементують чи мають імплементовуватись у контексті євроінтеграції, забезпе-

чує їхню відповідність Конституції України та міжнародним зобов'язанням.

Суд створює доктрину «європейської конституційності» як інтерпретаційний підхід, коли у своїх рішеннях він звертається до практики європейських судів та міжнародного права як орієнтира тим самим сприяє інтеграції стандартів верховенства права, прав людини та демократії – як це відзначено на міжнародній конференції «Конституція України та європейські цінності» [5, с.112].

Незважаючи на прогрес, існують виклики: наприклад, питання щодо меж конституційного контролю актів, що імплементують норми ЄС; проблема узгодженості процедур призначення суддів, забезпечення незалежності.

Також питання щодо взаємодії з європейськими судами та адаптації судової практики України до змін правового поля ЄС. Необхідність доктринального закріплення концепції «євроінтерпретації» Конституції України – що передбачає системне тлумачення конституційних норм у контексті цінностей ЄС [3, с.142].

Таким чином, Конституційний Суд України виступає ключовим гравцем у процесі гармонізації української правової системи з правом Європейського Союзу. Його роль полягає в створенні правової основи для адаптації, приведенні національних актів до стандартів ЄС, але також він стикається із структурними й інституційними викликами. Подальший розвиток ролі КСУ, зокрема через закріплення методологій євроінтерпретації, забезпечення прозорої процедури формування суду й кращої взаємодії з іноземними інституціями, сприятиме успішній інтеграції України у європейський правовий простір.

Література:

1. Барський В.Р., Дворніченко Д.Ю. Гармонізація законодавства України та Європейського Союзу щодо охорони прав на географічні зазначення: передумови, стан і перспективи. *Правова держава*. 2021. № 42. С.115-124.

2. Філіппських М.О. Гармонізація джерел цивільного права України з правом ЄС. *Наукові записки. Серія: Право.* 2023. №15. С.19-25. URL: https://pravo.cusu.edu.ua /index.php/ pravo/article/view/324.

3. Крайник Г.С. Конституційний Суд України - реформування у напрямі євроінтеграції України. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2023. №5. С.139-146. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/290542.

4. Конституційний Суд України: іноземна юриспруденція як стратегічний ресурс розвитку національної доктрини. Відеолекція, 2025. URL: https://www.supreme.court.gov.ua/press/news/1874604.

5. Конституція України та європейські цінності: виклики євроінтеграційного процесу: Збірник матеріалів конференції (Київ, 28 червня 2024 р.). Київ: ВАІТЕ, 2024. 402 с. URL: https://ccu.gov.ua/library/konstytuciya-ukrayiny-ta-yevropeyski-cinnosti-vyklyky-integraciynogo-procesu-zbirnyk.

Любченко Олексій Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, адміністративного,
екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПИТАННЯ ГЕНДЕРУ У КОНТЕКСТІ ЗМІСТОВНОЇ СКЛАДОВОЇ РІВНОСТІ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНОГО ПРИНЦИПУ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ ВИЩИМИ КОЛЕГІАЛЬНИМИ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

В умовах розбудови демократичної держави актуальними є питання гендеру у контексті ухвалення рішень вищими колегіальними органами державної влади України. Розгляд окреслених питань має особливе значення для здійснення політичної влади, реалізація якої відбувається насамперед за допомогою ухвалення рішень.

Теоретико-правовим підґрунтям дослідження стали праці таких зарубіжних дослідників, як Д. С. Мілля, Б. Манена, П. Розанвалона та ін. До вітчизняних науковців, які досліджували окремі аспекти зазначеної тематики, зокрема, належать О. Дашковська, В. Колісник, І. Полховська, І. Грабовська, Л. Воронько та ін.

Рівність як основоположний принцип ухвалення рішень вищими колегіальними органами державної влади України має змістовну (субстантивну) та процедурну складові. Водночас змістовна складова рівності як конституційно-правової засади ухвалення рішень вищими колегіальними органами державної влади України полягає у втіленні в життя вимог рівності перед законом, рівності перед судом, рівності прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, а також диференціації правового регулювання та позитивної дискримінації, адже основоположний принцип рівності має природно-правове походження, випливає із сутності конституціоналізму та міжнародних стандартів прав людини.

У зв'язку із актуальністю питань гендерної рівності [1] або ж паритетної демократії [2], пропонуємо розглянути їх більш детально. Гендерна рівність та участь у політичному житті є засадничими складовими сучасного демократичного управління. Відповідно до міжнародних стандартів, чоловіки і жінки мають рівні права на повноцінну участь у всіх аспектах політичного процесу. Однак, на практиці, жінкам набагато важче повною мірою скористатися цими правами [3].

Основою формування гендерної політики в Україні має стати комплексний підхід до проблеми рівності жінок і чоловіків, який передбачає впровадження гендерного підходу в усі сфери державної політики через удосконалення й оцінку процесів прийняття рішень, створення законодавства, стратегічної політики та програм у всіх сферах і на всіх рівнях з метою забезпечення принципу гендерної рівності [4]. Творення демократичної країни можливе тільки за справедливого підходу до місця та ролі жінки і чоловіка в суспільстві як рівних у правах, свободах, обов'язках, у наданні рівних мож-

ливостей для розвитку їх як особистостей, реалізації їхнього потенціалу і самоактуалізації, стверджує Л. Воронько [4].

На переконання П. Розанвалона, питання рівності статей є ключем до історії рівності, тому що воно знаходиться на подвійний розвилці: співвідношення між своєрідністю і подобою, з одного боку, і між своєрідністю і відмінністю – з іншого [5].

І хоча чоловік і жінка сьогодні визнані повністю подібними, визначення того, на чому ґрунтується їх рівність, залишається нечітким. Д. С. Мілль першим запропонував розглядати рівність із точки зору природи відносин між чоловіком і жінкою. Сенс такого підходу, підкреслював він, полягає в їх «здатності жити разом як рівні партнери» [6].

Чоловіки і жінки не існують окремо один від одного, вступаючи одного разу в комунікацію, констатує П. Розанвалон. Вони існують тільки відносно один одного, неминуче один для одного, один проти одного, це індивіди, що існують як ставлення. Точніше кажучи, вони є зразковим втіленням рівності своєрідних індивідів [5]. Саме тому у відносинах статей знаходить своє найяскравіше вираження індивідуальна унікальність. Різниця між статями є ключем до глибшого тлумачення зрівняльного ідеалу. Воно становить лабораторію, в якій наочно видно, як переплітаються між собою подоба і своєрідність і як потрібно зміцнювати цей зв'язок. Це більш глибоке тлумачення, водночас, припускає відхід як від республіканської абстракції, так і від теорії стирання межі між статями у майбутньому [5].

У щорічному Звіті про глобальний гендерний розрив (Global Gender Gap Report 2020), підготовленому у межах Світового економічного форуму (World Economic Forum) вказується, що гендерний паритет має принциповий вплив на те, чи процвітають економіки та суспільства. Рейтинг індексу пропонує ефективний засіб для визначення прогресу, покликаний створити глобальне усвідомлення викликів, які становлять гендерні прогалини, а також можливостей, які виникають при вживанні заходів щодо їх подолання.

Звіт про глобальний гендерний розрив 2020 року орієнтує 153 країни на їх прогрес до гендерного паритету у чотирьох аспектах: економічна участь та можливості, освітні досягнення, здоров'я та виживання та політичне розширення прав і можливостей. Звіт представляє рішуче змішану картину. В цілому прагнення до гендерного паритету покращилося, зменшившись до століття і зафіксувавши помітне покращення на 108 років в індексі 2018 року. Більше політичне представництво жінок сприяло цьому, але загалом політична арена залишається найгіршим показником. На іншому кінці шкали прогнозується, що для досягнення гендерного паритету в освіті знадобиться всього 12 років, а в цілому гендерний паритет був досягнутий повністю у 40 із 153 країн, що займають рейтинг [7]. Україна займає 39 місце у вказаному рейтингу з 83-ою позицією щодо політичної участі жінок [8].

Водночас результати опитування, проведеного Соціологічною групою «Рейтинг» протягом 21-25 лютого 2020 року, показали, що у відносній більшості українці вважають, що жінки досить представлені в різних суспільних сферах. 82% підтримують те, що жінки йдуть в політику. 12% – протилежної думки. Незважаючи на це в питаннях лідерства і прийнятті зважених рішень відповіді розподілилися наступним чином: більше 40% опитаних переважно обирали середньозважену відповідь щодо того, кому краще, чоловікам, або жінкам, вдається займати лідерську позицію і приймати рішення. Зате, при порівнянні прямих відповідей, перевагу респонденти все ж надавали чоловікам, особливо, коли мова йшла про сферу політики. При цьому, якщо в питанні лідерства в колективі і прийняття зважених рішень в гендерному розподілі спостерігалося деяке протиставлення думок чоловіків і жінок про роль статей у цих сферах, то щодо політичного лідерства та прийняття виважених політичних рішень обидві статі частіше віддавали перевагу чоловікам [9].

Таким чином, питання гендеру посідають важливе місце у контексті дотримання змістовної складової рівності як основоположного принципу ухвалення рішень вищими колегіа-

льними органами державної влади України. Чоловіки і жінки мають рівні права на повноцінну участь у всіх аспектах політичного процесу, що має забезпечуватись, зокрема шляхом втілення в життя вимог рівності перед законом, рівності перед судом, рівності прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, а також диференціацією правового регулювання та позитивної дискримінації.

Література:

1. Дашковська О.Р. Жінка як суб'єкт права в аспекті гендерної рівності : монографія. Харків: Право. 2005. 224 с.

2. Грабовська І. Джерельні підвалини дослідження паритетної (гендерної) демократії: український і світовий контекст. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Українознавство.* 2007. Випуск 11. С. 48–50.

3. Український жіночий фонд. Участь жінок у політиці та процесі прийняття рішень в Україні. Стратегії впливу. С.3. URL : http://www.osce.org/uk/odihr/85975?download=true.

4. Воронько Л.О. Принципи гендерної політики в системі державного управління: поняття, сутність, характеристика. С. 1 – 2. URL: http://www.academy.gov.ua/ej/ej15/txts/12VLOPSH.pdf.

5. Rosanvallon, Pierre. The Society of Equals. Cambridge Massachusetts, and London, England: Harvard University Press. 2013. URL: https://books.google.com.ua/books/about/The_Society_of_Equals.html?id=geewAAAAQBAJ&redir_esc=y.

6. Mill, John Stuart. The Subjection of Women. London, 1869. URL: https://www.gutenberg.org/files/27083/27083-h/27083-h.htm.

7. World Economic Forum. Global Gender Gap Report 2020. URL: https://www.weforum.org/reports/gender-gap-2020-report-100-years-pay-equality.

8. World Economic Forum. Global Gender Gap Report 2020. P. 347. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf.

9. Опитування, проведене Соціологічною групою «Рейтинг» протягом 21-25 лютого 2020 року. URL: http://ratinggroup.ua/ru/research/ukraine/rol_zhenschin_v_ukrainskom_obschestve.html.

Мельник Олена Дмитрівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри конституційного, адміністративного,
екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ ЯК КРИТЕРІЇ ПЕРЕВІРКИ СУДАМИ ЗАКОННОСТІ РІШЕНЬ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Закон України «Про адміністративну процедуру» закріплює загальні правила взаємодії між особою (фізичною чи юридичною) і органами публічної адміністрації (далі – Закон 2073-IX). Зокрема, містить принципи, якими мають керуватися у своїй діяльності адміністративні органи під час здійснення адміністративно-процедурних проваджень (заявних або втручальних). Тобто надання адміністративних послуг, здійснення перевірок наглядовими органами (ОВВ, ОМС та ін.), оформлюється адміністративним актом, який має відповідати принципам адміністративної процедури (законності, обґрунтованості, офіційності, відкритості, право на участь особи та ін. [ст.4, 1]. Ці орієнтири відповідають положенням Хартії Європейського Союзу про основоположні права, де у ст. 41 закріплено: «Кожен має право на розгляд справи неупереджено, справедливо та у відповідні терміни уповноваженими установами. Це право включає: (a) право особи бути вислуханою до того, як будуть вжиті будь-які індивідуальні заходи, які могли б на неї вплинути; (b) право кожної особи на доступ до матеріалів справи; (c) адміністрація зобов'язана мотивувати свої рішення» [2]. На рівні Конституції України ч. 2 ст. 19 визначає: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти

лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [3]. Цитовані норми формують вимоги до рішень суб'єктів владних повноважень (далі – СВП), дотримання яких публічною адміністрацією свідчить про відповідність рішення (дії чи бездіяльності) критеріям ч.2 ст.2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ). У справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності СВП, адміністративні суди перевіряють, зокрема, чи прийняті (вчинені) вони на підставі, у межах повноважень та у спосіб, визначених Конституцією та законами (законно); обґрунтовано, безсторонньо, добросовісно, розсудливо, з дотриманням принципу рівності, пропорційно, своєчасно, та з урахування права на участь особи у процесі прийняття рішення (вчинення дії) [4]. Фокус уваги цього наукового дослідження саме на принципах законності, обґрунтованості, пропорційності та праві особи на участь у провадженні.

Одним з фундаментальних вимог до рішення СВП, є вимога його законності, яка включає прийняття рішення: 1) на підставі (має існувати нормативно-правовий акт, який уповноважує відповідного суб'єкта на прийняття відповідного рішення чи вчинення дії); 2) у межах повноважень (тобто з дотриманням вимог щодо компетенції; 3) у спосіб (відповідно до встановленої у нормативно-правових актах процедури діяльності), що визначені Конституцією України та законами України. Як зауважує Бойко І.В., порушення хоча б однієї з названих вимог означає порушення вимоги законності рішення. З'ясовуючи, чи законно діяв СВП, суд аналізуватиме нормативно-правові акти, на підставі яких представник влади реалізує свої повноваження. У таких актах можуть бути закріплені, додаткові критерії /вимоги до порядку прийняття рішень чи вчинення дій, які, фактично, розширюють перелік критеріїв, закріплених у ч. 2 ст. 2 КАСУ [5]. СВП необхідно дотримуватися вимог законності і під час здійснення дискреційних повноважень – повноважень, наданих адміністративному органу законом, обирати один із можливих варіантів

рішення відповідно до закону та мети, з якою таке повноваження надано (умови законності застосування дискреційних повноважень визначені у ч.3 ст. 6 Закону 2073-IX. Окрім цього, умовою законності рішень СВП наразі є використання ним висновків про застосування норм права, викладених у постановах Верховного Суду (вони є обов'язковими для всіх адміністративних органів, які застосовують нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права) [1, ст.6].

Принцип обґрунтованості випливає з конституційного принципу верховенства права. Європейські стандарти адміністративної процедури наголошують на такому обсязі обґрунтування, що є достатнім, аби зрозуміти мотиви прийняття органом саме такого рішення [6]. Обґрунтованість адміністративного акту (рішення) покладає на його автора обов'язок повноти з'ясування обставин справи, дослідження доказів та інших матеріалів справи, врахування усіх обставин, що мають значення; і основне – обґрунтувати (мотивувати) рішення, що є несприятливими для особи. Бойко І.В. зазначає, що негативні акти повинні містити мотивувальну частину, а при зміні оцінки та висновків в однакових чи подібних справах – слід надавати належне обґрунтування такої зміни [5]. Для особи-адресата негативного рішення обґрунтування дозволяє зрозуміти, чому рішення є саме таким, та вирішити питання щодо доцільності його оскарження. Законодавство встановлює обов'язок мотивувати саме «негативні» рішення. Відсутність мотивувальної частини в рішенні, для якого вона є обов'язковою, є автоматичною підставою для його скасування у разі оскарження. Разом з тим, Закон 2073 визначає випадки, коли мотивувальна частина рішення може не складатися [7].

Пропорційність під час прийняття рішень СВП щодо особи є однією з ключових принципів адміністративної процедури, та закріплений у КАСУ як один з критеріїв законності рішень СВП. Автори коментаря до КАСУ визначають його елементами: 1) здійснення повноважень, як правило, не має спричиняти будь яких негативних наслідків, що не відпові-

дають запланованим цілям; 2) якщо рішення може обмежувати права, свободи чи інтереси осіб, то такі обмеження мають бути виправдані необхідністю досягнення важливих цілей; 3) несприятливі наслідки внаслідок рішення СВП мають бути значно меншими від шкоди, яка могла б настати за його відсутності; для досягнення суспільно-корисних цілей необхідно обирати найменш шкідливі наслідки [8]. Важливість принципу пропорційності підтверджено і практикою ЄСПЛ (справа «Краєва проти України», в якій ідеться про спір громадянки з митницею [9].

Гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні щодо неї означає право особи бути заслуханою органом, надавати пояснення або заперечення у будь-якій формі до прийняття адміністративного акту (рішення), який може негативно вплинути на її право, свободу чи законний інтерес. Саме право бути заслуханим сприяє досягненню мети норми ст. 17 Закону 2073 – права на активну участь особи у провадженні. За аналогією з принципом обґрунтованості, право особи бути заслуханою має бути забезпечене у справах, де передбачається прийняття «несприятливих» для особи рішень. Це право не слід розуміти буквально («заслухати»), адже особа може представити власну позицію як в усній, так і в письмовій формі, залежно від низки факторів [7]. До прикладу, у разі розгляду пенсійним органом заяви особи щодо призначення пенсії (із застосуванням принципу екстериторіальності), орган повинен надати можливість особі права на участь (зокрема, надати чи надіслати письмові пояснення, вагомі для справи факти, додати документи та ін.). Інакше, таке адміністративне провадження порушуватиме зазначений принцип. А згідно ст. 87 «Адміністративний акт, який не відповідає принципам адміністративної процедури є протиправним», що є підставою для визнання його недійсним як за ініціативою органу, так і особи [1, ст.86]. Новим є те, що адміністративний орган може виявити свою помилку і виправити її самостійно на користь особи (наприклад, особі призначили пенсію із помилкою в розрахунках, – у цьому разі

орган може з власної ініціативи визнати попередній акт недійсним та прийняти новий (ч.6 ст.89); або переглянути і визнати його недійсним за ініціативи особи у разі адміністративного оскарження.

Підсумовуючи зазначимо, дотримання суб'єктами владних повноважень принципів адміністративної процедури сприятиме ефективності та прозорості у процесі їх діяльності, відповідатиме принципам належного адміністрування та у результаті сприятиме підвищенню довіри до таких органів й одночасно – зменшенню випадків їх оскарження рішень, зокрема, і в порядку адміністративного судочинства.

Література:

1. Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text.
2. Хартія Європейського Союзу про основоположні права. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/char_2016/oj.
3. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст.141. URL: https://bit.ly/2GeSeRP.
4. Кодекс адміністративного судочинства від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2747-15.
5. Адміністративно-судове процесуальне право України : підручник / [Д. В. Лученко, Ю. В. Георгієвський, М. І. Бєлікова та ін.] ; за заг. ред. проф. Д. В. Лученка. – Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2024. С.300-342.
6. Резолюція (77) 31 Комітету міністрів Ради Європи про захист прав особи відносно адміністративних органів від 28 вересня 1977 р.
7. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністративну процедуру» авт. колектив: Андрійко О.Ф., Бевзенко В.М. та ін. за заг. ред. Тимощука В.П. Київ, 2023. 562 с.
8. Кодекс адміністративного судочинства України: науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. Ред. Р. О. Куйбіди, Київ, 2007. Т.1. С.41.
9. Рішення ЄСПЛ «Краєва проти України» від 13 січня 2022 р. (Заява № 72858/13). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h08#Text.

Нога Петро Петрович,
асистент кафедри цивільного, господарського і фінансового права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

КОНФЛІКТ МІЖ АДМІНІСТРАТИВНИМИ ТА ПОДАТКОВИМИ ПРОЦЕДУРАМИ ПРИ СПЛАТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Актуальність теми зумовлюється виникненням у 2024 році проблемних питань правового регулювання управління відходами (зокрема, небезпечними), що є важливими для ефективної роботи органів державної влади в контексті сплати екологічного податку. Так, адміністративні вимоги щодо обліку та утилізації небезпечних відходів на сьогодні є складними та неузгодженими з нормами податкового законодавства. Наприклад, постає питання чи належать органи державної влади до платників екологічного податку за розміщення відходів (незалежно від наявності чи відсутності договору про надання послуг із видалення відходів)?

Так, відповідно до п.п.240.1.3 п.240.1 ст.240 Податкового кодексу України (далі – ПК України) платниками екологічного податку є в тому числі й бюджетні установи, якими здійснюються, зокрема, розміщення відходів (крім розміщення окремих видів (класів) відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях (об'єктах) суб'єктів господарювання). При цьому, розміщення відходів визначається як постійне (остаточне) перебування або захоронення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи об'єктах (місцях розміщення відходів, сховищах, полігонах, комплексах, спорудах, ділянках надр тощо), на використання яких отримано дозволи уповноважених органів (п.п.14.1.223 п.14.1 ст.14 ПК України) [3].

Водночас, чинний Закон України «Про управління відходами» визначення терміну «розміщення відходів» не містить [4]. Разом з тим, Закон України «Про відходи», який був чинний до 09.07.2023, визначав «розміщення відходів» як зберігання та захоронення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи об'єктах (ст.1) [2]. В свою чергу «зберігання відходів» цією ж нормою визначалось як тимчасове розміщення відходів у спеціально відведених місцях чи об'єктах (до їх утилізації чи видалення). А от захоронення відходів визначалось як остаточне розміщення відходів при їх видаленні у спеціально відведених місцях чи на об'єктах таким чином, щоб довгостроковий шкідливий вплив відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини не перевищував установлених нормативів. Також, відведені місця чи об'єкти - місця чи об'єкти (місця розміщення відходів, сховища, полігони, комплекси, споруди, ділянки надр тощо), на використання яких отримано дозвіл на здійснення операцій у сфері поводження з відходами.

Тобто, норми Податкового кодексу України кореспондуються з нормами Закону України «Про відходи», який наразі втратив чинність, але співставлення їх навіть з нечинним законом дає змогу зробити висновок, що під розміщенням відходів, за яке сплачується екологічний податок, розуміється саме захоронення відходів, оскільки саме воно визначалось як остаточне розміщення відходів при їх видаленні у спеціально відведених місцях чи на об'єктах, на використання яких отримано дозвіл на здійснення операцій у сфері поводження з відходами.

Чинний Закон України «Про управління відходами» (п.13 ч.1 ст.1) визначає, що захоронення відходів - розміщення відходів на поверхні чи під поверхнею (підземне) землі у спосіб, що не становить загрози здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу і не передбачає подальше оброблення відходів. Тобто, чинна норма також ототожнює терміни «захоронення» і «розміщення» відходів. Тоді як до

тимчасового утримання відходів строком до 1 року застосовується термін «зберігання» [4].

Податковий кодекс України передбачає, що не є платниками податку за розміщення відходів суб'єкти господарювання, які розміщують на власних територіях (об'єктах) виключно відходи як вторинну сировину (п.240.5 ст.240) [3]. Знову ж, чинний Закон України «Про управління відходами» не містить визначення «вторинної сировини» на противагу закону України «Про відходи», який був чинний до 09.07.2023. Відтак, вважалось, що, наприклад, відпрацьовані люмінесцентні лампи є вторинною сировиною, оскільки вони на договірних засадах передавались саме на утилізацію. Терміну «утилізація» Закон наразі також не містить. Замість нього введено термін «відновлення», а також «відновлення або видалення».

Об'єктом та базою оподаткування є, зокрема, обсяги та види (класи) розміщених відходів, крім обсягів та видів (класів) відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях (об'єктах) суб'єктів господарювання (п.п.242.1.3 п.242.1 ст.242 ПК України) [3].

При цьому, згідно з консультацією Державної податкової служби України №117.01 суб'єкти господарювання, які здійснюють тимчасове розміщення (зберігання) відходів, в тому числі небезпечних (акумулятори, шини, люмінесцентні лампи тощо) до їх передачі на утилізацію та захоронення, не є платниками екологічного податку з 01.01.2013 року за умови наявності у них договору на видалення та утилізацію відходів з суб'єктами господарювання (комунальними або спеціалізованими підприємствами тощо) [1].

Суб'єкти господарювання, які здійснюють тимчасове розміщення (зберігання) відходів, в тому числі небезпечних (акумулятори, шини, люмінесцентні лампи тощо), є платниками екологічного податку у разі відсутності у них договору на видалення та утилізацію відходів, в якому визначаються терміни передачі відходів на утилізацію та захоронення.

Отже, згідно з позицією ДПС України, за відсутності чинного договору на видалення та утилізацію відходів, в якому визначаються терміни передачі відходів на утилізацію та захоронення, тимчасовий зберігач відходів набуває статусу платника екологічного податку.

Така позиція не підкріплена нормами законодавства, а також суперечить вже згадуваним нормам: п.п.14.1.223 п.14.1 ст.14 ПК України, згідно з якою розміщення відходів – постійне (остаточне) перебування або захоронення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи об'єктах (місцях розміщення відходів, сховищах, полігонах, комплексах, спорудах, ділянках надр тощо), на використання яких отримано дозволи уповноважених органів [3]; ч.3 ст. 13 Закону України «Про управління відходами», згідно з якою утворювачі або власники відходів, які не є суб'єктами господарювання у сфері управління відходами, зобов'язані забезпечувати зберігання відходів у спосіб, що є безпечним для здоров'я людини та навколишнього природного середовища, та передавати відходи суб'єктам господарювання у сфері управління відходами протягом одного року з моменту їх утворення [4].

Системний аналіз цих норм вказує на те, що протягом одного року з моменту утворення відходів утворювач відходів може здійснювати зберігання відходів (після спливу річного строку зберігач зобов'язаний отримати відповідний дозвіл уповноваженого органу. Тобто до спливу річного строку зберігання відходів не є постійним, не потребує отримання дозволу, а отже не підпадає під визначення п.п.14.1.223 п.14.1 ст.14 ПК України.

Слід також зазначити, що п. 1 ч. 1 ст. 56 Закону України «Про управління відходами» встановлює, що для стимулювання дотримання ієрархії управління відходами, забезпечення повного відшкодування витрат утворювачів та власників відходів та забезпечення фінансування заходів у сфері управління відходами уповноваженими органами впроваджуються такі економічні інструменти як встановлення ставок екологі-

чного податку, що справляється за захоронення відходів на полігонах, залежно від виду відходів та класу полігону.

Таким чином, на підставі викладеного можна зробити висновок, що до укладення договору про видалення небезпечних відходів із ліцензованим суб'єктом господарювання у сфері управління відходами бюджетна установа зобов'язана забезпечувати зберігання відходів у спосіб, що є безпечним для здоров'я людини та навколишнього природного середовища, протягом одного року з моменту утворення відходів (очевидно моментом утворення відходів буде вважатись дата відпрацювання/заміни відповідної лампи/ламп). При цьому органи державної влади не належать до платників екологічного податку за розміщення відходів (незалежно від наявності чи відсутності договору про надання послуг із видалення відходів), оскільки не здійснює розміщення відходів в розумінні п.п.14.1.223 п.14.1 ст.14 ПК України, а також не здійснюють захоронення відходів на полігонах (п.1 ч.1 ст.56 Закону України «Про управління відходами»).

Література:

1. Податкова консультація Державної податкової служби України від 06.05.2024 № 117.01. URL: https://zir.tax.gov.ua/main/bz/view/?src=ques&id =27737.

2. Про відходи: Закон України від 05.03.1998 № 187/98-ВР (втратив чинність). Відомості Верховної Ради України. 1998. № 36-37. Ст.242.

3. Податковий кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 48-49. Ст. 536.

4. Про управління відходами : Закон України від 20.06.2022 № 2320-IX. Відомості Верховної Ради.2023. № 17. Ст.75.

Пашков Віталій Михайлович,
доктор юридичних наук, професор,
Науково-дослідний інститут державного будівництва
та місцевого самоврядування НАПрН України

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБМЕЖЕННЯ АПТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КРАЇНАХ ЄС ТА США

Після початку розгляду справи з боку Антимонопольного комітету України (далі – АМКУ) з жовтня 2025 року щодо 155 суб'єктів аптечної діяльності, які входять до складу п'яти аптечних груп (мереж) на ринку роздрібної реалізації лікарських засобів, за ознаками вчинення порушення у вигляді антиконкурентних узгоджених дій, що може призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції [1], знову актуальним стало питання уникнення такого виду порушень антимонопольного законодавства. За наявною в АМКУ інформацією, станом на липень 2025 р. найбільші аптечні мережі «Аптека «АНЦ», Аптека «Доброго дня», Аптека «9-1-1», Аптека «Подорожник», Аптека «Бажаємо здоров'я» контролюють 64% роздрібного товарообігу та володіють 42% усіх аптечних точок, що в сукупній кількості становить 7742 торгові точки.

Якщо розглянути досвід країн ЄС, то можна встановити, що фактично, у всіх країнах ЄС, на підставі рішення Суду ЄС [2] та ст. 44 Директиви 2005/36/ЕС Європейського Парламенту та Ради від 7 вересня 2005 р. про визнання професійних кваліфікацій [3], були вжити заходи щодо захисту економічної конкуренції у аптечній діяльності.

Так, крім обмежень за демографічними ознаками, країни ЄС встановили географічні обмеження (відстань між аптеками): 1) Австрія 500 м.; 2) Бельгія 1 км, 3 км чи 5 км залежно від чисельності населення; 3) Угорщина 250 м чи 300 м залежно від чисельності населення; 4) Іспанія 250 м, причому ця норма може коригуватися на регіональному рівні; 5) Італія

200 м.; 6) Латвія 500 м.; 7) Мальта 300 м.; 8) Польща 500 м до 1 км.; 9) Португалія 250 м.; 10) Словенія 400 м у міській місцевості; 5 км в іншій місцевості; 11) Хорватія від 200 м до 500 м в залежності від чисельності населення [4].

Крім того, у більшості країн ЄС встановленні обмеження щодо кількості володіння аптеками одним суб'єктом аптечної діяльності [4]: 1) Болгарія – не більше чотирьох аптек; 2) Угорщина – не більше чотирьох аптек; 3) ФРН – не більше чотирьох аптек; 4) Данія – не більше однієї аптеки; 5) Іспанія – не більше однієї аптеки; 6) Італія – кожному власнику аптеки (у тому числі корпоративним юридичним особам) дозволено прямо чи опосередковано контролювати не більше 20% аптек, розташованих в одному регіоні або автономній провінції; 7) Мальта – не більше однієї аптеки; 8) Монако – не більше однієї аптеки; 9) Польща – не більше чотирьох аптек; 10) Португалія не більше чотирьох аптек; 11) Фінляндія – не більше однієї аптеки; 12) Франція – не більше однієї аптеки, проте можливі міноритарні пакети максимум у чотирьох позалікарняних аптеках; 13) Естонія – не більше чотирьох аптек.

А наприклад в США, нормою є наявність менше ніж однієї аптеки на 10 000 осіб в географічній доступності протягом 20 хвилин пішки [5].

Між тим, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 256 Угоди про асоціацію Україна наближує своє законодавство про конкуренцію та практику застосування до acquis ЄС, зокрема, до положень Регламенту Ради (ЄС) № 1/2003 від 16 грудня 2002 року про імплементацію правил конкуренції, викладених у статтях 81 та 82 Договору про заснування Європейської Спільноти. Вказаними статтями Договору заборонено, як несумісні з внутрішнім ринком, всі угоди між суб'єктами господарювання, рішення об'єднань суб'єктів господарювання та узгоджені практики, що можуть вплинути на торгівлю між державами-членами й метою чи наслідком яких є запобігання, обмеження чи спотворення конкуренції на внутрішньому ринку.

Захист економічної конкуренції на місцевих ринках роздрібної торгівлі лікарськими засобами очікувано забезпечить зниження цін на лікарські засоби і медичні вироби (припинення практик зловживання монопольним становищем або узгодженої поведінки аптечних мереж), збільшить їх доступність у формі альтернативних продуктів.

Література:

1. Антимонопольний комітет України. АМКУ розпочав справу щодо порушення найбільшими мережами аптек законодавства про захист економічної конкуренції. URL: https://amcu.gov.ua/news/amku-rozpochav-spravu-shchodo-porushennia-naibilshymy-merezhamy-aptek-zakonodavstva-pro-zakhyst-ekonomichnoi-konkurentsii.

2. European Commission. Ownership and operation of pharmacies can be restricted to pharmacists alone. Press release № 44/09. 19 May 2009. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/cje_09_44.

3. Директива Європейського Парламенту і Ради 2005/36/ЄС від 7 вересня 2005 року про визнання професійних кваліфікацій. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-05#Text.

4. The legal and regulatory framework for community pharmacies in the WHO European Region. World Health Organization 2019. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.pgeu.eu/wp-content/uploads/2019/10/WHO-Europe-Report-Regulatory-framework-for-community-pharmacies-October-2019.pdf.

5. Journal of the American Pharmacists Association. Nasser Sharareh, Shangbin Tang, Adam Bress, Walter S. Mathis, Lucas A. Berenbrok, Inmaculada Hernandez. Geographic access to community pharmacies based on walking, driving, and public transportation in the 10 most populated U.S. areas. Volume 65. Issue 6. November–December 2025. 102479. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S154431912500158X?ref=pdf_download&fr=RR-2&rr=974c1d63f9472de9.

Петренко Юлія Володимирівна,
докторка філософії, асистентка кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВИЙ ВИМІР ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Незворотність євроатлантичного курсу України формально було зафіксовано Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07.02.2019 № 2680-VIII [1]. Відповідно до вищевказаного закону, абзац 5 преамбули Конституції України було доповнено положенням, відповідно до якого Верховна Рада України від імені Українського народу підтверджує «європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України».

Починаючи з 28 лютого 2022 року, коли Україна подала заявку на вступ до Європейського Союзу, було покладено початок нового етапу потужних перетворень нашої країни. Це перші кроки, які дають можливість перевести з теоретичної у практичну площину зафіксований на конституційному рівні євроатлантичний курс нашої держави.

17 червня 2022 року Європейська комісія представила свій висновок щодо можливості задоволення заявки України на вступ до Європейського Союзу. Що стосується політичних критеріїв, Комісія відзначила, що в Україні достатньо злагоджено функціонують інститути, що гарантують демократію, верховенство права, права людини, повагу та захист меншин. Зокрема, Україна здійснила успішну реформу децентралізації, було зміцнено незалежність судової системи та створено

незалежні антикорупційні органи, включно з добре функціонуючим Вищим антикорупційним судом. При цьому акцентовано на необхідності посилити ефективність судової системи, а також усунути недоліки у функціонуванні правоохоронних органів, зокрема, у боротьбі з корупцією. Комісія високо оцінила активне та повноважне громадянське суспільство, що є визначальною рисою української демократії.

Аналізуючи економічні критерії, Європейська Комісія відзначила сильні макроекономічні показники України. У той же для покращення функціонування ринкової економіки України має бути продовжено амбітні структурні реформи, спрямовані на усунення корупції, зменшення впливу олігархів, зміцнення прав приватної власності та підвищення гнучкості ринку праці.

Що стосується спроможності виконувати зобов'язання членства, то з 2016 року Україна почала працювати над імплементацією Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 [2] (далі – Угоди про асоціацію між Україною та ЄС), включаючи поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі. Україна поступово наблизилася до суттєвих елементів acquis ЄС у багатьох розділах.

В результаті Комісія рекомендувала надати Україні статус кандидата, однак своє рішення обумовила вжиттям наступних кроків по семи ключових напрямках: прийняти та запровадити законодавство щодо процедури добору суддів Конституційного Суду України; завершити проведення Радою з етики доброчесності відбір кандидатів у члени Вищої ради юстиції та кандидатів для створення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; посилити боротьбу з корупцією, зокрема на високому рівні, шляхом активних та ефективних розслідувань; прийняти загальний стратегічний план реформування всього правоохоронного сектору як частини безпекового середовища України; запровадити Антиолігархі-

чний закон щодо обмеження надмірного впливу олігархів в економічному, політичному та громадському житті; подолати вплив приватних інтересів шляхом ухвалення закону про ЗМІ, який приведе законодавство України у відповідність до Директиви ЄС про аудіовізуальні медіа-послуги та надасть повноваження незалежному медіа-регулятору; завершити реформу законодавчої бази для національних меншин згідно з рекомендаціями Венеціанської комісії [3].

Європейська комісія має звітувати Європейській Раді про виконання Україною умов по семи ключових напрямках, зазначених у висновках Комісії щодо заявки на членство. Тож переговори про вступ України до Європейського Союзу обумовлено виконанням усіх без виключення семи умов, визначених Європейською комісією.

Враховуючи висновки Європейської комісії 23 червня 2022 року Європейська рада на основі консенсусу усіх 27 держав-членів Європейського Союзу ухвалила рішення про надання Україні статусу кандидата вступ до Європейського Союзу.

А вже 8 листопада 2023 року Європейська Комісія рекомендувала Раді розпочати з Україною переговори про вступ. Єврокомісією констатовано, що Україна виконала близько 90% рекомендацій, наданих в червні 2022 року. Це й стало підґрунтям для пропозиції Європейської комісії до лідерів країн ЄС відкрити переговори з Україною. З грудня 2023 року по червень 2024 року тривала робота з виконання решти рекомендацій, визначених Європейською комісією для початку переговорів про вступ до ЄС.

14 грудня 2023 року Європейська рада 26 голосами із 27 можливих підтримала початок переговорів про членство України в ЄС. Під час голосування угорський прем'єр Віктор Орбан покинув приміщення, тож фактично утримався від участі в голосуванні.

А вже 25 червня 2024 року в Люксембурзі проведено першу Міжурядову конференцію на рівні міністрів між Україною та ЄС, що ознаменувало офіційний старт переговорів

про вступ України до Європейського Союзу. Міжурядова конференція фактично є офіційними переговорами між країною-кандидатом та урядами країн-членів ЄС для обговорення та узгодження положень майбутнього договору про вступ країни-кандидата до Євросоюзу. На першій конференції були оприлюднені переговорна рамка та переговорна позиція з боку Європейського Союзу [4].

З липня 2024 року було розпочато двосторонні скринінгові сесії для встановлення стану наближення українського законодавства до законодавства ЄС. Переговори проводилися за 35 розділами, об'єднаними у 6 кластерів (тематичних блоків). Загалом проведено 34 двосторонні зустрічі між Україною та Єврокомісією.

30 вересня 2025 року Україна разом з Європейською комісією завершила офіційний скринінг відповідності українського законодавства праву ЄС. Процес скринінгу тривав 15 місяців і став одним з найшвидших у практиці розширення Європейського Союзу.

Комісія представляє результати скринінгу державам-членам у звітах про скринінг, у яких вона може рекомендувати їм розпочати переговори у відповідних сферах політики. Після досягнення згоди державами-членами, переговорні розділи, які є частиною ширших тематичних кластерів, можуть бути відкриті. Тож після узгодження результатів скринінгу з державами-членами ЄС Україна зможе розпочати поетапне відкриття переговорних розділів щодо членства в Європейському Союзі.

Першим завжди відкривається і закривається останнім Кластер 1 «Основи процесу вступу». До цього тематичного блоку входять наступні розділи: розділ 23 «Судова влада та фундаментальні права», розділ 24 «Правосуддя, свобода й безпека», розділ 5 «Публічні закупівлі», розділ 18 «Статистика», розділ 32 «Контроль фінансів» [5].

Після закриття усіх 35 розділів за 6 кластерами, що охоплюють acquis ЄС, Європейська комісія має дати оцінку щодо стану готовності України стати державою-членом Європей-

ського Союзу. На основі цього висновку Європейська рада та Європейський парламент мають ухвалити рішення щодо закриття переговорного процесу. Останнім етапом набуття членства має стати підписання і ратифікація усіма 27 країнами-членами Європейського Союзу договору про приєднання України до ЄС. Як бачимо, цей шлях не простий, але беззаперечно сповнений можливостей.

Очевидно, в реаліях сьогодення зовсім не просто досягти спроможності успішно і при цьому оперативно проходити переговорний процес за визначеними 35 розділами. Масштабів викликів та загроз, які долає Україна одночасно із проходженням визначених етапів вступу до Європейського Союзу, не знала жодна країна-претендент. Разом з тим, перспектива членства в Європейському Союзі слугує могутнім стимулом та потужним інструментом для впровадження та послідовного здійснення ґрунтовних реформ у політичній, економічній, правовій та соціальній сферах.

Література:

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 7.02.2019 р. № 2680-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

3. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-06/Ukraine%20Opinion%20and%20Annex.pdf.

4. Вступ до ЄС: Україна розпочинає офіційний переговорний процес. URL: https://mon.gov.ua/news/vstup-do-ies-ukraina-rozpochynaie-ofitsiinyi-perehovornyi-protses.

5. Блоки переговорів. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2022/06/factsheet-eu-accession-process-ep2023-ukr.pdf.

Полховська Інна Костянтинівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри конституційного, адміністративного,
екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ЦІННІСТЬ УКРАЇНИ

З початку розбудови власної державності Україна орієнтувалася на цінності європейського конституціоналізму. Так, ще у Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року прописано прагнення до створення демократичного суспільства, необхідність побудови правової держави, всебічного забезпечення прав і свобод людини. Згодом Верховна Рада України, «підтверджуючи відданість України ідеалам та принципам, які є спільним надбанням європейських народів, та враховуючи, що інтереси збереження та подальшого втілення в життя цих ідеалів, а також сприяння економічному та соціальному прогресу потребують більш тісного єднання між усіма європейськими країнами», 31 жовтня 1995 року ухвалила Закон України «Про приєднання України до Статуту Ради Європи». Далі, в результаті співпраці у рамках ініціативи «Східне партнерство» було підписання 2014 року Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, у преамбулі якої наголошено на спільних цінностях Європейського Союзу, а саме: демократії, поваги до прав людини і основоположних свободах та верховенстві права. Важливо наголосити, що Конституція України з моменту її прийняття була в єдиній парадигмі із цінностями Європейського Союзу, що надає євроінтеграцій-

ному процесу природного, а не штучного, нав'язаного забарвлення.

Зрештою, у 2019 році після прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», європейська інтеграція була чітко закріплена в конституційному тексті, тобто стала конституційною цінністю. Так, законом були доповнені положення преамбули Конституції України, тим самим підтверджена європейська ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України. А 23 червня 2022 року Рада Європейського Союзу ухвалила рішення про надання Україні статусу країни-кандидата на вступ до ЄС. Це історичне рішення відкриває перед Україною широкі можливості та водночас покладає на українську владу додаткові зобов'язання щодо виконання вимог з адаптації законодавства України до права Європейського Союзу та здійснення докорінних політичних, соціально-економічних, правових та інституційних реформ, спрямованих на розбудову розвинутої і сталої демократії та ринкової економіки.

Слід наголосити, що європейська інтеграція – це не тільки зовнішньо-політичний курс держави, а й внутрішня конституційна місія України. Вона є інструментом утвердження закладених в Основному Законі цінностей світового конституціоналізму – верховентва права, поділу влади, ідеї обмеженого правління, демократії, поваги до прав людини й людської гідності. Як зауважив суддя Конституційого Суду України О.О. Первомайський в Окремій думці до Висновку Конституційного Суду України №3-в/2018, преамбула Основного Закону України має ціннісно-орієнтувальний характер, а тому її положення застосовуються для розуміння суті та змісту Конституції України. Зміни до преамбули Конституції вказують на ціннісні орієнтири Українського народу, а саме: забезпечення прав і свобод людини, гідні умови життя, роз-

виток України як демократичної, соціальної та правової держави [1].

У цьому контексті зазначимо, що 4 листопада цього року Європейська комісія опублікувала Звіт про розширення Європейського Союзу щодо України за 2025 рік. У звіті наголошено на стійкості на відданості України Європейському курсу попри повномасштабну війну. Однак, залишаються певні проблемні питання, які потребують першочергової уваги. Насамперед, це боротьба з корупцією, незалежність антикорупційних установ, а також необхідність вдосконалення роботи судової системи через постійний брак кадрів та високе навантаження на суди, подальше утвердження верховенства права.

Таким чином, Європейський курс набув статусу конституційної цінності, тобто став частиною системи основоположних засад державного ладу і став символом прагнення України до свободи, справедливості та добробуту. Ці орієнтири були проголошені Українським народом під час Революції Гідності 2014 року і виборюються зараз під час війни. Європейська інтеграція – не лише зовнішньополітичний вектор, а ціннісна основа конституційного розвитку України, що визначає її повноправне місце у європейському правовому та цивілізаційному просторі.

Література:

1. Первомайський О.О. Окрема думка судді Конституційного Суду України Первомайського О.О. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) (реєстр. № 9037) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/3_v_2018_5.pdf.

Прохазка Ганна Анатоліївна,
кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри
теоретико-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ

Одним із принципів міжнародного права є принцип рівності, який заснований на глибокій повазі до усіх учасників міжнародних відносин, до їх прав і інтересів. Порушення даного принципу може полягати у обмеженості рівного доступу до інтернет-технологій самим державам або державами всередині країни населенню, групам, окремим спільнотам. Зазначену тему в Україні досліджували Марчук М.І., Попович Т., а також проблема забезпечення рівності розглядалася на засіданнях керівних органів міжнародних організацій та у національному праві окремих держав [1-5].

Цікавим у цьому питанні є Регламент Європейського парламенту і Ради ЄС 2015/2120 від 25 листопада 2015 року про заходи щодо доступу до відкритого Інтернету і внесення змін і доповнень до Директиви 2002/22/ЄС про універсальну послугу та права користувачів щодо мереж та послуг електронного зв'язку та до Регламенту (ЄС) № 531/2012 про роумінг у мережах мобільного зв'язку загального користування в межах Союзу, в якому передбачається дотримання принципу технологічної нейтральності, розвитку інтернету, як відкритої платформи з низькими бар'єрами доступу до кінцевих споживачів, можливістю мати доступ та користуватися програмами на власний вибір [1].

Як зазначає Марчук М.І. доступ до інтернету був визнаний одним з невід'ємних прав людини на підставі ще резо-

люції ООН «Про сприяння, захист та здійснення прав людини в інтернеті» від 5 липня 2012 року і мав глобальний характер та пропагував спрощення державами доступу до нього. Відповідно, під правом доступу до інтернету розуміється максимально вільне поширення інформації у мережі, що обмежується лише випадками, коли воно може призвести до порушення прав інших осіб [2, с. 116-118].

Зазначена тематика постійно обговорюється на рівні ООН, Ради Європи та Європейського Союзу. Відповідно питання реалізації принципу рівності набувають своєї актуальності. Наприклад, з'являється поняття «цифрової рівності», яке поєднує досягнення самих інтернет-технологій і розвитку наукової правової думки, перетворюючи його і на певний міжнародно-правовий стандарт і зобов'язання держави. Зокрема Попович Т. звертає увагу на появу способу досягнення «цифрової рівності» у Франції через зобов'язання держави обладнати оптоволокном усю власну територію [3, с. 379]. Відповідно, це розглядається Францією, як частина саме державного зобов'язання забезпечити загальнодержавну рівність між усіма громадянами країни, а враховуючи багатонаціональність республіки то і забезпечення рівного доступу для усіх громад та спільнот.

28 квітня 2022 року Європейський Союз, США та ще 32 держави розробили Декларацію про майбутнє інтернету, яка серед іншого проголошує забезпечення доступу до інтернету, повагу до прав людини і забезпечення доступу кожній людині до мережі не допускаючи дискримінації. Зокрема зазначається, що захист прав людини і фундаментальних свобод реалізується, у тому числі, через безпечне та рівноправне використання інтернету для кожного, без дискримінації [4]. Право на доступ до інтернету юридично закріплено в законі Бразилії від 2014 року, як основоположне право людини у Франції, у 2009 році, а також у Греції, у Конституції республіки. Здебільшого право на доступ до інтернету охоплюється двома аспектами: а) необґрунтованим обмеженням доступ до інтернету по країні або в окремих регіонах б) зобов'язанням

держави вживати усіх розумно можливих заходів для забезпечення максимального доступу громадян до інтернету. Особлива увага приділена особам з інвалідністю, національним меншинам та окремим особливо вразливим групам населення [5, с.10].

Таким чином, реалізація принципу рівності в міжнародному праві отримало широке трактування, від реалізації суверенної рівності між державами, до реалізації прав людини. Принцип рівності знайшов своє закріплення і при використанні новітніх технологій, забезпечення доступу до інтернету. Державами можуть встановити певні обмеження використання таких технологій, в силу міркувань державної безпеки і виконання правозахисних функцій.

Література:

1. Регламент Європейського парламенту і Ради ЄС 2015/2120 від 25 листопада 2015 року про заходи щодо доступу до відкритого Інтернету і внесення змін і доповнень до Директиви 2002/22/ЄС про універсальну послугу та права користувачів щодо мереж та послуг електронного зв'язку та до Регламенту (ЄС) № 531/2012 про роумінг у мережах мобільного зв'язку загального користування в межах Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_010-15#Text.

2. Марчук М.І. Право на інтернет як базове право людини. Протидія кіберзагрозам та торгівлі людьми. Харків, 2019. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/26_11_2019/pdf/6.pdf.

3. Попович Т. Право на доступ до інтернету: зарубіжний досвід правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2021. Вип.64. С. 377-380.

4. Declaration for the Future of the Internet. Policy and legislation. Publication 25 April 2022. URL: https: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/declaration-future-internet

5. Права людини онлайн. Порядок денний для України. Лабораторія цифрової безпеки «Коаліція за вільний інтернет» Digital Rights Agenda for Ukraine, Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Вересень 2019 року. URL: https:chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dslua.org/wp-content/uploads/2019/12/DRA_FINAL_UKR.pdf.

Сидоренко Анна Сергіївна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри конституційного, адміністративного,
екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

СУЧАСНИЙ СТАН ОХОРОНИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Запровадження воєнного стану стало безпрецедентним викликом для трудового законодавства, оскільки працівники і роботодавці працюють в умовах постійних тривог, обстрілів, руйнувань інфраструктури, евакуації тощо. Забезпечення та дотримання охорони праці в умовах воєнного стану є актуальною проблемою, яка потребує постійного моніторингу та удосконалення нормативів, що регулюють дане питання у всіх сферах суспільного життя. Основною метою охорони праці, в цей період, є збереження життя, здоров'я та працездатності працівників шляхом створення безпечних умов праці відповідно до вимог законодавства, адаптованих до умов воєнного часу.

Воєнний стан створює безпрецедентні виклики для трудової сфери, зокрема в частині забезпечення безпеки праці найманих працівників. Оскільки, останні продовжують виконувати свої обов'язки навіть у зонах підвищеного ризику, тому питання організації охорони праці вказаних суб'єктів набуває особливого значення.

Керівники підприємств, установ та організацій зобов'язані забезпечувати безперервний моніторинг умов праці, включаючи ризики, пов'язані з воєнними діями.

До основних проблемних аспектів охорони праці в сучасних умовах можна віднести: недосконаліть нормативно-правової бази; недостатнє фінансування заходів з охорони

праці; невідповідність умов праці сучасним вимогам; порушення технологічних процесів; зростання виробничого травматизму; відсутність дієвого контролю за охороною праці; проблеми в забезпеченні інформаційної безпеки; відсутність психологічної підтримки на робочому місці; формальний підхід до проведення інструктажів і перевірок знань працівників; проблеми пов'язані з воєнним станом на території нашої держави.

З огляду на проблеми воєнного стану, слід погодитися з думкою М.В. Бужанської, яка у своїй науковій праці приходить до висновку, що важливими заходами щодо попередження нещасних випадків, що відбулися внаслідок ведення бойових дій під час виконання працівниками своїх трудових обов'язків є:

- проведення інструктажів щодо заходів безпеки під час оголошення сигналу «Повітряна тривога»;

- впровадження контролю за чітким виконанням працівниками заходів, передбачених у разі отримання сигналу «Повітряна тривога»;

- проведення навчання щодо надання першої домедичної допомоги потерпілим внаслідок ведення бойових дій [1, С.415].

Охорона праці під час оголошення сигналу «Повітряна тривога» розглядається як комплекс певних заходів, що повинні бути спрямовані на забезпечення збереження життя та здоров'я працюючих. Вимога працювати під час оголошення такого сигналу без переміщення до безпечного місця (укриття) є незаконною, що може призвести до негативних наслідків для роботодавця. З огляду на це, роботодавець зобов'язаний створити безпечні й здорові умови праці. Тому, на нього покладається обов'язок відповідно до ст.130 Кодексу цивільного захисту України розробити, спільно з органами чи посадовими особами відповідальними за охорону праці, такі локальні акти: інструкції з охорони праці під час «Повітряної тривоги»; плани евакуації та маршрути прямування до найближчих укриттів; накази про організацію дій під час тривоги

та можливості виконання роботи в укритті; графіки проведення навчань та інструктажів та протоколи проведених навчань та інструктажів. Плани, інструкції та накази повинні бути доведені до відома працівників [2].

Для України, яка обрала курс на євроінтеграцію, варто зосередити увагу на положеннях Директиви ради Європейського Союзу 89/391/ЄЕС «Про запровадження заходів, покликаних заохочувати до покращення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі» ще далекого 1989 року, ключовими положеннями якої визначено обов'язок роботодавця оцінювати ризики та небезпеки на робочому місці, а також встановлювати вимоги щодо інформування, навчання та консультування з питань безпеки та охорони праці [3]. Визначені ключові положення для України набирають свого наукового та практичного значення тільки в останні роки.

Окрім того, варто погодитися, що перед Україною у процесі наближення до європейського законодавства з безпеки праці стоять такі основні завдання:

- моніторинг управління ризиками, що спрямований на запобігання та поліпшення стану безпеки і здоров'я працівників;

- інтеграція безпеки праці з гігієною праці;

- зменшення кількості чинних правових актів, їх об'єднання та удосконалення відповідно до сучасних умов існування суспільства;

- запровадження принципу відповідальності роботодавців, що не може перекладатися на інших осіб, за забезпечення безпеки та здоров'я працівників;

- запровадження обов'язку роботодавців уживати (і постійно коригувати з урахуванням змінюваних обставин) заходи, необхідні для забезпечення безпеки і охорони здоров'я працівників, у тому числі щодо запобігання професійним ризикам, їх оцінювання, інформування, навчання і консультування, а також забезпечення необхідної організації та засобів з суворим дотриманням послідовних та ієрархічних загальних принципів запобігання;

- забезпечення поширення сфери дії національного законодавства з безпеки та гігієни праці на всі галузі та сектори, а також на всіх роботодавців і працівників за винятком певних особливих галузей [4].

Виконання цих завдань може стати складовою гармонізації національного законодавства із правом ЄС та умовою зміцнення державного управління за європейськими принципами.

Отже, варто наголосити на тому, що в сучасних умовах розвитку нашого суспільства існує велика проблема у питанні забезпечення охорони та безпеки праці. Це зумовлено, в першу чергу, невідповідністю багатьох нормативних актів у сфері охорони праці вимогам сьогодення, а по-друге, необхідним та важливим аспектом охорони праці є попередження ризиків на робочих місцях, удосконалення та розробка нормативів з охорони праці з урахування реалій сьогодення, постійного навчання з охорони праці та забезпечення й дотримання психологічної безпеки на робочих місцях.

Література:

1. Бужанська М.В. Актуальні проблеми безпеки праці під час воєнного стану в Україні. *Вісник ХНТУ. Соціальні та поведінкові науки*. 2023. №4 (87). URL : https://doi.org/10.35546/kntu2073-4481.2023.4.54.C.414-418.

2. Кодекс цивільного захисту України: Закон від 02.10.2012 №5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text.

3. Про запровадження заходів для поліпшення безпеки та охорони здоров'я працівників під час роботи: Директива Ради 89/391/ЄЕС від 12 червня 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b23#Text.

4. Узгодження українського законодавства з європейською нормативно-правовою базою з безпеки і гігієни праці: ключові питання. Охорона праці. URL: https://oppb.com.ua/articles/uzgodzhennya-ukrayinskogo-zakonodavstva-z-yevropeyskoyu-normatyvno-pravovoyu-bazoyu-z-0.

Скрипник Андрій Володимирович,
доктор філософії в галузі права,
асистент кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ПРО УМОВИ ЗАКОННОСТІ ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОГОЛОШЕННЯ ПІДОЗРЮВАНОГО У РОЗШУК У КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ КОНВЕНЦІЙНИХ СТАНДАРТІВ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Доволі часту у вітчизняній практиці правоохоронних органів виникають ситуації, за яких місцезнаходження особи, щодо якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру, невідоме. Проте для того, щоб встановити його місцезнаходження потребується тривалий час, для чого досудове розслідування має бути зупинене. Проте, зупинити досудове розслідування можливо лише після повідомлення про підозру і оголошення особи в розшук, із чого випливає низка проблемних питань, розглянути які і варто в межах даних тез.

Вимоги процесуального закону до оголошення підозрюваного в розшук містяться у ст.281 КПК, яка передбачає: якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме або він виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України чи за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора за умови його належного повідомлення про такий виклик, слідчий, прокурор оголошує розшук такого підозрюваного. До оголошення підозрюваного в розшук слідчий, прокурор зобов'язаний вжити заходів щодо встановлення його місцезнаходження.

Отже, законним зупинення досудового розслідування на підставі п.2 ч.1 ст.280 КПК буде лише за наявності наступних

підстав: а) у кримінальному провадженні здійснено повідомлення про підозру, а особа, яку оголошують в розшук набула статусу підозрюваного; б) фактичні підстава № 1: місцезнаходження підозрюваного невідоме або він виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України чи за межами України; в) фактичні підстава № 2: підозрюваний не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора за умови його належного повідомлення про такий виклик; г) передумова: вжиття слідчим заходів щодо встановлення місцезнаходження підозрюваного.

Відповідно до ч.1 ст.42 КПК підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 цього Кодексу, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень.

За ч.1 ст.278 КПК письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень.

Згідно з ч.3 ст.111 КПК повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у випадках, передбачених цим Кодексом, у порядку, передбаченому главою 11 цього Кодексу, за винятком положень щодо змісту повідомлення та наслідків неприбуття особи.

Відповідно до ч.1 ст.135 КПК особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою.

За ч.2 цієї ж статті у разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з

нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи.

Отже, для вручення повідомлення про підозру процесуальний закон передбачає можливість:

– особистого вручення такого особі;

– направлення поштою за адресою її проживання; або

– у випадку тимчасової відсутності особи за місце проживання – вручення повідомлення про підозру під розписку дорослому члену сім'ї чи особі, яка з нею проживає.

Згідно з ч.1 ст.281 КПК якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме або він виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України чи за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора за умови його належного повідомлення про такий виклик, слідчий, прокурор оголошує розшук такого підозрюваного. Тобто, оголошення в розшук підозрюваного є можливими виключно за наявності одночасно двох підстав: невідомість місця проживання або виїзд за межі України та неявка без поважних причин за викликом.

Доволі часто у правоохоронній практиці виникають складнощі із належним викликом особи, якій стороною обвинувачення планується вручення повідомлення про підозру. Проте, варто зауважити, що допущені на цьому етапі процесуальні порушення можуть нівелювати усю сутність проведеної процесуальної дії, що підтверджується релевантною судовою практикою. Так, ухвалою слідчого судді Бабушкінського районного суду м.Дніпропетровська від 21 липня 2021 року (справа № 200/3456/18; номер ЄДРСР 98813075) було скасовано постанову слідчого про зупинення досудового розслідування, через те, що «оскаржувана постанова є такою, що не відповідає приписам процесуального закону, оскільки вона, між іншим, не погоджена прокурором та органом досудового розслідування не було вчинено жодних дій спрямованих на повідомлення ОСОБА_4 про необхідність явки до слідчого» [1].

Ухвалою слідчого судді Новоукраїнського районного суду Кіровоградської області від 12.01.2021 року (справа № 396/1099/20; номер ЄДРСР 94119564) постанову слідчого про зупинення досудового розслідування було скасовано з наступних мотивів: «Як вбачається з оскаржуваної постанови, досудове розслідування кримінального провадження зупинено у зв`язку з оголошенням розшуку підозрюваного, однак в оскаржуваній постанові, в супереч ч.2 ст.280 КПК України не вказано, що до зупинення досудового розслідування слідчим виконано всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, а також всі дії для здійснення розшуку підозрюваного. … При цьому, слідчий обмежився лише висновком, що підозрюваний ухиляється від слідства та його місцезнаходження не відоме, однак, у порушення вимог ст.110 КПК України, слідчим не наведено будь-якого висновку чи обґрунтування, за яких слідчий не здійснив всього обсягу слідчих дій а також належним чином не обґрунтовано мотиви прийняття такого рішення з посиланням на положення КПК України, що є неприпустимим.

Крім того, надані слідчим копії матеріалів кримінального провадження №12019120230000512 не містять даних щодо належного повідомлення ОСОБА_5 про виклики для проведення слідчих дій. Не надано таких доказів й слідчим ОСОБА_3 в судовому засіданні» [2].

Ухвалою слідчого судді Шевченківського районного суду м. Львова від 26 жовтня 2020 року (справа № 466/7785/20, номер ЄДРСР 92517605) було задоволено скаргу сторони захисту, яка посилалася на наступні обставини: «Сторона захисту з 07.08.2020 р. не викликалася в порядку передбаченому ст.ст.135-137 КПК України у СВ Шевченківського ВП ГУНП у Львівській області, місце проживання ОСОБА_4 для сторони обвинувачення є відомим, останній на час досудового слідства не покидав місце реєстрації, від органу досудового розслідування не ухилявся та готовий з`явитися до слідчого чи прокурора за першою їх вимогою, просить слідчу суддю скасувати постанову про зупинення досудового розс-

лідування у кримінальному провадженні № 12016140090001061 від 21.03.2016 р. та оголошення ОСОБА_4 в розшук як незаконну» [3].

Отже, постанова про зупинення досудового розслідування може вважатися законною лише за умови дотримання викладених вище вимог процесуального закону. Порушення останніх може нівелювати саму сутність прийнятого процесуального рішення, що матиме прямий вплив як на обрахунок строків досудового розслідування, так і на визначення можливості притягнення особи до кримінальної відповідальності (зокрема, в частині визначення наявності або відсутності підстав для зупинення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності). Дотримання зазначених гарантій є невід'ємною частиною конвенційних стандартів прав людини, визнаних європейською спільнотою, зокрема – права на справедливий суд (ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

Література:

1. Ухвала Бабушкінського районного суду м.Дніпропетровська від 21 липня 2021 року (справа № 200/3456/18). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/98813075.
2. Ухвала Новоукраїнського районного суду Кіровоградської області від 12.01.2021 року (справа № 396/1099/20). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/94119564.
3. Ухвалою слідчого судді Шевченківського районного суду м. Львова від 26 жовтня 2020 року (справа № 466/7785/20). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92517605.

Славко Анна Сергіївна,

кандидатка юридичних наук, доцентка,

Сумський державний університет

ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: ВПЛИВ «М'ЯКОЇ СИЛИ»

Європейський Союз позиціонують як одну з найбільш розвинених економік світу і як союз, заснований на ціннос-

тях, зокрема – на цінностях демократії та вільного ринку. Частина 5 статті 3 Договору про Європейський Союзу поряд з іншими завданнями ЄС проголошує, що «у своїх відносинах зі світом Союз підтримує та поширює свої цінності та інтереси, сприяє захисту своїх громадян». Поширюючи свої цінності у зовнішніх зносинах, ЄС може вдаватися до різних інструментів впливу. Ця робота фокусується передусім на так званій «м'якій силі», яку ЄС використовує для встановлення стандартів перехідного правосуддя.

Американський політолог Джозеф Най (Joseph Nye) визначив «м'яку силу» як здатність держави впливати на інших, щоб вони робили те, що вона хоче, без сили чи примусу. Цю концепцію тепер можна розглядати як альтернативу традиційній жорсткій силі, що базується на прямому залученні військових та економічних засобів [1]. Як наголошують дослідники, ЄС формує свою м'яку силу відповідно до своїх цінностей через свою особливу історію та ліберальну конструкцію. Історичний наратив мирної інтеграції між країнами, які колись були ворогами, свідомо представляється ЄС як головне джерело м'якої сили (за що Союз став лауреатом Нобелівської премії миру у 2012 році) [2].

Підходи перехідного правосуддя, як правило, використовуються за надзвичайних обставин, після збройного конфлікту або репресивного правління, коли ЄС може підтримувати низку заходів втручання [3]. Переважно такі заходи втручання послуговуються інструментами «м'якої сили».

Загалом ООН визначає, що перехідне правосуддя складається як з судових, так і позасудових процесів і механізмів, включаючи ініціативи щодо кримінального переслідування, сприяння ініціативам щодо права на правду, відшкодування збитків, інституційні реформи та національні консультації. Будь-яка обрана комбінація повинна відповідати міжнародним правовим стандартам та зобов'язанням [4].

Нещодавні політики ЄС щодо перехідного правосуддя узгоджені з цитованим вище Договором про ЄС, що відображено, зокрема, у Стратегічних рамках з прав людини та де-

мократії, прийнятих Радою 25 червня 2012 року [5] та Плану дій ЄС з прав людини та демократії на 2020-2027 роки [6]. Крім встановлення нормативної рамки та підтримки Міжнародного кримінального суду, ЄС також є одним із найбільших фінансових донорів ініціатив у сфері перехідного правосуддя в усьому світі, зокрема через географічні та тематичні інструменти зовнішньої допомоги ЄС [7].

Прикладом такої ініціативи можна вважати PEACE Програми для Північної Ірландії. Перша програма PEACE (первісна назва – Special Support Programme for Peace and Reconciliation (SSPPR) реалізовувалася з 1995 по 1999 роки.

Програма PEACE I була створена для того, щоб «позитивно відреагувати на можливості, що виникли завдяки розвитку мирного процесу в Північній Ірландії протягом 1994 року, особливо на оголошення про припинення насильства основними республіканськими та лоялістськими воєнізованими організаціями» [8]. Бюджет у розмірі 300 млн євро був виділений на початковий період з 1995 по 1997 рік, а подальше фінансування у розмірі 200 млн євро було передбачено на період 1998-1999 років.

Програма PEACE I, розподілена на три транші, запропонувала підхід «знизу вгору», демонструючи підтримку ЄС та відданість мирному процесу в Північній Ірландії та прикордонних графствах. Програма просувала ініціативи з освіти і примирення, а також з інтеграції спільнот [8]. Надалі було реалізовано ще три програми – PEACE II, PEACE III та PEACE IV.

Таким чином, забезпечуючи фінансування низових ініціатив, ЄС просував власні стандарти перехідного правосуддя для Північної Ірландії. Описаний випадок – лише один із прикладів формування стандартів для перехідних демократій за допомогою «м'якої сили» ЄС. Відповідно, можна дійти висновку, що нормотворчість та розробка політик є не єдиними інструментами ЄС у просуванні цінностей, визначених установчими договорами.

Література:

1. Moreno N., Puigrefagut A., Yárnoz I. The European Union's soft power: Image branding or neo-colonialism? 2018. URL: https://www.unav.edu/web/global-affairs/detalle/-/blogs/the-european-union-s-soft-power-image-branding-or-neo-colonialism.

2. Higgins P. EU Soft Power Illusion. SSRN, 2021. URL: https://ssrn.com/abstract=4574873 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4574873.

3. Davis L. The European Union and Transitional Justice, Initiative for Peacebuilding, 2010. URL: https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-IFP-EU-Justice-2010-English.pdf.

4. Guidance Note Of The Secretary-General. United Nations Approach to Transitional Justice, 2010. URL: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/TJ_Guidance_Note_March_2010FINAL.pdf.

5. EU Strategic Framework and Action Plan on Human Rights and Democracy, Luxembourg, 2012. URL: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/foraff/131181.pdf.

6. EU Action Plan On Human Rights And Democracy 2020 – 2027. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/Action-Plan-EN_2020-2027.pdf.

7. The EU's Policy Framework on support to transitional justice. URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/dand/dv/40_eupolicy_frmwrk_suptrans_justice_/40_eupolicy_frmwrk_suptrans_justice_en.pdf.

8. Programmes PEACE I Programme (1995 - 1999). URL: https://peaceplatform.seupb.eu/en/story-of-peace/peace-programmes/peace-i-overview/#_ftn1.

Смирнов Максим Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕХАНІЗМ ПЕРЕДАЧІ ОСІБ ДО МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЯК ЕЛЕМЕНТ АДАПТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

З метою усунення правових перешкод після ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – РС), створення належних передумов для повноцінного співробітництва з Міжнародним кримінальним судом (далі – МКС) на постійній основі, необхідним є адаптація кримінального процесуального законодавства України до права Європейського союзу та міжнародних стандартів, яка повинна мати комплексний характер та супроводжуватись відповідними змінами до матеріального та процесуального права.

Аналіз Розділу IX-2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» дозволяє нам зробити висновок про наявність послідовних етапів передачі особи до МКС, зокрема:

Перший етап – затримання особи. На підставі того, що особа розшукується МКС або на підставі прохання МКС про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, компетентні органи України здійснюють затримання такої особи. Після затримання особа повинна бути доставлена до суду для розгляду питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (тимчасового арешту).

Другий етап – тимчасовий арешт. Після затримання на прохання МКС про тимчасовий арешт до особи застосовується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою (тимчасо-

вий арешт) до шістдесяти діб. Протягом цього періоду до центрального органу України має надійти прохання МКС про арешт і передачу особи. Відповідно до ч. 2 ст. 92 РС прохання про тимчасовий арешт містить заяву про те, що прохання про передачу розшукуваної особи буде надіслано пізніше. Також протягом терміну тимчасового арешту можуть проводитися необхідні судові процедури.

Третій етап – виконання прохання про арешт та передачу. Після тимчасового арешту, застосованого відповідно до ст. 629 КПК та ст. 92 РС, МКС у найкоротші терміни має направити прохання про арешт і передачу особи разом із відповідними документами, передбаченими ст. 91 РС. Після надходження прохання МКС про арешт і передачу особи за дорученням центрального органу України прокурор звертається до слідчого судді з клопотанням про застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до її фактичної передачі та про передачу до МКС на виконання виданого МКС ордеру на арешт або вироку про призначення покарання у виді позбавлення волі.

Четвертий етап – фактична передача особи до МКС. Центральний орган України організовує передачу особи до МКС на виконання прохання МКС про арешт і передачу після набрання законної сили ухвалою суду. Фактична передача особи до МКС здійснюється у спосіб та строки, узгоджені центральним органом України та МКС.

Виходячи з етапів передачі особи до МКС, ст. 633 КПК регламентує його заключний етап, а саме, організацію та порядок фактичної передачі особи до МКС. Відповідно до цього порядку, центральний орган України організовує передачу особи до МКС на виконання прохання МКС про арешт і передачу після набрання законної сили ухвалою суду.

Передбачений ст. 633 КПК порядок організації передачі особи до МКС має певні недоліки, що створюють ризики для швидкого та належного виконання передачі особи до МКС та можуть порушувати права осіб, до яких застосовується зазначена процедура, зокрема:

1) Невизначеність процедури передачі особи. Стаття 633 КПК не визначає конкретний механізм передачі особи, залишаючи це питання для узгодження між центральним органом України та МКС, що може призвести до правових та організаційних перешкоди, особливо в ситуації непорозуміння між сторонами щодо деталей процедури передачі особи, таких як, місце, час, умови перевезення. Відсутність чітко визначеного механізму передачі особи залишає широкий простір для тлумачення та можливих суперечок між центральним органом України та МКС.

2) Невизначеність строків передачі особи. У ч. 2 ст. 633 КПК зазначається, що строки фактичної передачі особи до МКС узгоджуються центральним органом України та МКС. Відсутність передбаченого строку, в межах якого центральний орган України та МКС повинні дійти згоди може призвести до затримки у передачі особи. Таке положення також не буде сприяти швидкому виконанню прохання.

3) Невизначеність строку відкладання передачі особи. Частина 3 ст. 633 КПК дозволяє відкласти передачу особи, якщо щодо неї ведеться кримінальне провадження або вона відбуває покарання за інший злочин, ніж той, якого стосується прохання МКС але не визначає максимального строку на якій можна відкласти передачу особи. Зазначене положення хоча і захищає національні інтереси України, проте може призвести до затягування фактичну передачу особи до МКС на невизначений час.

Зазначена та інші статті забезпечують правову основу для виконання прохань МКС про передачу особи, проте вони потребують додаткового законодавчого врегулювання.

Література:

1. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

Смичок Євген Михайлович,
доктор юридичних наук, доцент кафедри податкового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ГРОШОВА ДОПОМОГА АРМІЇ: ПОДАТКОВО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ДОНАТІВ ДЛЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Питання провадження волонтерської діяльності та здійснення донатів на Збройні Сили України, як ніколи актуалізувалося у зв'язку із повномасштабним вторгненням російської федерації у 2022-му році. Ще із початком війни у 2014-му році в податкове законодавство України почали включатися пільги, які мали своїм спрямуванням не тільки інтенсифікувати волонтерську діяльність, але й зняти штучні бар'єри в аспекті допомоги армії. Волонтерська діяльність, безумовно, є і буде суспільно важливою діяльністю, яка при цьому повинна провадитися з дотриманням спеціального податково-процедурного правового режиму [1, с. 198].

Якщо фізичні особи мабуть ніколи не стикалися з податково-правовими перепонами щодо здійснення донатів, то цього, однак, не скажеш щодо юридичних осіб (загальносистемників). Проблематику грошових донатів Збройним Силам України від юридичних осіб, які є суб'єктами провадження господарської діяльності доцільно розглянути крізь призму трьох податків:

(А) податку на прибуток підприємств;

(Б) податку на додану вартість;

(В) податку на доходи фізичних осіб.

Таким чином пропонуємо здійснити послідовний аналіз здійснення юридичною особою (загальносистемником) (далі – «ТОВ») грошових донатів для Збройних Сил України.

І. Податок на прибуток підприємств (ПнП)

За загальним правилом, раніше ТОВ не могло надавати грошову допомогу без податково-правових наслідків Збройним Силам України. Якщо підприємство застосовувало корегування з ПнП то у такому випадку діяли правила пп. 140.5.9 п. 140.5 ст. 140 ПК України, де зазначалося наступне:

«140.5. Фінансовий результат податкового (звітного) періоду збільшується:

… 140.5.9. на суму коштів або вартості товарів, виконаних робіт, наданих послуг, безоплатно перерахованих (переданих) протягом звітного (податкового) року неприбутковим організаціям, внесеним до Реєстру неприбуткових установ та організацій на дату такого перерахування коштів, передачі товарів, робіт, послуг (крім неприбуткової організації, яка є об'єднанням страховиків, якщо участь страховика у такому об'єднанні є умовою проведення діяльності такого страховика відповідно до закону, та неприбуткових організацій, до яких застосовуються положення підпункту 140.5.14 цього пункту), у розмірі, що перевищує 4 відсотки оподатковуваного прибутку попереднього звітного року» [2].

Тобто, загальне правило колись встановлювало ліміти на допомогу неприбутковим організаціям (до яких належать і військові частини).

Однак, на сьогоднішній день відповідні обмеження (ліміти) зняті (при дотримані цільового спрямування коштів).

Відповідно до пп. 69.6 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX ПК України:

«69.6. Коригування, встановлені підпунктом 140.5.9 пункту 140.5 статті 140 цього Кодексу, не проводяться щодо сум коштів або вартості спеціальних засобів індивідуального захисту (касок, бронежилетів, виготовлених відповідно до військових стандартів), технічних засобів спостереження, лікарських засобів та медичних виробів, засобів особистої гігієни, продуктів харчування, предметів речового забезпечення, а також інших товарів, виконаних робіт, наданих послуг, які добровільно перераховані (передані) Збройним Силам України, Національній гвардії України, Службі безпеки України,

Службі зовнішньої розвідки України, Державній прикордонній службі України, Міністерству внутрішніх справ України, Управлінню державної охорони України, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, іншим утвореним відповідно до законів України військовим формуванням, їх з'єднанням, військовим частинам, підрозділам, установам або організаціям, що утримуються за рахунок коштів державного бюджету, для потреб забезпечення оборони держави …». [2]

Вище зазначене правило було включено до Податкового кодексу України у 2022-му році після початку повномасштабного вторгнення російської федерації. Таким чином, якщо ТОВ дотримується цільового направлення грошових донатів, застосування корегувань з ПнП непотрібне.

ІІ. Податок на додану вартість (ПДВ)

При переказі коштів на користь військових формувань не виникає ПДВ зобов'язань, адже переказ коштів не є об'єктом оподаткування ПДВ. Об'єктом оподаткування ПДВ є тільки постачання товарів, робіт та послуг. У випадку грошових донатів на Збройні Сили України, відсутній об'єкт оподаткування ПДВ як такий.

ІІІ. Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) (крізь призму додаткового блага)

Якщо мова йде про переказ коштів на користь військових формувань, а не конкретних осіб, додаткове благо відсутнє. Проблематика додаткового блага виникала б тільки якщо переказ грошових коштів мав персоніфікований характер по відношенню до конкретних фізичних осіб. Таким чином потрібно резюмувати, що оподаткування ПДФО та військовим збором, у випадку грошових донатів на Збройні Сили України або інші українські військові інституційні утворення, відсутнє.

Висновок. Отже, на сьогоднішній день ТОВ на загальній системі оподаткування може допомагати Збройним Силам України/ Службі зовнішньої розвідки України/ іншим утвореним відповідно до законів України військовим формуван-

ням, їх з'єднанням, військовим частинам, підрозділам, установам або організаціям для забезпечення потребу оборони держави. Однак, проаналізовані положення не дозволяють без суттєвих податково-правових ризиків виплачувати кошти конкретній групі осіб-військових чи на користь благодійних фондів реквізити яких вказують окремі підрозділи. Платити потрібно конкретно на військове формування, що зареєстровано в Реєстрі неприбуткових установ та організацій та їх офіційні реквізити. Тобто, провести оплату ТОВ на умовну військову частину – може. Сплатити на рахунок окремого військового чи благодійного фонду – тільки із законодавчо-встановленими обмеженнями та податковими наслідками.

Література:

1. Кучерявенко М.П., Брояков С.В. Волонтерство як засіб забезпечення соціальних прав в умовах воєнного стану. Соціальні права. Виклики воєнного часу : зб. тез доп. Шостої Міжнар. наук.-практ. конф. «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 6 лип. 2023 р.). Харків : Право, 2023. С. 195-199.

2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI в редакції від 03.01.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.

Спаскін Олег Анатолійович,
аспірант кафедри податкового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТУ СКЛАДУ ПОДАТКОВОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Саме можливість особою дотримуватися правил та норм, за порушення яких передбачена відповідальність, однак не вжиття нею достатніх заходів щодо їх дотримання, через вчинення дій, які можуть бути кваліфікуючим органом, є свідчення вини особи у вчиненні податкового правопорушення.

Отже, Податковим кодексом України на контролюючий орган покладено обов'язок доведення вини. Без виконання цього особу неможливо притягнути до фінансової відповідальності за податкове правопорушення, для кваліфікації якого необхідною умовою є наявність вини. Відсутність обґрунтувань умисного вчинення позивачем порушення норм виключає можливість застосування до нього фінансових санкцій. При цьому, треба враховувати і те, що в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача [1, ч. 2 ст. 77].

Публічно-правова оцінка вини базується на доктрині психологічної теорії вини. Відповідно до неї вина особи щодо вчиненого суспільно небезпечного і протиправного діяння визначається не через об'єктивні категорії, а через суб'єктивні (інтелектуально-вольові) ознаки. Наприклад, відповідно до статті 23 чинного Кримінального кодексу України «виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності» [2]. У проєкті нового Кримінального кодексу України вина визначена як «виражене у формі умислу або необережності психічне ставлення особи до вчинюваної нею протиправної дії чи бездіяльності, а також до його наслідку, якщо він визначений цим Кодексом як ознака складу кримінального правопорушення» [3]. Очевидна відмінність визначень обумовлена лише відмовою розробників проєкту від категорії «суспільної небезпечності діяння», що не торкнулося саме психологічного змісту вини.

Виходячи з психологічного розуміння вини в публічному праві, її зміст визначається через три ознаки, з яких перші дві є інтелектуальними, а третя – вольовою:

а) перша інтелектуальна ознака полягає у свідомісному ставленні особи до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння, тобто в усвідомленні чи не усвідомленні такою особою суспільної небезпечності вчинюваного нею діяння;

б) друга інтелектуальна ознака полягає у свідомісному ставленні особи до суспільно небезпечних наслідків скоєного нею діянні і може проявлятися у передбаченні цих наслідків, чи не передбаченні їх;

в) вольова ознака полягає у вольовому ставленні особи до настання суспільно небезпечних наслідків, якщо вона їх передбачає, і може проявлятися в бажанні або в небажанні їх настання [4, с. 181-185].

Залежно від різного поєднання ознак інтелектуального і вольового моменту у змісті вини, виділяються дві її форми: умисел та необережність.

Умисел - така форма вини, при якій особа: а) усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння; б) передбачає його суспільно-небезпечні наслідки; в) бажає, або свідомо допускає їх настання.

Необережність – така форма вини, яка передбачає:

а) самовпевненість як форму необережності, що характеризує поведінку особи в умовах, коли вона передбачала можливість настання суспільно-небезпечних наслідків свого діяння, але легковажно розраховувала на їх відвернення [2, ч. 2 ст. 25]. Самовпевненість має місце там, де особа, не розцінюючи своє діяння (ухилення) як реально суспільно небезпечне, водночас передбачає, що потенційно подібні діяння здатні призвести до несплати податків. Вона абстрактно передбачає можливість ненадходження коштів до бюджету чи державного цільового фонду, усвідомлюючи, що діяння, подібне до вчинюваного нею, у іншої особи, в інший час, в іншому місці може закінчитися таким наслідком. Але в своїй ситуації особа переконана у ненастанні такого наслідку: вона розраховує на його відвернення, беручи до уваги певні конкретні, відомі їй об’єктивні чи суб’єктивні фактори, через які, на її переконання, несплата податків не станеться. Однак, такий розрахунок особи виявляється легковажним – вказані фактори не перешкоджають несплаті податку і несплата таки відбувається, кошти не надходять до бюджету чи державного цільового фонду;

б) недбалість – уособлює дії або бездіяльність особи, не передбачала можливості настання суспільно-небезпечних наслідків свого діяння, хоча повинна була і могла їх передбачити [2, ч. 3 ст. 25]. Недбалість має місце там, де особа зовсім (навіть абстрактно) не передбачає настання суспільно небезпечного наслідку свого діяння – ненадходження коштів до бюджету чи державного цільового фонду. Таке ненадходження і для неї самої стає неочікуваною новиною, але згодом з'ясовується, що воно не повинно було бути для неї новиною, навпаки – вона повинна була і могла передбачити цей суспільно небезпечний наслідок. Наявність обов'язку передбачити такий наслідок встановлюється на основі нормативних приписів (закон, посадова інструкція тощо), наявність можливості – на основі конкретних фактичних характеристик особи (чи конкретно він/вона, в тих умовах часу, місця, обстановки, наявної інформації і т.д. міг передбачити наслідок).

Показово, що за чинним Кримінальним кодексом України ухилення від сплати податків, незалежно від форми вини, з якою воно вчинене, підлягає кваліфікації за статтею 212. У проєкті нового Кримінального кодексу України вперше диференційована відповідальність за ухилення від сплати податків залежно від форми вини, з якою вчинене це діяння. Пропонується включення податкових правопорушень в Книгу шосту «Кримінальні правопорушення проти економіки» розділ 6.3 «Кримінальні правопорушення проти фінансів» [3]. При цьому, кримінальна відповідальність в сфері податкових відносин диференціюється трьома статтями: ст. 6.3.12 «Ухилення від сплати податку», ст.6.3.13. «Ухилення від погашення податкового боргу», ст. 6.3.14. «Несплата податку, збору чи єдиного внеску на загально обов'язкове державне соціальне страхування, що з необережності спричинило тяжку майнову шкоду».

Системний підхід гарантує встановлення санкцій за злочини без надмірної деталізації та унеможливлення безпідставного та широкого розсуду. Правопорушення за ст. 6.3.12 та 6.3.13. віднесено до злочину першого ступеня, тоді як за ст.

6.3.14 – до злочину третього ступеня. Відповідно до ст. 3.2.5 «Санкції за злочини» за злочини залежно від ступеня їхньої тяжкості встановлюються такі санкції: 1) злочин 1 ступеня тяжкості – штраф у розмірі від 100 до 500 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від 3 місяців до 2 років; 3) злочин 3 ступеня тяжкості – штраф у розмірі від 1000 до 2000 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від 3 до 4 років [3].

Література:

1. Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України, 2005, № 35-36, № 37, ст.446.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, Ст.131.
3. Проєкт нового Кримінального кодексу України URL: https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code.
4. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, В. І. Борисов та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. - 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020.

Стрілко Дмитро Леонідович,
старший викладач кафедри правознавства та фінансів
Полтавського інституту економіки і права
ЗВО Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»
Аванесян Геннадій Миколайович,
доцент кафедри правознавства та фінансів
Полтавського інституту економіки і права
ЗВО Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ТА НЕДИСКРИМІНАЦІЇ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТІВ ЄС

Забезпечення принципу рівності та недискримінації є фундаментальною цінністю Європейського Союзу, закріпленою

у статті 2 Договору про ЄС та статті 21 Хартії основних прав Європейського Союзу. У сфері трудових відносин цей принцип набуває особливого значення, оскільки стосується доступу до праці, умов праці, професійної підготовки та оплати. Гармонізація українського законодавства з європейськими стандартами є ключовим пріоритетом на шляху євроінтеграції.

Система захисту від дискримінації в ЄС ґрунтується на широкому комплексі первинного та вторинного законодавства. До первинного права належать статті 21 та 23 Хартії основних прав ЄС, які закріплюють загальну заборону дискримінації та принцип рівності чоловіків і жінок, а також стаття 157 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС), що встановлює принцип рівної оплати праці. Вторинне право представлене так званим «антидискримінаційним пакетом» директив. Зокрема, Директива 2006/54/ЄС забезпечує застосування принципу рівних можливостей та рівного ставлення до чоловіків і жінок у питаннях зайнятості та професійної діяльності. Директива 2000/78/ЄС забороняє дискримінацію за ознаками релігії чи переконань, інвалідності, віку або сексуальної орієнтації, а Директива 2000/43/ЄС стосується расового або етнічного походження. Ці директиви визначають єдині стандарти для всіх держав-членів, включаючи чітке розмежування прямої (менш сприятливе ставлення до особи в аналогічній ситуації на підставі захищеної ознаки) та непрямої дискримінації (застосування нейтрального положення, яке ставить осіб із певною ознакою у менш сприятливе становище без об'єктивного виправдання).

Принцип недискримінації застосовується на всіх етапах трудових відносин: від доступу до зайнятості (заборона дискримінаційних вимог у оголошеннях про вакансії) до звільнення (заборона звільнення, що ґрунтується на дискримінаційних ознаках, включаючи вагітність). Особлива увага приділяється рівній оплаті за однакову або рівноцінну роботу відповідно до статті 157 ДФЄС та Директиви 2006/54/ЄС, що охоплює всі складові винагороди. Крім того, Директиви ЄС

визнають утиски (харасмент) та сексуальні утиски формами дискримінації, зобов'язуючи роботодавців вживати заходів для їх запобігання. Важливу роль у забезпеченні дотримання стандартів ЄС відіграє прецедентне право Суду Європейського Союзу, яке, зокрема, чітко розмежувало поняття дискримінації та позитивних дій (affirmative action). Позитивні дії (стаття 157 ДФЄС) – це пропорційні та обмежені у часі заходи, спрямовані на запобігання або компенсацію недоліків, пов'язаних із захищеною ознакою (наприклад, програми підтримки жінок чи осіб з інвалідністю), які не вважаються дискримінацією.

Україна здійснила перші кроки на шляху імплементації європейських стандартів. Було внесено зміни до Кодексу законів про працю України (КЗпП) та прийнято Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Зокрема, Стаття 21 КЗпП була доповнена забороною будь-якої дискримінації у сфері праці за широким переліком ознак, гармонізованим з Директивами ЄС. Проте, залишаються виклики та прогалини. Вони включають низьку ефективність правозастосування через недостатню судову практику та низьку обізнаність громадян про свої права, а також необхідність подолання гендерного розриву в оплаті праці шляхом впровадження механізмів прозорості. Необхідне також чіткіше законодавче регулювання та застосування спеціальних тимчасових заходів, тобто позитивних дій.

Отже, досягнення повної відповідності європейським стандартам у сфері рівності та недискримінації є наріжним каменем європейської інтеграції України. Це вимагає не лише подальшої гармонізації норм КЗпП та спеціального законодавства, але й розвитку правозастосовної практики, посилення інституційного захисту та підвищення культури рівності у трудовому середовищі.

Література:

1. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12. 2000. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016P/TXT.
2. Директива 2006/54/ЄС Європейського Парламенту та Ради про реалізацію принципу рівних можливостей та рівного ставлення до чоловіків та жінок у питаннях зайнятості та професійної діяльності від 5 липня 2006 року. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2006/54/oj.
3. Директива Ради 2000/78/ЄС про встановлення загальних рамок для однакового ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності від 27 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-00#Text.
4. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text.
5. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text.

Терела Галина Василівна,
докторка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри теоретико-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ЯК МІРИЛО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Прагнення стати невід'ємною складовою сім'ї європейських народів було і є незмінним прагненням незалежної України, яке ще більше актуалізувалося під час триваючої російсько-української війни. Статус кандидата на вступ до ЄС, який Україна отримала згідно з рішенням Європейської ради від 23 червня 2022 року, передбачає виконання взятих зобов'язань та проведення цілого ряду євроінтеграційних реформ. Цьогорічний звіт по Україні в межах пакета розширення ЄС засвідчив найкращий результат за три останні роки [1].

Разом з тим потребують прискорення реформи у сфері фундаментальних питань, зокрема верховенства права. Враховуючи багатоаспектний характер останнього, його розуміння як засадничого принципу та провідної європейської цінності, а також дискусії, які активізувалися останнім часом у літературі у зв'язку з порушеннями в сфері верховенства права окремими державами – членами ЄС та спробами його однобокого тлумачення задля виправдання власних дій (йдеться про Угорщину, Болгарію, Румунію [2]), питання соціально-правової природи європейських цінностей як основи європейської ідентичності та євроінтеграційних процесів є надзвичайно актуальними.

Варто погодитися із думкою про те, що європейські цінності, хоча й відображені в національних правових актах європейських країн та традиціях їх державно-правового розвитку, повинні набути власного, чітко окресленого змістовного значення як мірила поведінки та європейської ідентичності [3]. Разом з тим, незважаючи на закріплення в статті 2 Договору про ЄС переліку спільних цінностей, на яких заснований ЄС, а саме «поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин» [4], залишаються відкритими та дискусійними ряд питань як стосовно вичерпності такого переліку, так і змістовного наповнення його складових. Слушно порушується питання, чому у Договорі про ЄС мир та справедливість визначені як цілі, а не як цінності? Чи є такі цінності лише європейськими, чи вони носять універсальний характер? [5, с. 3].

У пошуках відповіді на питання доцільно звернутися до витоків таких цінностей, їх природи. На основі аналізу правничої літератури можна виокремити кілька підходів до визначення ідеологічної основи європейських цінностей. По-перше, це змістовний/сутнісний підхід, згідно з яким європейські цінності ґрунтуються на «європейській спадщині», включаючи надбання стародавніх Греції та Риму, християнства, Відродження, Просвітництва та ліберальних традицій.

Саме такий підхід покладений в основу Хартії європейської ідентичності, де цінності трактуються як історико-культурна сукупність, а Європа як «перш за все, спільнота цінностей» [6]. По-друге, політико-правовий підхід, відповідно до якого європейськими є «постнаціональні цінності», визначені як такі в правових актах Європейського Союзу як наднаціональної політичної спільноти. По-третє, інтегративний підхід (взаємодоповнюваності змістовного та юридичного аспектів), запропонований С. Івіч, що ґрунтується зі свого боку на ідеї Дж. Роулза про «перекриваючий консенсус». Згідно з останньою лідери різних релігійних, філософських та моральних переконань можуть дійти згоди щодо спільного набору цінностей задля досягнення консенсусу «транснаціональної політичної культури європейської спільноти» [7, с. 115]. Разом з тим досягнення такого консенсусу передбачає різне тлумачення цінностей в різних суспільствах. Концепція лібералізму Дж. Ролза допускає можливість різних інтерпретацій концепції справедливості за однакового, проте, узгодження останніх з «політичною інтерпретацією ліберальної доктрини» [7, с. 114].

Отже, інтеграційний поступ України безпосередньо залежить від подальшого ефективного провадження реформ, а також готовності та здатності усього суспільства до сприйняття європейських цінностей як ядра європейського правового порядку, мірила європейської ідентичності.

Література:

1. Ukraine 2025 Report. Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions. Brussels, 4.11.2025. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/EU-enlargement-.pdf.

2. Pech L. The Rule of Law as a Well-Established and Well-Defined Principle of EU Law. Hague Journal on the Rule of Law. 2022. Vol. 14. Pp. 107–138. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s40803-022-00176-8.

3. Koncewicz T. T. Values / The Oxford Encylopedia of EU Law [OEEUL]. URL: https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law-oeeul/law-oeeul-e92.
4. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями (2010/C 83/01). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.
5. Douglas-Scott S. The Problem of Justice in the EU: Values, Pluralism and Critical Legal Justice. Oxford Legal Studies Research Paper. 2014. № 77. Pp. 1–45. URL: https://ssrn.com/abstract=2458558.
6. A Charter of European Identity. URL. https://www.europa-union.de/fileadmin/files_eud/PDF-Dateien_EUD/Allg._Dokumente/Charter_of_European_Identity.pdf.
7. Ivic S. The Concept of European Values. International Journal of Philosophy of Culture and Axiology. 2019. № 16(1). Pp. 103–117. URL: https://culturajournal.com/wp-content/uploads/2023/08/Cultura-16-1-7.pdf.

Товста Світлана Петрівна,
ст. викладач кафедри правознавства та фінансів
Полтавського інституту економіки і права
ЗВО Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»

ПРОБЛЕМА УНІФІКАЦІЇ ПІДХОДІВ ДО ТЛУМАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ДОБРОСОВІСНОСТІ, СПРАВЕДЛИВОСТІ Й РОЗУМНОСТІ, ЯКІ ЛЕЖАТЬ В ОСНОВІ ПРИВАТНОГО ПРАВА ЄС

Сучасний етап розвитку правової системи України характеризується активним процесом гармонізації та уніфікації законодавства із правом Європейського Союзу. У цьому контексті особливого значення набуває питання формування єдиного підходу до тлумачення базових принципів приватного права, серед яких центральне місце займають принципи добросовісності, справедливості та розумності. Саме вони визначають морально-етичний та правовий зміст цивільних і господарських відносин, забезпечують баланс між інтересами

сторін та виступають фундаментом європейської правової традиції.

Принцип добросовісності (good faith) у праві Європейського Союзу розглядається як універсальна норма поведінки, що зобов'язує сторони діяти чесно, відкрито й з урахуванням законних інтересів іншої сторони. Його зміст виходить за межі суто правових зобов'язань і охоплює моральні стандарти поведінки в договірних і позадоговірних відносинах. Добросовісність є основоположним принципом у багатьох актах acquis communautaire, зокрема у Директиві ЄС 93/13/ЄЕС про недобросовісні умови в договорах із споживачами, у Регламенті (ЄС) № 2016/679 (GDPR), а також у Принципах європейського договірного права (PECL) та Проекті Спільної Рамкової Довідки (DCFR).

В українському праві принцип добросовісності закріплений у статті 3 Цивільного кодексу України як один із загальних засад цивільного законодавства. Проте на практиці він часто тлумачиться вузько – як вимога уникати шахрайства чи зловживання правом. У праві ЄС цей принцип має ширше значення: він передбачає взаємну довіру між сторонами, активну співпрацю при виконанні договору, а також обов'язок попереджати контрагента про обставини, що можуть вплинути на виконання зобов'язання. Тому уніфікація підходів до тлумачення цього принципу в Україні потребує глибшого осмислення його змісту через призму європейської практики.

Принцип справедливості (justice, equity) у системі приватного права ЄС пов'язаний із забезпеченням балансу між правами та обов'язками сторін, а також із рівністю учасників цивільного обороту. Європейська доктрина виходить із того, що справедливість – це не лише формальна рівність перед законом, а й реальне забезпечення захисту слабшої сторони у правовідносинах. Наприклад, у споживчих договорах чи трудових відносинах законодавець ЄС активно використовує принцип «матеріальної справедливості», яка дозволяє компенсувати нерівність економічного становища сторін.

У національному законодавстві України принцип справедливості часто згадується у контексті судової практики або як морально-етична категорія. Проте при гармонізації із європейським правом він повинен набути нормативного змісту: стати критерієм оцінки правомірності дій сторін, а також підставою для судового тлумачення умов договору. Європейський суд справедливості (CJEU) неодноразово наголошував, що тлумачення права має виходити з принципу пропорційності та забезпечення справедливого балансу між приватними й публічними інтересами. Це положення є важливим орієнтиром для українських судів у процесі євроінтеграції.

Третім ключовим принципом приватного права ЄС є принцип розумності (reasonableness). У праві Європейського Союзу він використовується як критерій оцінки поведінки учасників цивільного обороту, обсягу їхніх обов'язків та міри відповідальності. У DCFR він визначається як "поведінка, що відповідає тому, чого можна очікувати від розумної, обачливої та справедливої особи за аналогічних обставин". У цьому аспекті принцип розумності виступає важливим інструментом забезпечення гнучкості приватного права, дозволяючи судам враховувати конкретні обставини справи.

В українському цивільному законодавстві принцип розумності згадується у низці норм – зокрема, у статтях 13, 509, 627 ЦК України. Проте на практиці відсутня єдина методика його застосування. Часто суди посилаються на нього декларативно, без розкриття конкретних критеріїв оцінки дій сторін. У цьому контексті адаптація до європейського підходу має на меті запровадження системи «розумного стандарту поведінки», що враховує як правові, так і етичні аспекти дій особи.

Уніфікація підходів до тлумачення цих принципів вимагає комплексних кроків на рівні законодавства, судової практики та правничої освіти. Насамперед слід розробити офіційні методичні рекомендації або роз'яснення Верховного Суду щодо застосування принципів добросовісності, справедливості й розумності у приватноправових спорах. Також доцільно

передбачити їх як обов'язковий елемент тлумачення та виконання договорів, що відповідає європейській традиції.

У контексті правової інтеграції України в Європейський Союз, уніфікація підходів до тлумачення принципів добросовісності, справедливості й розумності має стати не лише теоретичним завданням, а й практичним інструментом підвищення ефективності правозастосування. Її результатом має бути зміцнення довіри між суб'єктами приватних правовідносин, забезпечення передбачуваності рішень судів та стабільності цивільного обороту.

Окремої уваги потребує інтеграція європейських стандартів у навчальні програми юридичних факультетів. Формування єдиної правової культури, заснованої на цінностях добросовісності, справедливості й розумності, сприятиме підготовці фахівців, здатних мислити у європейській правовій парадигмі. Це дозволить не лише гармонізувати законодавство, а й сформувати нову правову свідомість, орієнтовану на повагу до прав людини, верховенство права та соціальну відповідальність.

Отже, уніфікація підходів до тлумачення принципів добросовісності, справедливості й розумності є невід'ємною складовою процесу євроінтеграції України. Вона передбачає не просте перенесення норм, а глибоке осмислення їхнього змісту та функцій у європейському контексті. Лише за умови узгодженості правових позицій, єдності судової практики та формування нової правової культури можна досягти справжньої гармонізації приватного права України з правом Європейського Союзу.

Література:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

Цебенко Соломія Богданівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
Інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРИНЦИПИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ

Україна, прагнучи інтегруватися до європейського економічного, соціального, політичного та правового простору має здійснити низку реформ, імплементувати національне законодавство до основних принципів Європейського Союзу. Одним із перших і ключових серед них стало підписання у 1994 році Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами і їхніми державами-членами [1]. У першому розділі цього документа було закріплено основоположні принципи співробітництва, зокрема повагу до демократичних прав і свобод людини, утвердження ринкової економіки, забезпечення добробуту та стабільності. Саме ці принципи стали нормативною основою формування правових засад взаємовідносин між Україною та ЄС. Принцип поваги до прав людини має безпосереднє значення для функціонування системи публічної управління. Він визначає характер взаємовідносин між суб'єктами приватного права та органами влади й їхніми посадовими особами, а також органічно пов'язаний із концепцією належного урядування, що вимагає дотримання прозорості, підзвітності та верховенства права у всіх владних процедурах [2, с. 286].

Європейські принципи публічного врядування розроблені програмою SIGMA (Програма підтримки вдосконалення врядування та менеджменту) і становлять собою комплексну систему стандартів, що відображають цінності та поведінку, яких громадяни та підприємства очікують від сучасного державного управління [3]. В українському контексті ці стандар-

ти поступово перетворилися на базові орієнтири євроінтеграційного курсу, визначаючи зміст реформ публічного сектора. Починаючи з 2016 року, Україна за підтримки ЄС послідовно реалізує комплексну реформу державного управління. У 2021 році було ухвалено нову Стратегію реформування державного управління до 2025 року [4]. Ця Стратегія є логічним продовженням попереднього етапу трансформацій і базується на аналітичній оцінці стану публічного управління, підготовленій експертами програми SIGMA. Саме ці принципи є основою урядового Плану відновлення України у сфері публічного управління, який передбачає побудову професійної державної служби, ефективного місцевого самоврядування та прозорих адміністративних процедур [5]. Відповідно до Європейських принципів система органів виконавчої влади має бути чітко та ефективно організована, забезпечувати доступ до публічної інформації та захист прав громадян під час взаємодії з державними органами [4, с. 5].

Оскільки у сфері публічного управління не існує жорсткого acquis communautaire та єдиного стандарту, обов'язкового для всіх країн-кандидатів, саме Принципи SIGMA виступають основним орієнтиром для модернізації державних інституцій відповідно до кращих практик ЄС. Можна визначити такі основні напрями реформи: оптимізація структури управління, підвищення ефективності, професіоналізація державної служби, орієнтація на потреби людини та цифровізація управлінських процесів [3]. У межах євроінтеграційного поступу реформа публічного управління посідає центральне місце, адже без прозорої, підзвітної та ефективної моделі державної влади неможливі ні імплементація інших реформ, ні зміцнення довіри громадян.

Одним із найбільш помітних досягнень останніх років є цифрова трансформація публічного сектору. Система «Дія», яка інтегрує державні електронні послуги та цифрові документи, стала важливою технологічною інновацією у модернізації держави. За офіційними даними Міністерства цифрової трансформації, станом на 2024 рік застосунком користувало-

ся понад 21,7 млн громадян, а кількість доступних онлайн-послуг перевищила 140 [6]. У період повномасштабної війни цифрові рішення відіграли не лише адміністративну, а й гуманітарну роль: забезпечили реєстрацію внутрішньо переміщених осіб, швидке створення тимчасових документів для евакуйованих та доступ до державних програм допомоги. Міжнародне визнання цифрової трансформації підтверджене також результатами глобальних досліджень: за даними Harvard Kennedy School, Україна посіла п'яту позицію у світі за розвитком онлайн-держпослуг, піднявшись із 102-го місця у 2018 році [7]. Такий прорив свідчить про системність української цифровізації та її важливу роль у підвищенні ефективності державних інституцій.

Попри успіхи, цифрова трансформація виявила й низку структурних викликів: нерівний доступ до технологій серед окремих соціальних груп, неповну інтегрованість державних реєстрів, а також потребу у значному посиленні кібербезпеки з огляду на постійні загрози у цифровому просторі.

Гармонізація у сфері публічного управління охоплює оновлення законодавства щодо доступу до публічної інформації, удосконалення адміністративних процедур, поступову імплементацію європейських підходів цифрового врядування. Поєднання інституційних реформ і підтримки ЄС створює підґрунтя для формування в Україні держави європейського зразка.

Література:

1. Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: Закон України від 10.11.1994 р. № 237/94-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 46. Ст. 415.

2. Савіцька В.В. Принципи належного урядування в діяльності органів публічної влади. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 284-289.

3. OECD (2023), The Principles of Public Administration, OECD, Paris. URL: https://www.sigmaweb.org/publications/Principles-of-Public-Administration-2023-edition-UKR.pdf.

4. Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від

21.07.2021 р. № 831-р. URL: https://api.par.in.ua/uploads/progress_report/file_uk/35/PARS2022-2025ukr.pdf.
5. План відновлення України. URL: https://recovery.gov.ua/.
6. Виговська В., Шолудько В., Балицька М. *Державна цифрова трансформація: аналіз за 2019-2024 роки*. 26.06.2025. URL: https://voxukraine.org/derzhavna-tsyfrova-transformatsiya-analiz-za-2019-2024-roky.
7. Mamediieva G. *Ukraine's Digital Transformation: Innovation for Resilience*. Center for International Development, Harvard Kennedy School. April 1, 2025. URL: https://www.hks.harvard.edu/centers/cid/voices/ukraines-digital-transformation-innovation-resilience.

Червінська Дар'я Іванівна,
аспірант кафедри податкового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПОДАТКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ОПЕРАЦІЯМИ З ЦИФРОВИМИ АКТИВАМИ

Стрімкий розвиток технологій у 21 столітті, спричинив так звану четверту промислову революцію, особливістю якої вважають панування інформаційних технологій. Виникнення цифрових активів можна напряму пов'язане з розвитком інформаційних технологій. Специфічна природа даного ресурсу зумовила тривале існування цифрових активів поза традиційною фінансовою системою.

За таких обставин, динамічність у створенні нових типів та форм цифрових активів та використання таких значущих змін, задля приховування статків та уникнення контролю з боку держави, спричинило потребу у розробці способів контролю за такими технологіями.

Більшість країн світу були стурбовані складністю моніторингу за потенційними платниками податків, які володіють цифровими активами. У 2018 році найбільш поширеним способом регулювання операцій з цифровими активами, що по-

чали використовувати держави став принцип добровільного декларування. У Великій Британії було запроваджено обов'язок фізичних осіб, що отримують прибуток під час операцій з цифровими активами, самостійно повідомляти про це контролюючий орган і сплачувати податок на приріст капіталу. Проте, чіткого плану моніторингу розроблено не було, а вимоги і правила – встановлені абстрактно. Додатково, для потенційних платників податків було встановлено вимогу вести облік, оскільки контролюючий орган може у будь-який момент попросити пред'явити облікові документи [1]. Така модель набула поширення по світу, за винятком країн які є офшорними центрами, які в цілому не зацікавлені у чіткому контролі та надмірній суворості в питаннях оподаткування. Проте, відсутність прозорості щодо операцій які вчиняються з цифровими активами, складність перевірки реальних показників за кожною країною окремо, призвели до активізації міжнародних обговорень щодо потреби

віднайти глобальне рішення даної проблеми.

У 2023 році за наслідком тривалої праці, Організація Економічного Співробітництва та Розвитку надала на широкий загал редакцію Міжнародних стандартів автоматичного обміну інформацією з податкових питань, до якої було включено Структуру звітності про криптоактиви. Мета – глобалізація звітності за податками щодо усіх фінансових рахунків та криптоактивів [2].

Враховуючи євроінтеграційний курс законодавчих змін в Україні, національне законодавство, у частині контролю за операціями з цифровими активами, оподаткування прибутку від таких операцій, потребувало значних змін.

У квітні 2025 року у Верховній раді було зареєстровано законопроєкт, що стосується регулювання обороту віртуальних активів, який станом на вересень 2025 року було прийнято у першому читанні [3].

Пропонується запровадити модель контролю, схожу до поширеного міжнародного досвіду – надати час для добровільного декларування цифрових активів, сплатити відповідні

податки (для початку за пільговою ставкою, а саме: 5 % податку на доходи фізичних осіб, 5 % військового збору). Такі дані, в подальшому, будуть використовуватися для здійснення податкового контролю.

Чинний Податковий кодекс України визначає податковий контроль як певний комплекс заходів, які здійснюються уповноваженим контролюючим органом. Мета: перевірка виконання податкових зобов'язань та дотримання чинного законодавства, у сферах що відносяться до управління відповідного уповноваженого органу [4].

У випадку добровільного декларування та первинної сплати податків цифрові активи вважатимуться легальними, а подальші операції з такими активами будуть підлягати оподаткуванню і перебувати під моніторингом компетентного органу.

Проте, визначальним є зауваження окремих податкових органів інших країн, зокрема, Великої Британії, які зазначають, що навіть у разі звітування бірж про операції фізичних осіб з цифровими активами, їх зміст враховується, але не є вирішальним, оскільки такі звіти не будуть вважатись податковими розрахунками. Братися до податкового контролю будуть виключно дані самого володільця цифрових активів, при чому контролюючий орган не відкидає можливості використання звітних даних третіх осіб при розрахунку суми податків, що підлягають сплаті.

Специфічна природа цифрових активів перетворює податковий контроль операцій, що з ними проводяться, з фактичного в декларативний. Перевірка виконання податкових зобов'язань здійснюється, але чіткого підтвердження достовірності наданих платником податків даних – немає. Крім того, невизначеним є яким саме шляхом (за яким об'єктом) буде здійснюватися контроль: за поданими звітами, через перевірку транзакцій, через аналіз факту володіння тим чи іншим цифровим активом. За таких умов податковий контроль втрачає свої первинні характерні риси і перетворюється на спосіб формального контролю за звітуванням, без можли-

вості перевірки достовірності даних, що в свою чергу зменшує контрольну функцію держави.

Література:

1. HM Revenue & Customs. Gov.uk. Dealing with HMRC. 29.05.2025. URL: https://www.gov.uk/money/paying-hmrc.

2. OECD (2023), International Standards for Automatic Exchange of Information in Tax Matters: Crypto-Asset Reporting Framework and 2023 update to the Common Reporting Standard, OECD Publishing, Paris, URL: https://doi.org/10.1787/896d79d1-en.

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні : Проєкт закону від 24.04.2025, № 10225-д. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56271.

4. Податковий кодекс України : Закон від 02.12.2010, № 2755-VI : станом на 05.10.2025. Відомості Верховної Ради України. 2011. С. 112. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.

Швецова Лариса Анатоліївна,

суддя Харківського апеляційного суду у відставці

ОПОДАТКУВАННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ

Сьогодні, транснаціональні корпорації (далі – ТНК) виступають ключовими гравцями світової економіки. Це створює для урядів складні виклики у сфері ефективного адміністрування податків, уникнення подвійного оподаткування і, водночас, недопущення агресивної податкової оптимізації з боку ТНК.

Податковий кодекс України (далі – ПКУ), як нормативний акт, який визначає засади податкової системи, також регулює правовідносини щодо оподаткування іноземних компаній та транснаціональних компаній.

Кодекс закріплює принципи оподаткування (ст. 4 ПКУ), серед яких ключовими є правова визначеність, рівність усіх

платників і недопущення подвійного оподаткування, а також визначає критерії та вимоги застосування міжнародних договорів у сфері оподаткування (ст. 14 ПКУ), встановлює механізми врегулювання податкових спорів (зокрема, процедури адміністративного та судового оскарження – ст. 56 ПКУ); містить норми щодо трансфертного ціноутворення (розділ III, ст. 39 ПКУ), які прямо спрямовані на контроль за діяльністю транснаціональних корпорацій; закріплює положення щодо Постійних представництв нерезидентів (ст. 14.1.193, ст. 64, ст. 133–141); передбачає правила щодо контрольованих іноземних компаній (розділ I, ст. 39-2), що є результатом імплементації Плану BEPS. [1]

На практиці особливого значення набуває принцип добросовісності виконання міжнародного договору, який в контексті зазначених відносин полягає в тому, що для інтерпретації термінів міжнародного договору про уникнення подвійного оподаткування всіма країнами, які не зазначили про інше, має застосовуватись однорідне тлумачення, джерелом якого є, насамперед, Коментарі до Модельної конвенції ОЕСР.

Одним із основних пріоритетів у забезпеченні справедливості та рівності податкової системи, є її адаптація до норм та правил Європейського Союзу, з цією метою в Україні активно запроваджуються кращі світові практики боротьби з розмиванням оподатковуваної бази й виведенням прибутку з-під оподаткування (далі -BEPS).

Поняття «розмивання оподатковуваної бази й виведення прибутку з-під оподаткування» стосується стратегій податкового планування, у яких використовують прогалини та неузгодженості у національному та міжнародному податковому законодавстві з метою штучного переміщення прибутків до територій з низьким або нульовим рівнем оподаткування, у яких економічна діяльність невелика або зовсім відсутня. Це призводить до зменшення або уникнення зобов’язань зі сплати податку на прибуток. Практика BEPS зачіпає всі країни, проте особливо великий вплив вона справляє на економіки,

що розвиваються, у зв'язку з їх високою залежністю від податку на прибуток підприємств, зокрема, мультинаціональних корпорацій (МНК).

З метою запровадження пакету BEPS в Україні, Міністерством фінансів Украни спільно з Національним банком України, була розроблена Дорожня карта реалізації плану дій BEPS, а також відповідний Законопроект «Про внесення змін до Податкового кодексу України з метою імплементації Плану протидії розмиванню бази оподатковування та виведенню прибутку з-під оподаткування» [2].

У міжнародному законодавстві зазначені питання регулюються багатосторонніми угодами, рекомендаціями міжнародних організацій, що визначають основні принципи співробітництва держав у цій сфері, а саме: Модельною Конвенцією ОЕСР з податків на доходи і капітал, Проєктом BEPS – ОЕСР/G20, включно з мінімальним стандартом (Country-by-Country Reporting, контрольовані іноземні компанії, трансфертне ціноутворення). Директивами ЄС (для України актуально в контексті євроінтеграції): ATAD (Anti-Tax Avoidance Directive), DAC (Directive on Administrative Cooperation, зокрема DAC6 щодо звітності про агресивне податкове планування), стандартами CRS (Common Reporting Standard) – щодо автоматичного обміну податковою інформацією.

Ст. 3 ПКУ передбачає пріоритет норм міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування над національним законодавством. На практиці це часто стає предметом спорів, коли податкові органи намагаються тлумачити положення конвенцій у власних інтересах.

В Україні під час оподаткування ТНК стикаються з кількома ключовими викликами:

- Трансфертне ціноутворення, так, ПКУ (ст. 39) визначає, що ціни у контрольованих операціях мають відповідати принципу «витягнутої руки» [1].

У постанові ВС від 27 червня 2022 року у справі № 440/1053/19, Суд витлумачив, що свобода суб'єкта господа-

рювання щодо вибору умов, на яких він буде здійснювати господарську діяльність, зокрема щодо цін реалізації товарів, робіт та трансфертне ціноутворювання перебувають у різних сферах суспільних відносин і правового регулювання. Суб'єкт господарювання може реалізовувати товари за договірною ціною, в тому числі й у контрольованих операціях, що відповідає принципу свободи підприємницької діяльності [3]. Але на практиці доведення цього принципу часто перекладається на платника, що створює додаткові ризики.

У справі № 160/1816/20 у постанові від 26 травня 2022 року, Верховний Суд зазначив, що податкові органи мають право перевіряти наявність «ділової мети» у контрольованих операціях [4].

- З 2022 року в ПКУ діють положення про обов'язкове декларування доходів Контрольованих іноземних компаній. Вказана норма є дієвим інструментом протидії виведенню прибутків у низькоподаткові юрисдикції, однак його запровадження покладає на бізнес нові зобов'язання та створює значне навантаження на систему обліку.

- Щодо податку на репатріацію доходів, відповідно до ст. 141 ПКУ, при виплаті доходів нерезидентам застосовуються особливі правила. У разі відсутності належного підтвердження бенефіціарного статусу контролюючі органи донараховують податок, що призводить до спорів.

У постанові від 20.03.2025 у справі № 280/4264/21, Верховний Суд зазначив, що іноземна компанія визнана постійним представництвом, зобов'язана сплачувати податки на доходи за загальними нормами оподаткування [5].

- Щодо бенефіціарного власника доходу, Верховний Суд у постанові від 18.03.2025 у справі № 500/1744/24 підкреслив, що лише фактичний власник доходу, який має економічну вигоду, може застосовувати пільги за міжнародними договорами [6].

Також Верховний Суд неодноразово наголошував, що положення міжнародних угод про уникнення подвійного

оподаткування мають пріоритет над національними нормами Податкового кодексу (справа № 280/4264/21) [5].

Крім цього, Верховний Суд у своїх рішеннях підтверджує, що принцип правової визначеності є ключовим у податкових відносинах:

Так, у постанові від 26.09.2023 у справі № 640/7520/21, Суд зазначив, що стабільність податкового законодавства є обов'язковою умовою для прогнозованої діяльності платника.[7]

У постанові від 20.05.2021 у справі № 240/5855/19, Суд акцентував увагу, що контролюючий орган не має права довільно створювати нові обов'язки для платника податків, які прямо не передбачені ПКУ, підкреслено, що довільне розширення податкових обов'язків порушує принцип правової визначеності, закріплений у ст. 4 ПКУ.[8]

Таким чином, Податковий кодекс України заклав важливі механізми регулювання діяльності транснаціональних корпорацій та запобігання агресивній податковій оптимізації та його ефективність залежить від: послідовного і недискримінаційного застосування; уніфікації судової практики;

забезпечення рівності у відносинах між державою і платником податків.

Тільки за цих умов Україна зможе гармонійно інтегруватися у міжнародний податковий простір і водночас зберегти конкурентоспроможність своєї податкової системи.

Література:

1.Податковий кодекс України: Закон України від 02.10.2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.

2. Дорожня карта реалізації плану дій BEPS, затверджена Міністерством фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/beps-440.

3. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 27 червня 2022 року у справі № 440/1053/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/ Review/105086314.

4. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 26 травня 2022 року у справі № 160/1816/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/ Review/104487816.

5. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20.03.2025 року по справі № 280/4264/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/ Review/126136681.
6. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.03.2025 року у справі № 500/1744/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/ Review/125933033.
7. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 26.09.2023 року у справі № 640/7520/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/ 114137481.
8. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20.05.2021 року у справі № 240/5855/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/ 97076406.

Шимко Артем Романович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, господарського
і фінансового права Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗМЕНШЕННЯ РОЗМІРУ НЕУСТОЙКИ СУДОМ

Під час дії воєнного стану виконання договірних зобов'язань може бути ускладненим об'єктивними факторами, що затрудняють або унеможливлюють належне виконання істотних умов договору. Водночас сторони договірних зобов'язань традиційно застосовують штрафні санкції за порушення умов договору, але інколи нарахування та стягнення штрафних санкцій може бути несправедливим та порушувати баланс принципів добросовісності та розумності. У цьому зв'язку є актуальним дослідження проблем зменшення розміру неустойки судом за власною ініціативою або за клопотанням боржника.

У випадку, коли відповідальність боржника перед кредитором за неналежне виконання обов'язку щодо своєчасного

розрахунку не обмежена жодними межами, а залежить виключно від встановлених договором процентів (штрафу, пені, річних відсотків), то за певних обставин обсяг відповідальності може бути нерозумним з огляду на його непропорційність наслідкам правопорушення.

Крім того, він може бути несправедливим щодо боржника, оскільки майновий тягар відповідних виплат може унеможливити виконання боржником певних зобов'язань, зокрема з виплати заробітної плати своїм працівникам та іншим кредиторам, тобто цей тягар може бути невиправдано обтяжливим чи навіть непосильним.

Зменшення розміру заявленої до стягнення неустойки є правом суду, а за відсутності у законі вичерпного переліку обставин як підстав для зменшення судом розміру неустойки (частина третя статті 551 ЦК України) господарський суд, оцінивши надані сторонами докази та обставини справи у їх сукупності, на власний розсуд вирішує питання про наявність або відсутність у кожному конкретному випадку обставин, за яких можливе зменшення неустойки (постанова ВС від 26.08.2021 у справі № 911/378/17).

Частина третя статті 551 ЦК України надає суду право зменшити розмір неустойки за умови, що її розмір значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення.

При цьому Верховний Суд наголошує, що неустойка має на меті, насамперед, стимулювати боржника до виконання основного грошового зобов`язання та не може становити непомірний тягар для споживача і бути джерелом отримання невиправданих додаткових прибутків для кредитора.

Крім цього, таку функцію, як сприяння належному виконанню зобов`язання, стимулювання боржника до належної поведінки, неустойка виконує до моменту порушення зобов`язання боржником. Після порушення боржником свого обов`язку неустойка починає виконувати функцію майнової відповідальності. Неустойка не є каральною санкцією, а має

саме компенсаційний характер (постанова Верховного Суду від 02.11.2022 у справі № 910/14591/21).

Для того щоб неустойка не набула ознак каральної санкції діє правило частини третьої статті 551 ЦК України про те, що суд вправі зменшити розмір неустойки, якщо він є завеликим порівняно зі збитками, які розумно можна було б передбачити.

Так, положеннями статті 3 ЦК України регламентовано загальні засади цивільного законодавства, якими, згідно з пунктами 3, 6 частини першої цієї статті ЦК України, є свобода договору, справедливість, добросовісність та розумність.

Добросовісність є не тільки однією з основоположних засад цивільного законодавства, а також імперативним принципом щодо дій усіх учасників цивільних правовідносин (пункт 6 частини першої статті 3 ЦК України). Добросовісність – це відповідність дій учасників цивільних правовідносин певному стандарту поведінки, який характеризується чесністю, відкритістю, повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Тобто цивільний оборот ґрунтується на презумпції добросовісності та чесності учасників цивільних відносин, які вправі розраховувати саме на таку поведінку інших учасників, що відповідатиме зазначеним критеріям та уявленням про честь і совість.

Отже, застосування неустойки має здійснюватися із дотриманням принципу розумності, добросовісності та справедливості.

А тому, в силу загальних засад справедливості, добросовісності, розумності, може бути застосований також закріплений законодавцем в статті 3 ЦК України принцип можливості обмеження свободи договору (статті 6, 627 цього Кодексу) і як норма прямої дії, і як безпосередній правовий засіб врегулювання прав та обов`язків у правовідносинах.

Отже, якщо відповідальність боржника перед кредитором за неналежне виконання обов`язку щодо своєчасного розрахунку не обмежена жодними межами, а залежить виключно

від встановлених договором процентів (штрафу, пені, річних відсотків), то за певних обставин обсяг відповідальності може бути нерозумним з огляду на його непропорційність наслідкам правопорушення. Він може бути несправедливим щодо боржника, а також щодо третіх осіб, оскільки майновий тягар відповідних виплат може унеможливити виконання боржником певних зобов`язань, зокрема з виплати заробітної плати своїм працівникам та іншим кредиторам, тобто цей тягар може бути невиправдано обтяжливим чи навіть непосильним. У таких випадках невизнання за судом права на зменшення розміру відповідальності може призводити до явно нерозумних і несправедливих наслідків. Тобто має бути дотриманий розумний баланс між інтересами боржника та кредитора.

З огляду на судову практику, у вирішенні судом питання про зменшення розміру заявленої до стягнення неустойки суди, зокрема, беруть до уваги ступінь виконання основного зобов`язання, поважність причин несвоєчасного виконання відповідачем зобов`язання, поведінку відповідача, яка свідчить про вжиття ним всіх можливих заходів до виконання зобов`язання (правова позиція Верховного Суду викладена в постанові від 22.05.2019 у справі № 910/11733/18).

Верховний Суд зауважує, що зменшення судом неустойки до певного розміру відбувається із визначенням її у конкретній грошовій сумі, що підлягає стягненню, тоді як переведення зменшуваного розміру неустойки у частки, а відповідно і апелювання у спорах про зменшення розміру неустойки такими категоріями, як частка або процент, на який зменшується неустойка, не відображає об`єктивний стан сукупності обставин, які є предметом судового дослідження при вирішенні питання про зменшення неустойки.

При цьому слід звернути увагу, що законодавець надає суду право зменшувати розмір неустойки, а не звільняти боржника від її сплати. Поряд з цим сукупність обставин у конкретних правовідносинах (формальні ознаки прострочення боржника, порушення зобов`язання з вини кредитора - стаття 616 ЦК України, тощо) можуть вказувати на несправедли-

вість стягнення з боржника неустойки в будь-якому істотному розмірі. Визначення справедливого розміру неустойки належить до дискреційних повноважень суду.

Таким чином, в питаннях підстав для зменшення розміру неустойки правовідносини у кожному спорі про її стягнення є відмінними, оскільки кожного разу суд, застосовуючи дискрецію для вирішення цього питання, виходить з конкретних обставин, якими обумовлене зменшення штрафних санкцій, які водночас мають узгоджуватись з положенням частини 3 статті 551 ЦК України, а також досліджуватись та оцінюватись судом в порядку статей 86, 210, 237 ГПК України.

Отже, правовий зміст інституту неустойки, основною метою якого є стимулювання боржника до виконання основного грошового зобов`язання; вона не повинна перетворюватись на несправедливо непомірний тягар для боржника і бути джерелом отримання невиправданих додаткових прибутків для кредитора.

Шульга Валерія Олегівна,
аспірантка відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України

ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ СУДОМ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ СТОСОВНО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩОДО ЯКОГО НЕ ОТРИМАНО ЗГОДИ ДЕРЖАВИ, ЯКА ВИДАЛА ОСОБУ

Притягнення осіб, виданих в порядку екстрадиції, до кримінальної відповідальності можливе лише тоді, коли це передбачено відповідним договором між Україною та іноземною державою, яка видає злочинця. Наявність у договорі

обмежень щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності або ж відсутність дозволу на притягнення особи до кримінальної відповідальності за певний злочин є обставиною, за наявності якої кримінальне провадження закривається, оскільки подальше кримінальне переслідування у ньому є неможливим [1, с.119-120].

Х. Павич зазначає, що ініціатором закриття кримінального провадження за даної підстави може бути як безпосередньо суд, так і прокурор. У разі встановлення судом в підготовчому судовому засіданні, що кримінальне провадження щодо виданої особи відбувається за кримінальним правопорушенням, яке було відсутнє в запиті про видачу особи в Україну та держава, яка видала особу не надавала згоди щодо притягнення до кримінальної відповідальності за цей злочин, суд повинен закрити провадження. Адже, згідно з ч.4 ст.576 КПК України можливість здійснення провадження щодо такого кримінального правопорушення залежить від отримання згоди держави, яка видала особу. При відсутності такого документу (згоди) в матеріалах кримінального провадження суд вже в підготовчому провадженні повинен постановити ухвалу про закриття провадження. Незважаючи на це, суд при оцінці матеріалів кримінального провадження повинен дотримуватись ч.2 ст.576 КПК України, у якій передбачено, що обмеження, встановлені компетентним органом іноземної держави під час прийняття рішення про видачу особи в Україну, є обов'язковими при прийнятті відповідних процесуальних рішень. Тому суд, у разі розгляду кримінального провадження щодо особи, яка була видана Україні, повинен з'ясувати відповідність запиту щодо видачі особи рішенню компетентного органу іноземної держави про видачу особи в Україну. Суд має встановити, чи немає підстав для закриття кримінального провадження щодо правопорушення, у видачі за яке було відмовлено [2, с. 161-162].

Таким чином, застосування п. 8 ч. 1 ст. 284 КПК України можливо в разі наявності однієї з таких умов:

1) обмеження щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності, висловлені державою під час передачі особи. До прикладу у справі №502/1318/16-к суду надійшов лист за підписом директора Департаменту міжнародного права Міністерства юстиції України до якого додано повідомлення заступника Генерального прокурора іншої країни, за змістом якого встановлено, що надання згоди на притягнення виданого за ч. 3 ст. 15, ч. 2 ст. 185 КК України є неможливим, оскільки за законодавством останньої відповідні дії кваліфікуються як адміністративне правопорушення [3];

2) встановлення вчинення кримінального правопорушення особою, яку екстрадували до України, вже після екстрадиції та неотримання згоди держави, яка видала особу, на притягнення її до кримінальної відповідальності за вчинення цього кримінального правопорушення. Прикладом слугуватиме справа №502/2129/15-к відповідно до котрої суду надійшов лист за підписом директора Департаменту міжнародного права Мін'юсту України, згідно якого стороною відмовлено у видачі особи для притягнення до кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом за ч. 2 ст. 289 КК України, незаконне поводження зі зброєю за ч. 2 ст. 263 КК України, оскільки відповідно до їх законодавства закінчились строки давності притягнення до кримінальної відповідальності [4].

Не можна залишити поза увагою той факт, що цей час положення п. 8 ч. 1 ст. 284 КПК України має низьку актуальність через незначну кількість судових рішень, в яких воно застосовується. Практика показує, що кількість випадків, коли кримінальні провадження закриваються на підставі відсутності згоди держави, яка видала особу, є мінімальною.

Проте на практиці, в поодиноких випадках, дана підстава реалізується наступним чином.

Так, при вирішенні питання чи є відповідні підстави для закриття кримінального провадження відповідно до п.8 ч.1 ст. 284 КПК України суди звертають увагу на Європейську конвенцію про видачу правопорушників від 13 грудня 1957

року, Договір між Україною і відповідною державою про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах та інше.

До прикладу, з обвинувального акта у кримінальному провадженні вбачається, що зазначене у ньому кримінальне правопорушення вчинене обвинуваченим до його видачі Республікою Польща. Дозвіл на екстрадицію надано для виконання покарання у виді 2 років 6 місяців позбавлення волі, призначеного йому відповідно до вироку Ізяславського районного суду Хмельницької області, при цьому, жодних документів, які б свідчили про надання згоди компетентного органу іноземної держави, що видала, на притягнення його до кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ч. 2 ст. 185 КК України, що був вчинений 19 серпня 2019 року, надано не було. Таким чином, суд приходить до висновку про те, що кримінальне провадження про обвинувачення вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 185 ч. 2 КК України, підлягає закриттю на п. 8 ч. 1 ст. 284 КПК України [5].

Інший приклад, з якого вбачається із матеріалів провадження та повідомлення Міністерства юстиції Республіки Італія дозвіл на екстрадицію надано для виконання ордеру на арешт виданого 02.09.2010 р. Городоцьким судом в рамках кримінального провадження №1-113 за 2010 р. за злочини шахрайства вчинені в Україні з липня 2007 р. по квітень 2008 р. Документів, які б свідчили про надання згоди компетентного органу іноземної держави, що видала обвинуваченого, на притягнення її до відповідальності за злочин передбачений ч. 3 ст. 358 КК України, суду не надано [6].

Кримінальне провадження підлягає закриттю на підставі п. 8 ч. 1 ст. 284 КПК України у зв’язку з відсутністю згоди держави видачі особи на її притягнення до кримінальної відповідальності за окремий епізод обвинувачення. Згідно з наданими матеріалами, екстрадиція була дозволена виключно для виконання покарання або притягнення до відповідальності за інші злочини, а документів щодо згоди компетентного

органу іноземної держави на переслідування за інше кримінальне правопорушення не надано. За таких обставин подальше провадження є неможливим, що обґрунтовує необхідність його закриття.

Література:

1. Токаренко К. Процесуальний порядок закриття кримінального провадження : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09; М-во внутр. справ України, Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. 209 с. URL: http://surl.li/byqjqx
2. Павич Х. Закриття кримінального провадження судом першої інстанції : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2018. 291 с.
3. Ухвала Кілійського районного суду від 09.11.2020 р. у справі № 502/1318/16-к. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/92720243.
4. Ухвала Кілійського районного суду від 05.02.2020 р. у справі № 502/2129/15-к. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/87376526.
5. Ухвала Ізяславського районного суду від 07.11.2022 р. у справі № 675/1603/21. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/107225789.
6. Ухвала Городоцького районного суду від 02.02.2018 р. у справі № 441/1388/17. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/72038696.

Шульга Тетяна Михайлівна,

доцентка, кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри податкового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Гармонізація податкового законодавства є одним із ключових напрямів економічної інтеграції країн Європейського Союзу. Для України, яка обрала європейський вектор розвитку, питання узгодження національної системи оподаткування з нормами права ЄС має особливе стратегічне значення. Так,

відповідно до статті 353 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2014 р.), держава зобов'язалася здійснювати (відповідно до Додатка XXVIII до цієї Угоди) поступове наближення до структури оподаткування, визначеної у acquis ЄС [2].

Одним із ключових напрямів такого наближення є імплементація нормативних актів ЄС, що регулюють корпоративне оподаткування (в Україні оподаткування юридичних осіб). Базовим нормативним актом, який визначив правила функціонування відповідних компаній у межах ЄС, є Директива Ради 2011/96/EU від 30 листопада 2011 року «Про спільну систему оподаткування, яка застосовується до материнських і дочірніх компаній різних держав-членів» [5]. Її метою є усунення податкових бар'єрів і подвійного оподаткування, а також забезпечення вільного руху капіталу між державами-членами. Директива передбачає, що дивіденди, виплачені дочірньою компанією на користь материнської, звільняються від оподаткування у джерела виплати, тоді як у країні резидентства материнської компанії вони можуть бути або повністю звільнені від корпоративного податку, або зменшені на суму вже сплаченого податку дочірньою компанією. Такий підхід усуває подвійне оподаткування одного й того самого прибутку, що сприяє створенню рівних умов для підприємств у межах спільного ринку.

Разом з тим, для застосування вказаних положень встановлено низку чітких умов. Директива встановлює певні критерії для застосування цих пільг. Компанія повинна бути створена у правовій формі, передбаченій законодавством однієї з держав ЄС, бути податковим резидентом цієї держави та підлягати сплаті корпоративного податку. Материнською вважається компанія, яка володіє не менше ніж 10% капіталу або голосуючих прав дочірньої компанії. Таким чином, європейська податкова система базується на принципах справедливості, прозорості та уникнення подвійного оподаткування.

Водночас для збереження ефективності податкових пільг та недопущення їх зловживання Європейський Союз запровадив додаткові захисні механізми. Важливою складовою є

запобігання зловживанням податковими пільгами. У розвиток положень вищезазначеної Директиви 2011/96/EU Європейський Союз прийняв Анти-BEPS директиви (EU) 2016/1164 [3] та (EU) 2017/952 [4], спрямовані на боротьбу з розмиванням бази оподаткування та переміщенням прибутку в юрисдикції з низькими податковими ставками. Ці акти дозволяють податковим органам відмовляти у застосуванні пільг у разі виявлення штучних схем, створених з метою ухилення від оподаткування, тим самим зберігаючи баланс між податковими стимулами та принципом добросовісності платника податків.

У цьому контексті доцільно навести сучасні ставки в окремих європейських країнах щодо оподаткування юридичних осіб. За даними Tax Foundation [6], станом на 2025 рік, Мальта має найвищу законодавчо встановлену ставку податку на прибуток підприємств – 35%. Далі йдуть Португалія, Німеччина та Італія з 30,5%, 29,9% та 27,8% відповідно. Угорщина (9%), Болгарія (10%), Кіпр (12,5%) та Ірландія (12,5%) мають найнижчі ставки податку на прибуток підприємств. У середньому, європейські країни, що досліджувалися, наразі стягують податок на прибуток корпорацій у розмірі 21,5%. Як і більшість регіонів світу, європейські країни зазнали зниження ставок податку на прибуток підприємств протягом останніх чотирьох десятиліть, але середня ставка цього податку за останні роки стабілізувалася.

Україна, зі свого боку, також здійснює поступові кроки у напрямі гармонізації корпоративного оподаткування з європейськими стандартами. На сьогодні базова ставка податку на прибуток підприємств, визначена статтею 136.1 Податкового кодексу України [1], становить 18%, що загалом наближена до середнього рівня серед країн ЄС. Водночас у законодавстві передбачено окремі механізми уникнення подвійного оподаткування. Так, стаття 13 ПКУ регламентує зарахування податків, сплачених резидентами України за кордоном, при визначенні об’єкта оподаткування. У свою чергу, стаття 103 визначає порядок застосування міжнародних договорів України про уникнення подвійного оподаткування щодо доходів

нерезидентів, отриманих з джерелом їх походження з України, включно з умовами надання пільг, підтвердженням податкового резидентства та статусу бенефіціарного власника доходу.

Однак, незважаючи на наявність загальних положень щодо міжнародного оподаткування, в Україні наразі відсутній чітко врегульований механізм повного звільнення дивідендів від податку у джерела виплати між пов'язаними компаніями, як це передбачено у Директиві 2011/96/EU. Це суттєво ускладнює функціонування холдингових структур та створює перешкоди для залучення іноземного капіталу.

Таким чином, аналіз Директиви 2011/96/EU у порівнянні з положеннями Податкового кодексу України показує, що гармонізація корпоративного оподаткування є не лише формальною вимогою євроінтеграції, а й ключовим чинником розвитку національної економіки. Адаптація української системи до європейських стандартів сприятиме зміцненню податкової стабільності, залученню інвестицій та інтеграції українського бізнесу у внутрішній ринок ЄС. У перспективі це дозволить створити передбачуване, конкурентоспроможне та справедливе податкове середовище, побудоване на засадах прозорості, нейтральності та партнерства між державою і бізнесом.

Водночас важливо враховувати, що формальне запозичення європейських норм без інституційного підґрунтя не забезпечить ефективності. Для впровадження принципів європейського оподаткування Україна має посилити спроможність податкових органів до контролю за транснаціональними структурами, удосконалити систему обміну інформацією з податковими адміністраціями інших країн та запровадити реальний контроль за економічним змістом операцій.

Література:

1. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16. 09. 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

3. Council Directive (EU) 2016/1164 of 12 July 2016 laying down rules against tax avoidance practices that directly affect the functioning of the internal market. Official Journal of the European Union. L 193. 19.07.2016. P. 1–14. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/1164/oj/eng.

4. Council Directive (EU) 2017/952 of 29 May 2017 amending Directive (EU) 2016/1164 as regards hybrid mismatches with third countries. Official Journal of the European Union. L 144. 07.06.2017. P. 1–11. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2017/952/oj/eng.

5. Council Directive 2011/96/EU of 30 November 2011 on the common system of taxation applicable in the case of parent companies and subsidiaries of different Member States. Official Journal of the European Union. L 345. 29.12.2011. P. 8–16. URL: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:345:0008:0016:en:PDF.

6. Cristina Enache. Corporate Income Tax Rates in Europe, 2025. URL: https://taxfoundation.org/data/all/eu/corporate-income-tax-rates-europe/.

Яковлєва Анастасія Сергіївна,
студентка 2 курсу, групи 207/24-(П)-К
Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту Донецького державного університету внутрішніх справ
Бондаренко Ольга Олегівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри цивільно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ДИРЕКТИВАМИ ЄС

Основні права споживачів, визначені у частині першій статті 4 Закону України «Про захист прав споживачів», охоплюють право на державний захист порушених інтересів, на належну якість та безпеку продукції і послуг, а також на отримання повної та достовірної інформації про товар державною мовою, включно з даними про його властивості, виробника та умови використання. Імперативний характер цих прав забезпечує інформованість споживача та мінімізацію ризиків порушення його майнових і немайнових інтересів [1].

Як зазначає аспірантка Л. Валько, гармонізація є процесом цілеспрямованого зближення правових систем, який передбачає усунення суперечностей між ними шляхом формування спільних правових стандартів і принципів на основі міжнародних договорів. На цьому тлі імплементація полягає у перенесенні норм ЄС у національне законодавство, їх реальному втіленні у внутрішньому правопорядку, тоді як адаптація спрямована на приведення законів України у відповідність до acquis communautaire [2, с. 43].

Відповідно до положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Україна взяла на себе міжнародно-правове зобов'язання забезпечити поступове наближення національного законодавства у сфері захисту прав споживачів до acquis ЄС. Зокрема, Додаток XXXIX до Глави 20 «Захист прав споживачів» Розділу V «Економічне і галузеве співробітництво» передбачає необхідність гармонізації ключових нормативних актів шляхом імплементації положень директив та регламентів Європейського Союзу у національну правову систему [3].

Нижче наведено основні директиви ЄС, що вже інтегровані в національне законодавство та значною мірою підвищують ефективність захисту прав споживачів.

Директива Ради 93/13/ЄЕС від 05 квітня 1993 року (про несправедливі умови споживчих договорів) стала базовим інструментом для запобігання включенню недобросовісних умов у договори [4].

Директива 2011/83/ЄС від 25 жовтня 2011 року унормувала договірні відносини між споживачами та продавцями/виконавцями, деталізувала обов'язки щодо переддоговірної інформації, встановила єдиний 14-денний термін для відмови від дистанційних і позаторговельних договорів [5].

Директива 2005/29/ЄС від 11 травня 2005 року встановила заборону недобросовісних комерційних практик, розмежувала оманливі та агресивні дії бізнесу, запровадила «чорний перелік» практик, що завжди визнаються недобросовісними, і забезпечила правові механізми захисту споживачів [6].

Директива 98/6/ЄС від 16 лютого 1998 року спрямована на забезпечення прозорості ціноутворення, зобов'язавши продавців вказувати загальну ціну та ціну за одиницю виміру [7].

Директива 2019/771 від 20 травня 2019 року модернізувала правила гарантій і відповідності товару, встановила презумпцію невідповідності протягом одного року з моменту поставки, чітко визначила права споживача у разі невідповідності товару [8].

У сукупності вищезгадані директиви сформували багатовимірну правову матрицю, яка при правильному транспонуванні в національні норми забезпечує належний рівень захисту споживачів.

Вчений У. Гришко виділяє право споживача на відмову від договору як ключовий механізм реалізації права на захист своїх інтересів. Науковець зазначає, що практика ЄС демонструє різноманітність термінології та строків реалізації цього права – від «права на анулювання» до «права на скасування», зі строками від семи робочих днів до 30 календарних днів, що уніфікується Директивою 2011/83/ЄС через концепцію повної гармонізації, яка забороняє державам-членам запроваджувати відмінні від директиви положення. Водночас, Гришко наголошує на переддоговірному обов'язку продавця забезпечити споживача повною інформацією про право на відмову, причому ненадання такої інформації подовжує строк реалізації права до 12 місяців з моменту завершення стандартного 14-денного періоду, а відмова споживача фактично припиняє відповідні зобов'язання сторін щодо надання товарів або послуг, за винятком тих, що за своєю природою не підлягають відмові [9, с. 130-131].

Л. Траченко виділяє низку проблем у сфері захисту прав споживачів в Україні, зокрема обмежений доступ виробників і продавців до ринку, що створює ризики монополізації та обмеження конкуренції; непогодженість діяльності органів державного контролю та недостатнє інформування громадян про результати їхньої роботи; відсутність належного нормативного забезпечення електронної торгівлі та інформаційних механізмів захисту споживачів; а також випадки обману, фальсифікацій та недобросовісних практик, які ускладнюють виявлення недоліків товарів [10, с. 51].

Вирішення зазначених проблем потребує підходу, що включає більш ефективну гармонізацію законодавства з європейськими стандартами, встановлення прозорих правил електронної комерції, обов'язкове надання споживачам повної і достовірної інформації про товари та послуги, а також

підвищення ефективності діяльності органів контролю через інтеграцію цифрових механізмів моніторингу та посилення санкцій за порушення прав споживачів.

Література:

1. Закон України «Про захист прав споживачів» від 24.12.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text.
2. Валько Л. Гармонізація законодавства України та ЄС у сфері захисту прав споживачів цифрових послуг. 2024. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/320203/310793.
3. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
4. Директива Ради 93/13/ЄЕС від 05.04.1993 р. про несправедливі умови споживчих договорів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_001-93#Text.
5. Директива 2011/83/ЄС Європейського парламенту і Ради від 25.10.2011 р. про права споживачів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_023-11#Text.
6. Директива 2005/29/ЄС від 11.05.2005 р. про недобросовісні комерційні практики бізнесу щодо споживачів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b43#Text.
7. Директива 98/6/ЄС від 16.02.1998 р. про зазначення цін на продукти, що пропонуються споживачам. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-98#Text.
8. Директива (ЄС) 2019/771 від 20.05.2019 р. про договори продажу товарів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_026-19#Text
9. Гришко У. Право споживача на відмову від договору у праві ЄС та в контексті змін законодавства України. 2024. 250 с.
10. Траченко Л. Проблеми захисту прав споживачів в Україні в умовах євроінтеграції. 2021. URL: http://www.journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1032/977.

Наукове видання

АДАПТАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції
19 листопада 2025 року

Комп'ютерна верстка – В. М. Божко

Підп. до друку 23.12.2025 р. Формат 60x84 1/16.
Папір ксерокс. Друк RISO.
Ум. друк. арк. – 8,75.
Тираж 100 прим.